WESTKAPELLE

MET EEN VUURBAKEN VOOR DE ZEE

EN MET EEN VUURBAKEN AAN LAND:

Sint Willibrorduskerk

HISTORIE VAN HET KERKELIJK LEVEN

Deel 1 algemeen
Deel 2 Gereformeerde Gemeente

Door Willem Westerbeke

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2017

VERANTWOORDING

Westkapelle heeft een baken om licht te verspreiden op de zee en heeft een baken op land voor de bevolking.
Het lichtbaken voor de zee staat op een plaats zoals die waarschijnlijk niet veel in de wereld voorkomt: op een kerktoren. Een kerktoren wordt alleen gebruikt voor oproep van de kerkdiensten en begrafenissen; maar Westkapelle heeft een bijzondere kerktoren. De spits is vervangen door een kunstlicht sinds 20 maart 1818.

Een lichtbaken voor de bevolking is het licht van Gods woord, vooral gepredikt en gelezen vanaf de kansels in het kerkgebouw. Dat voorrecht heeft Westkapelle gehad kort na de Reformatie van Walcheren in 1572. De preken in de Roomse Katholieke kerk verspreiden geen licht, want men gebruikte de Latijnse taal.
Het is een niet genoeg te waarderen voorrecht dat Gods woord in een woonplaats gebracht en gepreekt wordt, want het is en het zaad van wedergeboorte en geloof.

De samensteller van deze brochure heeft zijn natuurlijke wortels en afkomst voornamelijk van de Westkappelaars. Zijn geestelijke wortels liggen in de leer van de waarheid zoals die gebracht werd in de Gereformeerde Gemeente daar. Nooit kan iemand de Heere genoeg aanbidden en verheerlijken voor het zegenen van de middelen van genade.
Op de catechisatie werd voor kinderen het boekje van dominee Ledeboer gebruikt. De inhoud spreekt velen nog steeds aan.

In circa 1960 besloot de kerkenraad een bibliotheek op te zetten. Ze kregen of leenden boeken van de leden. Als jochie van 17 jaar las de samensteller een gedicht van Ledeboer:

Voor één kus van Jezus' mond
Geef ik al die zwarte grond.

Dat bleef in zijn gedachten zitten. Hij ging naar de bibliotheek en vond daar een boekje van Ledeboer *'s Heeren wegen*. Hij nam het mee naar huis en ging het de zondag na de middagkerkdienst lezen. Tijdens het lezen van het 1e hoofdstuk schoot de Heere een pijl uit Zijn pijlkoker die diep in de ziel drong, waarop gelijktijdig zijn onbekeerde en verloren toestand opengelegd werd. 'Ledeboer werd als jongeman bekeerd en ik ben dodelijk ongelukkig.'
Het is hier de plaats niet om er verder op in te gaan, het is beschreven in zijn brochure *De trouwe Drie-enige Verbondsgod.* Deze gebeurtenis vond plaats in februari 1963.
Het is nu 50 jaar geleden dat hij de gemeente verliet. Toch blijft er altijd de oude band liggen en de hoop dat de Geest des Heeren krachtig wil werken in die gemeente en op andere plaatsen.

Op 1 juni 2017 sprake dominee C. Sonnevelt over Romeinen 11 vers 26, enz. Persoonlijk geloof ik dat de Geest aanwezig was en getuigenis gaf aan de onvervulde profetie. Mede door de hartelijke ontvangst direct na de kerkdienst in de consistorie, is het een onvergetelijke avond geworden.

De laatste jaren ben ik dikwijls bezig geweest in het opstellen en verspreiden van een groot aantal documenten over de (kerkelijke) historie van Westkapelle. Deze zijn gedigitaliseerd en voor ieder toegankelijk gemaakt op de site: www.theologienet.nl
Terwijl ik nauwelijks klaar was met de geschiedenis van ons dorp door K. Baart, hoorde ik op 22 juni dat kandidaat J. de Kok het beroep naar de gemeente te Westkapelle had aangenomen. Dit gaf de doorslag om de een kort overzicht te maken van een aantal historische gegevens.
Deze brochure is vanzelf niet compleet. Het is geen volledige geschiedbeschrijving van het dorp en Gereformeerde Gemeente. Het zijn slecht enkele fragmenten. De belangstellende lezer kan via de genoemde bronnen een vollediger beeld krijgen. Op deze manier kan de historie van ons dorp toch iets meer bekend blijven.

De historie leert dat de Lichtbakens op de kansels hoogte- en dieptepunten, opkomst en verval, dodigheid en nieuw leven laten zien. De Kerk van Christus is een strijdende kerk. Wat het Zeeuwse wapen vertoont, kan ook van Christus' kerk gezegd worden: Luctor et Emergo. *Ik worstel en ontkom.*
In de geestelijke strijd die inwendig en uitwendig zwaar is, geeft de Zoon van God de grootste bemoediging: *De overwint zal met Mij zitten op Mijn troon.* Groter voorrecht is er niet te bedenken.

Ik hoop dat velen overtuigd mogen worden van hun verloren staat en een droefheid leren kennen tot God die een onberouwelijke bekering werkt tot zaligheid wat eindigt in het oprechte geloof in Christus. Zo worden er parels gehecht aan de Middelaarkroon van Koning Jezus.
Dit geeft een onverbrekelijke band aan Hem en aan al Zijn volk, hetzij dat ze nog leven, hetzij dat ze al gestorven zijn. En het geeft een vaste hoop op een levende Jezus, Die eens terugkomt op aarde. Dan zullen al de rechtvaardigen eerst opstaan en daarna degenen die levend overblijven en zullen samen opgenomen worden op de wolken de Heere tegemoet in de lucht. *En alzo zullen we altijd bij de Heere zijn.*

De Heere zegene de gemeente te Westkapelle en gebiede Zijn gunst over kerkenraad en leraar, is mijn hartelijke wens en bede.

Een oud-Westkappelaar en oud-lid,

Willem Westerbeke

Middelburg, 20 juli 2017

INHOUD

VERANTWOORDING

EERSTE DEEL

1. OORSPRONKELIJKE BEWONERS EN GODSDIENST
- **1. De oorspronkelijke bewoners**
- **2. Na de vloed. De vroegste geschiedenis van Europa na de Vloed;**
- **3. Eerste bewoners Walcheren**
- **4. De Romeinen**
- **5. De oorspronkelijke afgodengodsdienst**
- **6. De Sueven**

2. DE OUDE STAD WESTKAAP. Blz. 10
- **1. Noormannen**
- **2. Stadsrechten**
- **3. Groot verval**
- **4. Het Evangelie gepreekt en verbreid door Apostelen en Romeinen**
- **5. Conclusie**
- **6. Willibrord**
- **7. Vlamingen**
- **8. Joden op Walcheren**

3. TUSSEN DIJK EN TOREN. Blz. 17
- **1. De Westkaap**
- **2. Het verloop van de Westkaap**

4. REFORMATIE VAN WESTKAPELLE, ca 1574. Blz. 22
- **1. Martelaren**
- **2. Doperse religie**
- **3. Gereformeerde leer en kerkinrichting**
- **4. De Franse periode van geestelijk verval**

5. DE ST. WILLIBRORDUSKERK. Blz. 26
- **1. Kort overzicht**
- **2. Van kerktoren tot kustlicht**
- **3. De brand van 1831**
- **4. DE AFSCHEIDING VAN 1834**
- **5. Predikantenlijst 1583-1947**
- **6. V.E.G. "MARANATHA" Westkapelle**

6. VERVOLGD, MAAR NIET VERLATEN. Blz. 32
SCHETS OVER DE ONRUST OP WALCHEREN DOOR DE INVOERING VAN DE NIEUWE PSALMBERIJMING OP 'NIEUWE ZANGWIJZE', TUSSEN 1773 EN 1779
- **1. De nieuwe psalmberijming**
- **2. Nieuwe zangwijze**
- **3. Onrust in WESTKAPELLE**
- **4. Burggraaf verbannen**
- **5. De boeren nemen het op voor de verdrukten**
- **6. Burggraaf opnieuw verbannen**

7. Zware straffen
8. Izaäk Verstraate gegeseld
9. Omwenteling van 1787
10. Terugkeer en herstel
11. Vergadering op verzoek van kiezers, 10 maart 1795.
12. Het einde van K. de Korte
13. PERSONALIA.
14. Kort overzicht van de historische data

7. **WESTKAPELLE IN VUUR EN WATER, 1944. Blz. 53**

TWEEDE DEEL

8. VOORGESCHIEDENIS GEREFORMEERDE GEMEENTEN. Blz. 60
1. DE AFSCHEIDING EN HAAR GEVOLGEN
2. KERKELIJK LEVEN WESTKAPELLE
3. Kruisgemeente te Meliskerke
4. Adriaan Westerbeke
5. Oefenaar L. Boone
6. Willem Houmes

9. DE GEREFORMEERDE GEMEENTE TE WESTKAPELLE. Blz. 69
1. Instituëring 1921
2. Tweede wereldoorlog
3. Ouderling Aarnoud Sanderse
4. Nieuw kerkgebouw Westkapelle 1949

10. Katharina Flipse te Westkapelle. Blz. 81
1. Afkomst en bekering
2. Brief van Ka Flipse
3. Ds. W.C. Lamain over Ka
4. De stemdwang
5. Belofte dat nog zaad zal worden toegebracht
6. Kort levenschets van Abigaël Westerbeke-Houmes en Joost Westerbeke

11. Vriendinnenkring van Ka Flipse te Westkapelle. Blz. 92
1. Pieternella Clarisse
2. Cornelia Verstraate
3. Neeltje de Witte
4. Jacoba Faase
5. Dienstboden uit Westkapelle

12. BIJLAGEN.
A. INGEBRUIKNEMING van het nieuwe kerkgebouw der Gereformeerde Gemeente te Westkapelle op 13 juli 1926 door de weleerwaarde heer **DS. A. VERHAGEN** van Middelburg. Blz. 98

B. HERDENKINGSDIENST bij het 75-jarig bestaan van de Gereformeerde Gemeente te Westkapelle op zondagmorgen 15 december 1996 door de weleerwaarde heer **DS. J. MIJNDERS.** Blz. 107

C. DE VERBORGENHEID VAN ISRAËLS TOEKOMST. Bewerking van een preek van ds. C. Sonnevelt. Westkapelle, 1 juni 2017. Blz. 116

GERAADPLEEEGDE LITERATUUR. Blz. 130

EERSTE DEEL

1. OORSPRONKELIJKE BEWONERS EN GODSDIENST

1. De oorspronkelijke bewoners

De oorspronkelijke afkomst van Zeeuwen, Vlamingen, Hollanders enz. is volgens de Bijbel van Jafet de zoon van Noach. Via Klein Azië zijn de stammen van Jafet uitgegroeid en in Europa gekomen en hebben de landen bevolkt.
Noach leefde 350 jaar na de zondvloed en stierf ca. 2000 jaar na de schepping en circa 2000 jaar vóór de doop van Jezus Christus in het jaar 30.
De Babylonische spraakverwarring vond plaats 100 jaar na de zondvloed. De stamvaders van de volkeren op aarde werden vanaf die tijd verspreid. Als we zien hoe oud de stamvaders werden, hoeveel kinderen zij voortbrachten kan het gemakkelijk zijn dat Zeeland en omgeving al in 1500 jaar voor Christus bevolkt waren.
Van de eerste bewoners is ons niets bekend. Het is wel bekend dat het Nederlands veel overeenstemming heeft met het Duits, waaruit we voorzichtig kunnen veronderstellen dat de eerste bewoners via Germaanse stammen ons land bereikten.
Vanuit de periode vóór Christus is wel buiten-Bijbelse historie bekend bij de volkeren van het Midden Oosten; zelfs vanaf kort na de Babylonische Spraakverwarring. Ook van volken rond de Middellandse Zee zijn veel bijzonderheden overgeleverd. Feiten en cijfers over inwoners van Noord West-Europa zijn bijzonder schaars.

2. Na de vloed. De vroegste geschiedenis van Europa na de Vloed; door Bill Cooper. www.theologienet.nl
Het bovengenoemd boek is uniek. Het geeft een gedocumenteerd overzicht van de oudste bekende bewoners van Europa, vooral van Groot-Brittannië. De Grieken en Romeinen en andere Middellandse Zee volken voeren met hun schepen langs de Italiaanse, Franse en Britse kust waarschijnlijk tot Noorwegen. Al deze gebieden waren min of meer bewoond.
Cooper schrijft: We zullen dat nog nader bestuderen in het volgende hoofdstuk. Nu hoeven wij slechts te weten, dat volgens deze chronologie (tijdrekening) de eerste kolonisatie van Ierland schijnt te hebben plaatsgevonden in ca. 1484 vóór Chr. (het 2520e jaar na de schepping). Het was een kolonie geleid door een zekere Partholan, die landde in de monding van de rivier Kenmare. Partholan stierf 30 jaar later in ongeveer 1454 vóór Chr.
… Maar de geschiedenis van de vroege Britten kan nog verder worden teruggebracht, tot de 12e eeuw vóór Chr., in feite de tijd van de werkelijke grondvesting van de Britse natie. Vanaf die tijd is een koningshuis met opvolgers bekend.

3. Eerste bewoners Walcheren

De eerste bewoners in Zeeland waren waarschijnlijk van het alpine ras, Kelten vanuit Oost-Europa; en van het Noordse, Germaanse ras de Cimbren; en later de Sueven, e.d.
Omstreeks 300 v. Chr. kwamen Keltische stammen ons land binnen uit het Zuiden. De Kelten zijn Indo-Germanen. Zij hebben zich verspreid van Klein-Azië tot Ierland. De alpine mens is donker, klein en heeft een ronde schedel.
De niet Germaanse kenmerken in ons volk moeten afkomstig zijn van de vroeger reeds aanwezige bevolking, die dan niet Noords geweest moet zijn.

Andere volken uit het Middellandse Zee gebied in Nederland zijn de Joden en een gering deel der Zeeuwen; Sueven genoemd.
Van de aankomst van de allereerste bewoners in Walcheren en de Westkaap is niets bekend.

4. De Romeinen
Dr. Byvanck schrijft:
Bij de **Westkaap** moet een derde nederzetting uit de Romeinse tijd aan het strand van Walcheren zijn geweest. Wij kennen evenwel van die nederzetting niet anders dan twee altaren met inscripties, die te Westkapelle zijn ontdekt, het ene gewijd aan *Hercules Magusanus,* de voornaamste god der Bataven en het andere aan de ons volkomen onbekende godin Burorina. Vermoedelijk zijn deze altaren eveneens opgericht uit erkentelijkheid voor een behouden overtocht.
De plaats, waar zij in de Romeinse tijd zijn gewijd, is ook in dit geval naar alle waarschijnlijkheid door de zee verzwolgen.
NEDERLAND IN DE ROMEINSE TIJD. DOOR Dr. A. W. BYVANCK

Hercules is een Romeinse god van oorlog en kracht, met daarachter in de Germaanse of Keltische taal het woord Magusanus. Magusanus, is gelieerd aan de Germaanse god Donar, de oppergod voor de Bataven.
Burorina is de naam van een godin, - waarschijnlijk Keltisch - de alleen bewaard gebleven in een inscriptie van een gewijde steen te Domburg, van de 2de tot 3de eeuw.
Zie: Siegfried Gutenbrünner: De Germaanse namen van goden van oude inscripties. Max Niemeyer Verlag, Halle / S. 1936
Batavia, of Hollandse Kroniek, door de Hr S. V. Leeuwen. 's Gravenhage, 1685

Nehalennia was een inheemse beschermgodin vooral door zeelui en handelaars werd vereerd bij de monding van de Schelde. Er zijn grote hoeveelheden altaren gevonden reeds in 1646 bij Domburg en in 1970 bij Colijnsplaat. Smallegange heeft de stenen bestudeerd en eigenhandig kopieën ervan gemaakt. Tegelijk werden er Romeinse munten en attributen gevonden. Er is voorlopig geen uitsluitsel of het om een Keltische of een Germaanse godin gaat of dat zij uit oudere, inheemse traditie stamt.
Er werden eveneens altaren gevonden voor Jupiter en Neptunus. Smallegange, blz. 83.
De heidense bevolking hadden hun offerplaatsen en tempels met altaren. Na de kerstening van het heidendom ontstonden overal kapellen, later kerkgebouwen.
Smallegange citeert Professor Boxhorn, die ook van mening is, *dat na de komst van de Romeinen de heidense Godsdienst in verval raakte terwijl de Christelijke religie het licht der Waarheid hier krachtig begon te schijnen.* Smallegange, blz. 82

5. De oorspronkelijke afgodengodsdienst
De oorspronkelijke godsdienst bestond in heidense beelden- en altaren dienst en afgodenoffers.
Sommige schrijvers zeggen dat de vluchtheuvels op Walcheren en in het westen van Zuid-Beveland bestemd waren als offerhoogten. Waarschijnlijk was dit een eiland waar heel intensief godsdienst werd bedreven.
Andere historici beschouwen die als vluchtheuvels vooral voor het vee, bij overstromingen. Wellicht waren beide gebruiken van toepassing. De oude offerdiensten werden meestal op hoogten gehouden. Dat gebeurde ook in Israël volgens de Bijbelse gegevens. Deze hoogten werden met enkele bomen beplant tot beschutting.

Zie: Heidense offerplaatsen op Walcheren. Door Jhr. C.A. Rethaan Macare. (theologienet.nl)
De Romeinen brachten hun eigen Romeinse / Latijnse godsdienst met zich mee. De beroemde steen van Hercules te Westkapelle gevonden, is daar een bewijs van.

Toen de Romeinen in Nederland kwamen, ca. 50 voor Chr. leefden in ons land onder meer Friezen, in Midden-Nederland de Bataven en in het Zuiden de Chatten; op de Zeeuwse eilanden onder andere Kelten, Cimbren en later de Sueven.
Walcheren werd door de Romeinen overheerst circa 50 jaar na Christus. De Latijnse naam die ze het eiland gaven bleef behouden, namelijk ***Walacra.***

Het gebied van Zeeland werd zo genoemd vanwege de ligging van de eilanden in de zee. De eilanden lagen vanaf de Honte of Westerschelde tot en met Goeree / Overflakkee. De eilandjes ten zuiden van de Honte de behoorden bij Vlaanderen.

6. De Sueven
Oude kronieken spreken ook over Sueven die in Zeeland woonden. Deze naam heeft niets te maken met het woord Zeeland.
Het Suevenrijk, was een Germaans rijk en bevond zich in het noordwesten van Spanje van 410 tot 585.
Deze volkstam werd door de Westgoten verdreven in de tijd van de Romeinse keizer Honorius. (384-423). Ze veroverden een deel van Zeeland met geweld en verwoesting. Later werden ze deels verjaagd door de Friezen en circa 881 door de Deense koning Godefriet bijna uitgeroeid.
Van deze Sueven is de naam Seeuwen afkomstig, later in Zeeuwen gewijzigd. Men schrijft, dat deze nakomers te kennen zijn aan hun meer donkere huid- en haarkleur.
Zie *Tegenwoordige Staat van Zeeland,* blz. 25, 26.

2. DE OUDE STAD WESTKAAP

Na de komst van de Romeinen hebben we praktisch geen nieuwe gegevens over ons eiland. Enkele fragmenten zijn overgebleven van de Noormannen.

1. Noormannen
Begin van de 9e eeuw vielen Denen en Noormannen in Zeeland en Holland binnen met hun Vikingschepen. Een herinnering hieraan vinden we in Westkapelle, namelijk een Vikingschip als windwijzer op het stadhuis en de naam van de voetbalvereniging: de Noormannen. De molen op de Molenwal heet ook: *de Noorman.*

De Noormannen dwongen de inwoners van Walcheren schatting –belasting- te betalen. Zij vermoorden op de 15e van Zomermaand graaf Gerhard in 837. Zie bladzijde 28 en 15 van *Tegenwoordige Staat van Zeeland.*
Volgens overlevering zijn er Noormannen in het stadje achtergebleven.

De volgende bijzonderheid treffen we aan bij Mr. M. Smallegange in zijn *Kroniek van Zeeland.* Mattheus Smallegange Geb. Goes 1624 aldaar overleden 1710; een bekwaam historicus en genealoog.

2. Stadsrechten
Het oude Westkapelle werd **Westkaap** genoemd. Volgens sommige schrijvers West-Capelle.

Anno 1168 wordt Westkapelle nog genoemd een *geringe plaats,* doch het toenemen van de bevolking in de nabuurschap, moet grote invloed hebben gehad op de handel van het stadje en medegewerkt hebben om haar privilegiën te geven en de titel van Poort, - de inwoners poorters - in het jaar 1223.
Onder de regering van graaf Florus, in 1223 hebben de ingezetenen van Westkapelle, dat nu vergaan is en door de zee verzwolgen, evenals Domburg, keurrechten, privileges en handvesten verkregen. Voor de kust van Walcheren lagen vrij veel eilanden. Het eiland Schooneveld wordt op oude landkaartjes getoond met een kerkje.
Westkaap is zo genoemd naar het uiterste bewoonbare land in het westen van Zeeland.
Het voormalige stadje Westkaap was wel ommuurd zoals we zien in de afbeelding opgenomen door M. Smallegange. Blz. 623.
Westkapelle is nooit ommuurd geweest.
Reigensberge noemt de Westkaap: *de principaalste oudste zeestad van Zeeland,* bladzijde 213 deel 18.
De kerk diende tot een baken in zee, pagina 215.
Zie: *Nederland in vroeger tijd*, deel 15: Zeeland. En deel 18 Walcheren, enz. I. Tirion, Amsterdam, 1751.

Na de ondergang van de Westkaap werd de ligging meer land inwaarts. Misschien dat vanaf deze tijd het dorp West-*kapelle* werd genoemd. Het kan zijn dat de reden hiervan ligt in het feit dat er een kapelletje bewaard bleef of gebouwd werd, precies achter de nieuwe bedijking en/of duinen. Misschien wilde men de naam *West* behouden om zo het verschil met *Oost*-Kapelle aan te duiden.
Dit is een suggestie, maar er is nog iets. De heidenen noemden de plaatsen van hun altaren *offerhoogten.* Wanneer een gebouw werd geplaatst noemden ze de ze die een *tempel.*

Christenen gaven aan hun gebedsplaatsen de naam van kerk, of kapel als het een kleiner gebouwtje was om te bidden.
De plaatsnaam West-Capelle geeft duidelijk aan, dat er een Christelijk gebedshuisje aanwezig was. Als die naam dateert van oeroude tijden, is het mogelijk dat de Christelijke leer vanaf de tijd ná de Apostelen hier gevestigd was.
Hetzelfde geldt voor het eiland Schooneveld. Op een oude landkaart staat er een kerkje / kapel afgebeeld.
Alle plaatsen in ons land met kapel of kerk hebben een Christelijke achtergrond. Vanaf de stichting werd die naam gegeven. Want plaatsnamen verandert men niet.

Er is een gedicht bewaard wat door Smallegange geheel wordt geciteerd; hier volgt alleen een couplet.

Ik was een moederstad al in voorleden tijden.
Ik was zo gij hier hoort, ik was't naar mijn belijden,
Maar wat ik worden zal en weet men ganslijk niet
Daarom een ieder toch vrij op zichzelven ziet, enzovoort.

Op pagina 623 e.v. schrijft Smallegange:
Westkapelle en Domburg behoren onder de eertijds achtbare en voorname steden van Walcheren.
De handel met Vlissingen was in het jaar 1507 zo groot dat onderlinge contracten opgesteld werden om alles ordelijk te regelen
Uit de beschrijving van zeerechten die nauwgezet onderhouden werden in Westkapelle blijkt dat ze handel bedreven met Sluis, toen een van de voornaamste steden van Vlaanderen, met Rochelle en Bordeaux. Ze handelden onder meer in vaten wijn. Ook wordt gesproken over handel met Engeland en Schotland.
Er wordt vermeld over de goede orde die in de scheepvaart gehandhaafd werd. Wie iemand uitscheldt voor een hoer of dief of dergelijke lelijke woorden moest 1/2 jaar op de ban; óf, voor straf met een steen of houten huik rondom alle straten van Westkapelle lopen; óf hij kreeg een geldboete.

3. Groot verval
Smallegange, bladzijde 628.
Vóór de beginselen van de Nederlandse beroerten [Spaanse oorlog 1568 enz.] voeren van Westkapelle af 36 haringbuizen. Doch de inlandse oorlogen veroorzaakten een verloop van ingezetenen, niet durvende zich in een onbewalde stad bevinden. Waardoor deze stad toen uitgeplunderd werd en de goederen van de inwoners beroofd en veel huizen verbrand zijn.
Maar het grootste kwaad en ellende heeft de zee aangebracht, die de duinen en dijken mettertijd verwoest heeft. Zodat de visserij verliep en overgebracht werd naar Vlissingen.

Bij de nieuwe verdeling van het Franse keizerrijk kan Zeeland onder het bewind van Karel de Kale, koning van Frankrijk circa 847.
Het is onzeker hoe en wanneer de Zeeuwse eilanden aan de graven van Holland werden ondergebracht. Na bloedige oorlogen tussen de Vlamingen en de Hollanders over het bezit van de Zeeuwse eilanden. Eindelijk werd in 1323 beslist dat Graaf Willem de 3e van Holland in vredig bezit kwam van Zeeland.

Later verwierpen de Zeeuwen en de Hollanders het juk van de Oostenrijkse overheersing en vestigden een vrij Staatsregering hoewel in openbare handelingen de erkenning van Oostenrijkse vorsten zoals Karel V en het Spaanse gezag onder Philips de IIe, gehandhaafd bleef tot de volkomen afzwering van de Staten Holland en Zeeland in 1581.

De **Cauchen** waren onder andere bewoners van Walcheren, volgens Smallegange bladzijde 38. Deze hebben bergjes uit klei in het ronde opgeworpen, genoemd tribunalia; zij bouwden ook kastelen. Bladzijde 42.
Zij hebben onze eilanden bewoond vanaf 50 jaar na Christus. Dorpsnamen die nog aan hen herinneren zijn Coudekerk in, Cou-erve, Coudorpe vroeger bij Westkapelle.
J.P. Arend vertelt dat die heuvels gebruikt werden voor Keltische godsdienst of Druïdische godsdienst.
Zie: Algemene Geschiedenis des Vaderlands, blz. 138. J.P. Arend, Amsterdam 1840.
Anderen ontkennen dat de Cauchen hier gewoond hebben.

4. Het Evangelie gepreekt en verbreid door Apostelen en Romeinen

De meeste mensen die interesse hebben in historie zijn van mening dat ons land heidens was tot de tijd van Willibrord. Door zijn prediking zou het land ineens Christelijk geworden zijn. Een totaal onjuiste visie, zonder grond in de historie. Smallegange heeft met veel argumenten aangetoond dat in ons land het Evangelie gepreekt werd vanaf de tijd van de apostelen.
Slechts een paar citaten volgen hieronder.

Smallegange Bladzijde 57 e.v.:
… Want hoewel onze landslieden de heilige Willibrord voor de heilige leer dank weten, gelijk ik hierna te zijner plaats zeggen zal, zo moet hij nochtans veeleer een *hersteller* als voor een invoerder van de Christelijke religie gehouden worden.
'Want Crescens had voorheen Gallië, [van Zuid-Frankrijk tot de Rijn] die allen geleerd; van de apostel Paulus daarheen gezonden; die zijn plicht kloekmoedig en godsdienstig volvoerd hebbende uit volle macht van die hem gezonden had, ***vele zaden des Goddelijke Woords aan de stranden des oceaans niet onnut heeft gezaaid***; ook te Weenen een vaste en bestendige kerk gesticht hebbende, gelijk de schrijvers ons bekent maken. Zie Eusebius Historie des Evangelums, boek 3, cap 4. Ha, zelfs de deftige leraar Epifanius, bisschop van Cyprus, bericht ons dat de heilige Lukas zijn Evangelie hetwelk hij geschreven had, door het aannemen van de Apostel Paulus in Italië en Gallië voor de heidenen gepredikt heeft.
De heilige Hilarius, [315-367] die onder Constantius Augustus gebloeid heeft … aan de bisschoppen van het eerste en tweede **Germanië** schrijvend, bewijst de oudheid van het Christendom in deze landschappen.

Irenaëus, de oudste onder de christelijke schrijvers van hen die nog tot ons zijn overgelaten – hij was een leerling van Polycarpus, die met de evangelist Johannes verkeerd heeft – betoont genoegzaam dat Germanië dat een provincie was van de Romeinen, en in het eerste en tweede verdeeld werden; ja zelfs het ***Keltisch Gallië waaronder onze eilanden gedeeltelijk behoorden,*** zeer vroeg tot Christus bekeerd waren. Want ofschoon, zegt hij, de spraken in de wereld verscheiden zijn, zo is nochtans de kracht der Overlevering een en dezelfde. En noch de kerken die in

Germanië gesticht zijn, geloven niet anders of leren niet anders; noch die in Spanje, noch die onder de Kelten, noch die in het oosten, enz.
Hij spreekt van de volken aan de zee wonende in de uiterste einden van het Westelijk Europa, die toen bij de Romeinse wereld bekend waren. Want terstond daarna zich tot de Oostelijke kerken kerend, houdt hij op met die in het midden des werelds zijn.
Ja, de Gallische volken aan de zee wonende worden met de naam van Kelten genoemd, tot aan de Rijn, die Germanië van Gallië scheidt. Daarom worden de Kimbren (Cimbren) die ik hiervoren bewezen heb vanouds onze eilanden bewoond te hebben, van Appianus, een Keltisch volk genoemd. Enz.
Dion bevestigt ons dat de Kelten vanouds aan beide oevers der Rijn gewoond hebben. Derhalve wordt het deel van Gallië dat België, ja ook het tweede deel, dat Neder-Germanië of Duitsland geheten is, onder deze naam begrepen.

Smallegange Blz. 88:
Aangaande degene die allereerst het Christelijk geloof in deze landen gebracht hebben, leze wij in 2 Timotheüs 4: 1: *Crescens naar Galatië.* Eusebius noemt het echter: Gallië; waarmee wij voor een gedeelte worden erkend. [Een aantal kerkvaders schrijft dat Galatië een provincie was in Klein-Azië, maar ook een grote landstreek vanaf Zuid Frankrijk tot aan de Rijn, die later Gallië werd genoemd]
Necephorus zegt: Dat de Apostel Simon Zelotes in vele landen gepredikt hebbende, ten laatste de Leer des Evangelies heeft overgedragen tot de westelijke oceaan en de Brittanische eilanden.
Jozef van Arimathéa werd door Philippus uit Gallië naar Brittannië gezonden, gelijk Polidorus, Vergilius, Hosius en anderen getuigen.
We vinden in het leven van de bisschop van Tongeren, welker stoel naderhand in Luik werd overgebracht, dat omtrent het jaar 50 na de geboorte van onze Zaligmaker, 3 apostolische mannen, Euchorius, Valerius, Maternus, door de heiligen apostel Petrus naar het Belgisch Gaulen gezonden werden, die tot Trier, Tongeren, Luik en Keulen de gronden van de Christelijke religie gelegd hebben en het vruchtbaar zaad van het Goddelijk Woord rijkelijk zaaiende, velen tot de dienst van de levende God gebracht hebben.
… Deze Apostolische mannen hebben voorts van tijd tot tijd in dit ons land gedurig navolgers gehad, gelijk de lijsten der voorgeschreven bisschoppen ons volkomen bewijs daarvan geven.

Marcus Aurelius betuigt 'dat de dorst in Duitsland door gebeden van christen soldaten een regen verworven hebbende, haar gelest werd. Welke soldaten van het bliksemende legioen uit Belgen bestaande, die meest alle christenen waren.' Enz. Blz. 89.
Tot zover Smallegange.

Letterlijk schrijft hierover Eusebius Kerk. Hist. 5.5:
"Tot heden zijn er brieven bewaard van de zeer wijze keizer Marcus, (ca 178) waarin hij zelf getuigt dat zijn leger in Germanië gered werd door de gebeden van de christenen toen het door watergebrek ten onder dreigde te gaan."

Een brief uit jaar 178, volgens Eusebius hfd. 5:
De dienaren van Christus in ***Lyons en Vienne*** in Gallië aan de broeders in Klein-Azië en Frygië, 1) die hetzelfde geloof in de verzoening en dezelfde hoop met ons delen: *vrede, genade en heerlijkheid van God de Vader en Christus Jezus onze Heere.*

In de *Walcherse Arkadia* schrijft M. Gargon, predikant te Vlissingen, pag. 291:
Arborichen zijn Saksers en Duitsers die zich op de Zeeuwse Eilanden hebben neergezet, en genoemd werden: *herborige, harborigen,* dat is wedergeborenen. Waaruit volgt dat ze die naam van het Christelijke geloof hebben ontvangen, en allang vóór Willibrord bekeerd zouden zijn.

Uit H. Algera:
"Al in de eerste eeuwen van onze jaartelling dringt het Evangelie van Christus diep door in Europa, waarvan het noorden grenst aan de Rijn. Doorgaans zijn de belangrijkste getuigen de gewone christenen onder de talloze reizigers, handelslieden, militairen en emigranten.
De verbreiding van het Evangelie in het Romeinse wereldrijk krijgt een krachtige impuls wanneer keizer Constantijn christen wordt, in het jaar 312. Onder zijn regering wordt het christendom de staatsgodsdienst. Helaas weten we heel weinig met zekerheid over deze vroege Nederlandse geschiedenis, en dus ook heel weinig over de aanwezigheid van christenen, het eventuele ontstaan van huisgemeenten of zelfs de bouw van kleine kerken in de eerste eeuwen. Ondertussen weten we met zekerheid dat er in bijvoorbeeld Trier reeds in de derde eeuw een bisdom bestaat, en dat de komst van christenen in deze stad van nog veel vroeger datum is.
Veelzeggend is een verwijzing van de kerkvader Irenaeus van Lyon die rond het jaar 185 schrijft over gemeenten 'onder de Germanen' (adv. haer. 1, 10, 2). Hiermee verwijst hij naar christelijke gemeenschappen, waarschijnlijk binnen Romeinse nederzettingen langs de Rijn zoals Keulen. Het is aannemelijk dat kleine christelijke gemeenten zich dan ook al verder in noordwestelijke richting bevinden, bijvoorbeeld bij Nijmegen, misschien zelfs tot bij de Noordzeekust.
Opmerkelijk is ook dat Augustinus (354-430) het in zijn dagen als algemeen bekend veronderstelt dat de Kerk is uitgebreid over heel de aarde en onder alle volkeren. Met stelligheid zegt hij ***dat het Evangelie de grenzen van de wereld heeft bereikt***.

In 728 schrijft Willibrord over zijn komst naar Nederland als een aankomst in Francia, het Frankische rijk. In dit koninkrijk van de Franken is er grote behoefte aan zendelingen. Toch is het allang geen heidens rijk meer, ondanks invloedrijke heidense elementen. Wanneer Willibrord met zijn metgezellen in Nederland komt, is het immers al bijna 200 jaar geleden dat Clovis (Chlodovech I), de koning van de Franken, in navolging van zijn christelijke vrouw is overgegaan tot het christendom. Hij liet zich tijdens de kerstdagen van het jaar 496 laat dopen te Reims. Zijn veroveringspolitiek betekent tevens een snelle uitbreiding van het christendom, niet alleen in zuidelijke, maar ook in noordelijke richting. Al voor het jaar 600 staat er in Utrecht een kapel, waarschijnlijk (mede) bestemd voor het Frankische bezettingsleger. Er zijn zelfs overleveringen dat er al veel eerder in Utrecht een kerkje zou zijn gebouwd."
Bronnen: A. en H. Algra, *Dispereert niet.* Twintig eeuwen historie van de Nederlanden I, Franeker 1987, 32-38.
J.N. Bakhuizen van den Brink, Handboek der kerkgeschiedenis I, Den Haag 1965, 67-69.

5. Conclusie
Romeinen 15 zegt Paulus dat hij het Evangelie van Jeruzalem tot Illyrikum (buurt van Slavonië) heeft verkondigd en van plan was naar Spanje te gaan, wat mogen we dan

verwachten van het zendingswerk van de andere 12 apostelen? En van de 70 Evangelisten die Jezus had uitgezonden? In 25 jaar was de Oosterse wereld, de Griekse en Romeinse wereld met het Evangelie bekend. En God gaf een zeer rijke vrucht en bekering van onnoemelijk veel personen en volken.
We moeten ons dan niet verbazen dat ook in West-Europa de Leer van Jezus Christus grote overwinningen had behaald. Het Licht van het Evangelie verdreef de heidense afgodendienst.

Onder de christelijke Romeinse soldaten tijdens de 1e en 3^{e} eeuw waren vele martelaars In de christelijke gemeente leefden velen die de gave van talenten, ja menigerlei talen hadden. Deze gebruikte de Heere niet alleen op de pinksterdag maar ook nog enkele eeuwen daarna om het evangelie te verspreiden. De christelijke Romeinse soldaten en degenen die met hen meegingen – mogelijk onder hun geleide – waren de planters van de Christelijke kerk in Noord-West-Europa en misschien ook in ons land en provincie.
Via de Romeinen kwam ook het Latijnse alfabet in Europa en werd wijdverspreid, namelijk de lettertekens, zoals wij die nu hebben.

6. Willibrord

Willibrord (ca 658 – 739, een Engels aartsbisschop) kwam niet in heidenlanden preken, zoals velen denken. Dan zouden al die heidenen volkeren in korte tijd christen geworden zijn.
Nee, de basis van het Christendom was al veel eerder gelegd en uitgebreid. Willibrord werd vanuit Rome door de paus gezonden niet alleen tegen de heidense overblijfsels maar ook om het roomse pauselijke systeem aan de christenen op te leggen.
Willibrord landde aan het eiland Walcheren. Men veronderstelt dat de hele bevolking op Walcheren ten tijde van Willibrord de Romeinse afgoden nog dienden.
Smallegange weerlegt dat. Het is wel duidelijk de afgodendienst niet helemaal uitgeroeid was. Wodin of Wodan, en Mercurius werden nog gediend.
Het valt op dat de namen van de dagen genoemd naar de oude heidense goden instant bleven.

Klaas Kolijn – een zeer oud kroniekschrijver - zegt in zijn Rijmkroniek, over Willibrord:

Totte Westkaple hij vont
*Ein Godse **Wodin** aanbeden.*
***Mercuriose** naar heidense zeden.*
Den i brac, unde terstont
Wordt i zwarelik wont
Van ti met Mercuriose wachte.

Een bewaker verdedigde het afgodsbeeld en verwondde Willibrord die echter verder ging met preken in andere plaatsen.

In Westkapelle, in het Zeeuwse land,
Maakte hij een Wodans beeld van kant.
In Zoutelande deed een kleine put;
Met heerlijk water hem veel nut.

Zie: Tegenwoordige Staat van Zeeland, deel 15, blz. 27

We vinden hier 2 namen van afgoden, Mercurius en Wodin, of Wodan.
Mercurius was een god van handel en winst die door Romeinen werd vereerd.
Wodin, Woden is een god van de wijsheid bekend bij oude heidenvolken.

Bij de Westkappelaars is Willibrord onvergetelijk gebleven. Er is practisch niemand die Willibrord of Willeboord(se) heet, die niet van Westkapelle afkomstig is. De oude kerk werd ook naar hem genoemd: De Willibrorduskerk.

7. Vlamingen

Lang vóór 1500 en de Reformatietijd ving een emigratie uit Vlaanderen aan. Zeeland en Vlaanderen stonden lange tijd onder hetzelfde Oostenrijks gezag.
Zij waren als eersten die in de nieuwbedijkte polders kwamen wonen. Middelburg alleen al accepteerde in de twee eeuwen voorafgaande aan de opstand tegen Spanje, 1572-1474 negenhonderd nieuwe poorters uit Vlaanderen. Er waren veel Bruggelingen onder hen en Gentenaren; anderen kwamen uit Kortrijk, Oudenaerde, Yperen.
Bijna allen beoefenden een verfijnd ambacht: het tapijtweven, servetweven, slotenmaken, kousenmaken, boekbinden. De laat-middeleeuwse bloei van de Zeeuwse steden houdt met de economische ontwikkeling van Vlaanderen nauw verband. De culturele invloed van de zuidelijke gewesten op die van het noorden was in Zeeland vroeg en duidelijk merkbaar.
In het laatste kwart van de 16e eeuw, toen de Zuidelijke Nederlanden onder Spaans gezag werden teruggebracht, vluchtten duizenden Vlamingen naar Zeeland. De lidmaatboeken van de Gereformeerde Gemeente tonen aan dat in 1585 elfhonderdvijftig uitgewekenen in Middelburg aan het Avondmaal deelnamen.
Tussen 1590 en 1595 traden in Arnemuiden 426 personen in het huwelijk; daarvan waren 198 uit Vlaanderen en Brabant afkomstig.
In golven kwamen de vluchtelingen over de Staatse grens toen Lodewijk XIV het Edict van Nantes herriep (1685). Met een onverzettelijke wil van alle ware emigranten zijn al deze Hugenoten aan de slag gegaan, als landbouwers en ambachtslieden. Hun nakomelingen vormen een belangrijk deel van de Zeeuwse bevolking.
Ook naar Walcheren trokken de Hugenoten en in mindere mate naar de andere eilanden; daar vinden we de families Baljé, Bommeljé, Bourdrez, Cevaal, Compeer, Corré, Coumou, Delzenne, Geschiere, Lefeber, Mesu, Midavaine, Mondeel, Oreel, Passenier, Sohier. De meeste Hugenotenfamilies zijn zich hun afkomst bewust.
L.W. de Bree. *De Zeeuwen.* Blz. 15

8. Joden op Walcheren

De provincie Zeeland kende in het veleden in, ten minste, vijf van haar dorpen een Smouzegang.
1) te Biggekerke. 2) te Koudekerke. 3) te Oostkapelle. 4) te Serooskerke. 5) te Westkapelle; Smouze Gank, thans Rookstraat in Westkapelle. Zie oude ansichten, Eur. Bibl., Zaltbommel, 1972.
Opmerkelijk dat ze niet in een straat of steeg gehuisvest werden, maar in een gang; onzichtbaar voor het algemeen.

De term SMOUS voor Jood, werd 'verachtelijk' gebezigd vanwege één of meerdere Joden, die daar woonden.
Etymologisch kunnen wij het woord SMOUS niet anders herleiden dan komende van hebreeuws sjmou = zijn naam.
Wij moeten er vanuit gaan dat de personen, die vanaf de 13e eeuw in Zeeland gesignaleerd worden en als de Jode (dictus Iudaeus) worden geciteerd, vanuit Vlaanderen en Brabant hier zijn verzeild geraakt. Dit in overweging nemende volgen hier enige data, inzake de aanwezigheid in die dagen van Joden in Zeeland; 1266, enz.
Zie: DE ZEEUWSE SMOUZEGANGEN, door J. Becker

3. TUSSEN DIJK EN TOREN

Beschreven door K. Faase, 1989

1. De Westkaap

Rond het jaar 1100, en zelfs ook al voordien, bestond Zeeland uit de eilanden ten noorden van de Honte, tot en met Oost- en West-Voorne.
De eilanden ten zuiden van de Honte behoorden tot het graafschap Vlaanderen. Nu was de graaf in die tijd al lang geen ambtenaar meer, hij was zelf een vorst geworden die genoemd werd naar zijn erfgoed of verblijf. Hij was grootgrondbezitter, leenheer, abdijvoogd, beschermer van de vrede in zijn grondgebied en ook opperste rechter.
Wanneer stedelingen trouwden met onvrije vrouwen uit de omtrek, werden de kinderen toch onvrijen. Op den duur namen de bewoners dat niet langer en eisten zij dikwijls stadsrecht, zij het in ruil voor steun of geld.

In 1223 kregen West-Cappel en Domburg, samen op één eiland (schoor) gelegen, van graaf Floris IV en van Dirk, heer van Voorne en burggraaf van Zeeland, stadsrechten. Middelburg kreeg deze rechten pas in 1227.
In die tijd stroomde bij elke vloed het zeewater nog door de Maput bij Zoutelande en ten oosten van Domburg de kreek binnen tot bij Poppekerke, waar de stromingen elkaar ontmoetten.
Op plaatsen waar de stroom in een geul vrij gering was, ging men in de middeleeuwen over tot het leggen van dammetjes en van lieverlee zette zich in het stilstaande water bij hoogtij zand en slib af. Hoewel bij grote stormen en zeer hoog water het een en ander soms weer teniet werd gedaan kwamen op den duur toch veel kreken dicht te zitten. Bij vloed kon het uit zee komende water daar dus niet meer terecht en de stroom langs de kust werd steeds sterker. Dit ondervond vooral de uitstekende punt, de Westkaap, bij West-Cappel. Die sterke stroming werd bovendien ook nog in de hand gewerkt doordat toen in de Westerschelde-monding tussen West Cappel en de Vlaamse kust ook nog veel eilandjes en volgestroomde polders lagen. Daar lag onder andere Schooneveld, waar zelfs nog dorpen op stonden.
De Wielingen waren toen twee stroomgaten, de Deurloo was het meest gebruikte vaarwater en voor de Westkaap had men de Noorder- en Ooster-Rassen met daartussen de Botkil en meer oostelijk (boven West Cappel) het Oostgat. Ook Domburg was toen nog een vissersplaats.

2. Het verloop van de Westkaap

De Sint Katherijne-vloed in 1304 veroorzaakte veel dijkdoorbraken. Door het vollopen van polders moest weer veel land buitendijks gelaten worden.
Reeds in het midden van de veertiende eeuw begon het wegspoelen van de duinen van de Westkaap. Dit was waarschijnlijk een gevolg van het feit dat de bewoners van andere delen van het latere Walcheren steeds meer vloedstroomgaten en kreken gingen dichtmaken. Daardoor werd de geïsoleerdheid van West Cappel verkleind. Het 'eiland' waarop de stad en Domburg lagen werd nu gemakkelijker bereikbaar. Het zeewater kon nu echter niet meer ze eenvoudig als voorheen, vooral bij springtij er storm, een uitweg vinden als het hoog water werd. De stroomgaten slibden allengs verder dicht er daardoor ging de Westkaap steeds verder afschuren. Ook de kreek die de natuurlijke haven van West Cappel vormde, verzandde steeds verder. Veel West Cappelse maar ook Domburgse vissers moesten noodgedwongen in Vlissingen hun uitvalsbasis zoeken. Daardoor zag Vlissingen niet alleen kans om toestemming te

verkrijgen om zijn havens te vergroten, maar wist het zelfs gedaan te krijgen dat gevangen haring voortaan alleen in die stad verkocht mocht worden.
Reeds in 1365 gaf hertog Albrecht van Beieren aar West Cappel toestemming om vuren (vierboeten) op te richten en voor het onderhoud daarvan een recht te heffen van alle passerende schepen.
In 1370 werf de stad zelfs door hem gelast om op de Kaap een vuurbaak op te richten omdat het landen daar te gevaarlijk was geworden.
Tussen 1370 en 1380 kwamen overal in de delta overstromingen voor.
Na de storm van 16 november 1377 was men ook bij West Cappel gedwongen om buitendijks land prijs te geven.
In 1385 werden echter weer dijken (inlagen) aangelegd, zodat op nieuw veel schepen, nu voorgoed naar elders (Vlissingen) moesten vertrekken. Bij Vlissingen en op de eilanden Cadsant en Wulpen ging ook veel land verloren. De Deurloo was het eigenlijke vaarwater geworden en ook de Wielingen bleek in 1393 al belangrijk in diepte te zijn toegenomen.
Toen in 1391 zelfs de vuurbaak op de Kaap in zee stortte, gaf Albrecht van Beieren aan 'de stadt en hare poorters', het recht om alle goederen die zij in zee drijvend, zullen vinden voor West Cappel mogen aanvaerde, ende aantasten, benevens alle andere seedrift die binnen hare vrijheden sal aankomen.'

Thans is de Westerschelde bij Vlissingen ruim vijf kilometer breed. Rond 1300 was dit niet meer dan drie kilometer en lagen er voor de Vlaamse kust de eilanden Cadsant en Wulpen en meerdere klein eilandjes.
Oudere Westkappelaars spraken in het begin van de twintigste eeuw, wijzend in zee, ook nog altijd over Schooneveld.

De Elisabethsvloeden van 1404 en 17 en 18 november 1422 waren er de oorzaak van dat de Kaap zo goed als verdween; vooral in 1404 liep het hele eiland Walcheren door zwakke plaatsen bij Dishoeck en Welzinge groot gevaar.
In 1428 waren de duinen voor West Cappel zo goed als verdwenen.
Op 14 juni 1432 kwamen de abt en de magistraten van Middelburg naar West Cappel om ter plaatse het verval van de duinen in ogenschouw te nemen en te vernemen dat de bevolking de aanleg van een stukje dijk wenste.

Hoewel ze in 1223 reeds stadsrechten had verkregen van graaf Floris IV, werd de stad in 1453 door graaf Philips van Bourgondië aan de edelman Hendrik van Borssele verkocht, en dus in plaats van een 'grafelijke stede' een 'heerlijkheid'.

In 1458 begon de afbraak van de kerk en veel huizen ten behoeve van de aanleg van **een dijk**. Op oude afbeeldingen ziet men de Waag nog buitendijks staan.
In 1459 werd de eerste belasting per landeigendom geheven om aan dijkgelden te komen. In 1460 ging men er voor het eerst toe over om paalhoofden te plaatsen en werden ophogingen van de oever voor de stad en het stadhuis uitgevoerd.

In 1822 kwam in Westkapelle aan de zeezijde een wachttoren van onder de duinen tevoorschijn, waarvan vermoed werd dat die in **1471** gebouwd was.

In 1477 ging aan de westzijde van Walcheren bij Vlissingen door nalatigheid veel land verloren. Waar in het begin van de vijftiende eeuw nog bouw- en weiland was is

nu het badstrand, maar zelfs in die tijd was het grondgebied van het plaatsje Vlissingen nog slechts de helft van wat het een eeuw daarvoor was.
In 1506 sloot de Vrouwe van West-Cappel een handelsovereenkomst met Vlissingen en Middelburg over de accijns en de verkoop van haring.
Toen in 1509 de zeedijk bij West-Cappel doorbrak, was het inderdaad: 'Arm en rijk, al naar de dijk!'
In de jaren 1513/1514 was er een geschil tussen de Vrouwe van West-Cappel en de bevolking over de. verpachting en inning van de accijnzen. De bemiddeling van Middelburg resulteerde in toestemming tot pachting en inning aan de Vrouwe, maar met de verplichting dat zij de kosten van Stadhuis en andere lasten voor haar rekening moest nemen.
In 1514 kwam een marmeren beeld van de Romeinse godheid **Hercules** uit de zeeklei te voorschijn. Het werd later op last van Philips van Bourgondië in de kerk te West-Cappel geplaatst en ging na de brand over in handen van het Zeeuws Genootschap.
De eerste Romeinse vondst bij Domburg dateert van 5 januari 1647.

Toen in 1515 enkele burgers van West-Cappel weigerden om Heerendiensten te verrichten, werden ze uit de stad verbannen. Ze mochten later terugkeren, maar moesten een bedevaart naar Sint Adriaan houden.
De Staaten van Zeeland keurden de Heerendiensten goed maar de West-Cappelaars zeiden dat ze best trouw en onderdanig aan de Heer [landheer of leenheer] wilden zijn doch met de steeds toenemende verarming geen onbetaald werk meer konden doen.
In 1527 werden de eerste verplichte peilingen langs de aangelegde stukken dijk uitgevoerd en vanaf die tijd zou eventueel werk aan de dijk aanbesteed moeten worden door de dijkgraaf en twee gezworenen.

Op 'quade saterdach' St. Felix in november 1530 waren er zeer grote overstromingen in de Delta. Heel Reimerswaal en omgeving kwam onder water te staan, de Oosterschelde werd een brede stroom, veel kleinere eilandjes verdwenen en ook bij die welke de vloeden doorstonden, ging veel land verloren. Ook Walcheren bleef niet gespaard: er vielen gaten in de dijk van de Middelburgse haven.
In 1540 bevonden zich bij West-Cappel reeds huizen buiten de inlaagdijk en zelfs een deel van de oude markt was daarbij inbegrepen. Toen keizer Karel V op bezoek kwam, schonk hij de dijkwerkers twaalf florijnen.
In 1549 was de ***haven van West-Cappel verdwenen*** en toen vroeg Vlissingen om zijn havens weer te mogen uitbreiden:
Een zekere Andries Vierling was kennelijk getuige geweest van de overstromingsramp in 1530, want hij schreef het 'Tractaet van Dyckagie', dat een latere bron bleek voor de aanleg van dijken. Hij werkte waarschijnlijk zelf mee aan het dijkherstel op het eiland Walcheren en beschreef later hoe men te werk diende te gaan om stukken ondergelopen land weer te bedijken en hoe men voor waterafvoer diende te zorgen.

In 1551 trouwde Anna van Egmond, gravin van Buren en dochter van Maximiliaan van Bourgondië, met Prins Willem van Oranje. Het jaar daarna kreeg zij de heerlijkheid Sint Maartensdijk.
Op 21 oktober 1555 werd Veere, wegens erkenning van de diensten voor Maximiliaan van Bourgondië, door Karel V tot markizaat verheven. Tot dit markizaat behoorden Veere zelf, Zandenburg, Vrouwenpolder, Vlissingen, Westkapelle, Domburg, Popkensburg en Duinbeek. Het gehele markizaat werd in 1565 te koop aangeboden en

Oranje kon voor zijn zoon Philip Willem alleen de heerlijkheid Westkapelle verkrijgen. Veere en Vlissingen gingen naar koning Philips.
Pas toen hij in 1572 door de Staaten van Zeeland als Eerste Edele werd erkend, konden de Oranjes Veere op 27 juni en Vlissingen op 29 juni 1581 kopen. Inmiddels had de Allerheiligenvloed van 1 november 1570 weer grote overstromingen veroorzaakt en veel schade in de Scheldedelta aangericht.
Hoewel invoering van de Tiende Penning in 1594 de inkomsten van West-Cappel weer iets omhoog had gebracht, bleef de stad arm.
Men mag vooral niet vergeten dat door onderlinge naijver tussen haven- en handelssteden, ook en vooral van Vlaamse zijde, dikwijls burgeroorlogen gevoerd werden, waarbij plunderingen en vernielingen bij de andere partij plaatsvonden. 'Die van Sluijs' vielen de havenstad West-Cappel meerdere malen aan en kregen één keer de kans om grote vernielingen aan te richten.
West-Cappel was na dit soort gebeurtenissen dan gewoonweg te arm om geld te kunnen besteden aan de verzorging van de dijken.
In 1627 bedroegen de kosten voor de politie, de zogenoemde 'Roode Roe', een halve stuiver per gemet. De leiding van de Roode Roe was, met zes ondergeschikte dienaren, al in 1575 door de Staaten van Zeeland ingesteld.
Uit stadsrekeningen van 1636 bleek dat in dat jaar toch het stadhuis werd gerestaureerd voor een bedrag van £ 275.
Volgens overlevering zou in het jaar 1647 een hele straat van Zoutelande onder de duinen verdwenen zijn. Er is daar ook in deze eeuw nog wel het een en ander verdwenen, want vóór het dorp bevinden zich ook daar geen duinen meer. …

4. **REFORMATIE VAN WESTKAPELLE, ca 1574.**

Citaten overgenomen uit het zeldzaam goed gedocumenteerd boek: ***De Hervorming in Zeeland*** **door mevrouw C. Rooze- Stouthamer**. Uitgave Goes, 1996

1. Martelaren

De macht van de Rooms-katholieke kerk in Zeeland, Vlaanderen en Holland was tot 1525 bijzonder groot. Bijna de gehele bevolking behoorde door lidmaatschap bij de kerk. Dit begon na de aanvang van de Reformatie door Maarten Luther, in 1517 [500 jaar geleden] te veranderen. Op Walcheren en Zeeland werd de nieuwe leer van Luther meest vanuit Antwerpen verspreid. Via de handel van schepen en over land. De Rooms-katholieke overheid begon er zich mee te bemoeien en de nieuwe godsdienst tegen te werken.
Op 3 februari 1530 werd Dirk Arendsz. en Adriaan Lauwereisz. met het zwaard gedood.
Marcus Corelisz. van Westkapelle werd op 15 januari 1535 te Middelburg een verhoor afgenomen. Hij verklaarde dat hij al een jaar anders dacht dan de kerk over de biecht en het vagevuur; en sinds 1/2 jaar anders dacht over het sacrament van het Altaar [het Heilig Avondmaal] en de doop. Marcus ontving in 1533 onderricht van Jacob de Grave een kleermaker te Middelburg. Hij werd op de pijnbank tot erkentenis gedwongen. Deze pijnbank staat afgebeeld op pagina 80 van: *De hervorming in Zeeland.*

2. Doperse religie

Behalve de leer van Luther kwam ook de Doperse religie in bekendheid. De eerste verkondigers van de Doperse leer bereikte na 1532 de Zeeuwse eilanden, waar ook Walcheren onder behoort. In Middelburg vormde zich al spoedig een Doperse gemeente.
De Doopsgezinden leerden het Evangelie op een nieuwe wijze vanuit de Schrift. Tevoren waren de erediensten in het Latijn. Men stelde nieuwe ambten in en het Heilig Avondmaal volgens de Bijbel.
Het nieuwe was vooral ten opzichte van de doop. Wat wij moeten denken van de Roomse Doop vertelt ons een Spanjaard, Ds. Mario Cignoni Penella, een predikant uit Barcelona, in 1954. Hij zei onder andere: "… Godslasterlijk misbruik wordt gemaakt van de sacramenten. Zo worden niet alleen mensen gedoopt maar ook beesten, zoals paarden en ezels; en zelfs auto's.
Een uwer predikanten deelde mij mee, dat hij de doop zoals die in de Roomse kerk bediend werd, als een echte Christelijke doop erkende.
Ik zei: maar broeder, hoe heb ik het nu met u? Hebt u wel eens een Roomse doop meegemaakt? Wat voor betekenis heeft al dat Latijn dat die priester daarbij prevelt, waarvan niemand iets verstaat en waarin niemand gelooft; ook de priester zelf niet? Gelooft u nu werkelijk dat dit iets met het Christendom te maken heeft? Is dat de doop zoals de Heilige Schrift ons die leert? Nee, mijn vrienden, de christelijke doop brengt vrijheid; de Roomse doop een eeuwige slavernij. De Roomse doop is een inlijving in de Roomse hiërarchie voor dit leven en voor het hiernamaals."
Doopsgezinden wilden liefst de doop herstellen naar de instelling van Christus in Mattheüs 28 vers 19 verwoord. Eerste belijdenis, daarna dopen.
Deze verwerping van de Rooms-katholieke doopspraktijk en de over-doop van de volwassenen bracht de Dopersen in grote verachting en vervolging. Van de 57 bekende Zeeuwse martelaren die gedood werden vanaf 1530-1572 zijn er minstens 33

Doopsgezind. Gevluchte protestanten die elders gedood zijn worden hier niet meegerekend.
Wellicht zijn er Doperse groepen geweest op het platteland in Westkapelle en Domburg. In Middelburg, Veere en Vlissingen ontstonden Doperse gemeenten. Hervormde groepen en gemeenten ontstonden in de 3 genoemde steden maar op het platteland allereerst in Koudekerke en Arnemuiden.

M. Bucer, de Straatsburger Hervormer zocht in zijn gemeenten een compromis. De kinderdoop die ambtelijk en eenvoudig bediend moest worden was alleen geldig als kinderen in de puberteit kwamen, - circa 14 en 17 jaar - en de doopbelofte die hun ouders voor hen hadden gedaan, door een kind persoonlijk, plechtig in de gemeente werd overgenomen. Dit werd confirmatie, belijdenis, genoemd. Als een jong volwassen hiertoe niet genegen is, dan heeft zijn doop in feite niet de betekenis meer die in het Doopsformulier eraan wordt toegekend.
Veel Doopsgezinden werden hierdoor overtuigd en sloten zich aan bij de Lutherse of de Gereformeerde Kerken. Zie ook RD. 29 juni 2017, W. Eradus.
We moeten constateren dat de grote rol van de Wederdopers bij het instorten van de Rooms Katholieke kerk in Zeeland zeer veronachtzaamd werd door kerkhistorische studies.

3. Gereformeerde leer en kerkinrichting
De vervolging die woede over de Doopsgezinden schrikten velen af. Bovendien kwamen er dwalingen en onenigheid binnen de Lutherse kerken.
Langzamerhand schoof de kerkelijke vernieuwing in de richting van de Gereformeerde religie die vanuit Frankrijk en Wallonië, dikwijls via Antwerpen ons land bereikte. Calvijn is hiervan de meest bekende reformator. De invloed van de calvinisten kwamen ook voor een groot deel uit Vlaanderen.
Het schijnt dat de meeste Doopsgezinden op het platteland van Walcheren overgegaan zijn naar de Gereformeerde religie.

In 1561 ontvangt Margaretha, de landvoogdes van Philips de II te Antwerpen, een lijst met namen van sekteleden die conventikels [gezelschappen] houden in Middelburg, Souburg, Vlissingen, Veere, Zoutelande, Westkapelle. Onder *sekteleden* werden eerst de Lutheranen en Dopersen verstaan, naderhand ook de Calvinisten.
In 1563 waren de Hervormden en de Dopersen zeer actief. Doperse gemeenschappen kwamen ook in actie te Westkapelle en Domburg. (*De Hervorming in Zeeland* Bladzijde 192.)

Circa 1565 was Gerard van Uitwijck tot Baljuw [leek op officier van Justitie] benoemd te Domburg en Westkapelle. Onder veel voorwendsels wist hij Cornelis Willeboordsz. schrijnwerkersleerling in Middelburg, die met andere knechten van Thomas Schooff aan de Beeldenstorm had deelgenomen, uit zijn schuilplaats te lokken. Door toedoen van de Baljuw werd Cornelis, haast nog een kind, op 15 december 1568 opgehangen. In Westkapelle maakte deze Baljuw zich zeer gehaat. (Bladzijde 403, 539).

In 1570 werd een Algemeen Pardon voor de Nederlanden uitgevaardigd om de harde maatregels te verminderen.
Uit Westkapelle genoot Johanna Michielsdr. echtgenote van Gelein Boudewijnsz. dit voordeel.

Tot de eerste Hervormde gemeente in die tijd behoorde onder andere te Westkapelle Catelijne Lauwreisdr. en Eustaes Quinten, een glasmaker.
Of de Beeldenstorm in 1566 in Westkapelle heeft plaats gehad door georganiseerde groepen uit Vlissingen en Middelburg is onwaarschijnlijk. Maar zeker is, dat de beelden en Roomse afgoderij verwijderd werden. De Westkappelaars hadden daar niemand voor nodig.

In 1571 werden er te Westkapelle wachten uitgezet om de landing van de watergeuzen te beletten.
Maar de 13e April 1572 schaarde de bevolking zich openlijk aan de zijde van Vlissingen en stelden zich helemaal achter Prins Willem van Oranje, nadat eerst Middelburg en Vlissingen zich losgemaakt hadden van het Spaanse gezag, onder leiding van Philips de II. Het gevolg was dat deze 3 steden belegerd werden door Spaanse troepen, deels in brand gestoken en overal de vissersschepen vernield werden.
In economisch opzicht betekende dit het einde van de handel in Westkapelle.
Na de verdrijving van de Spaanse troepen uit Walcheren werden de meeste oude kloosters en Rooms-katholieke bezittingen onder toezicht geplaatst van de plaatselijke overheid.
Thans vinden we nog een gedachtenis aan de Roomse hiërarchie in de naam van Kloosterstraat en Papestraat. Helaas is het kerkelijk archief van de Roomse gemeente te Westkapelle verloren gegaan.

In 1577 richtte de Baljuw A. Oliaerts een verzoek aan prins Willem I om een predikant te zenden naar Westkapelle. Ook verzocht hij de kerkelijke gronden te mogen verpachten voor onderhoud van het kerkgebouw en de lichtbakens.

4. De Franse periode van geestelijk verval

Op 3 februari 1795 capituleerde Zeeland voor de Fransen en op 16 mei van dat jaar was geheel Zeeland aan Frankrijk onderworpen. Westkapelle hoorde bij kiesdistrict 8 voor de provinciale raden.
In maart 1803 bezette Napoleon Walcheren (tegen de Engelsen) en in april werd in Vlissingen de staat van beleg afgekondigd. In 1806 werd het Koninkrijk Holland onder Lodewijk Napoleon uitgeroepen.
Bij verdrag van 11 november 1807 moest Vlissingen met een straal van 1800 meter (buiten de wallen) aan Frankrijk afgestaan worden. Napoleon was namelijk bang voor een Engelse invasie terwijl hij in Antwerpen en Vlissingen schepen liet bouwen voor de aanval op Engeland.
De invasie van de Engelsen kwam inderdaad en zij zagen kans met veertigduizend man, zesduizend paarden, belegeringsgeschut en voorraden op 19 juli 1809 bij fort Den Haak aan land te komen. Veere viel op 1 augustus, Fort Rammekens op 3 augustus en de Engelsen zagen zelfs kans om tot in het Fort Bath te komen. Vlissingen zelf was toen echter nog steeds in handen van de Fransen, maar werd op 12 augustus door een tiental oorlogsschepen en ook vanaf de landzijde beschoten. Vele gebouwen raakten in brand waaronder helaas ook het stadhuis. De stad werd door de Engelsen ingenomen, die er echter niet bleven en zelfs met tienduizend man minder op 23 december weer scheep gingen. De beruchte Zeeuwse (derden-daagse) koorts had meer dan negentig procent van de verliezen veroorzaakt.

Walcheren werd bij arrest een deel van het Keizerrijk. Gouverneur Gilly voerde het bewind en op 16 maart werd geheel Zeeland bij het rijk gevoegd; het heette toen Bouches de l'Escaut (Monden van de Schelde).
De totale annexatie van Holland kreeg op 9 juli 1810 zijn beslag. In die jaren werden ook op Westkapelle mannen gerekruteerd voor de legers van Napoleon en lag het werk aan de dijk nagenoeg stil.
Mr. H.J. van Doorn, landdrost voor Zeeland onder koning Lodewijk, raad der prefectuur ad interim onder Napoleon, onderprefect van Zierikzee en voorzitter van de centrale directie van het dijkbestuur van Walcheren (zie ook bij 'De Ambachtsheer') was door de prefect baron Pycke opgedragen om uit het departement der Monden van de Schelde in 1811 een lichting van honderdtwintig man te leveren voor het leger van de keizer.
In 1812 vond de veldtocht van Napoleon naar Rusland plaats. Ook uit Westkapelle werden jonge mannen gerekruteerd. Velen kwamen nooit meer terug.
Bij decreet van 5 april 1813 werd zelfs voorgeschreven dat edelen en zij die de meeste belasting betaalden het eerst als gardes d'honneur in aanmerking kwamen. Mr. H.J. van Doorn zag echter kans om het contingent samen te stellen uit de kringen van ambtenaren en oud-militairen. De laatsten gingen ook wel als remplacant, als ze de kans kregen.
De bevolking werd door de Fransen slecht en gemeen behandeld en elke Fransman met ook maar een spoor van gezag trok zich van de algemene wetten niets aan.
Na het vertrek van de zo gehate Fransen werden pas in 1821 weer grondige herstelwerkzaamheden aan de dijk verricht.

5. DE ST. WILLIBRORDUSKERK

1. Kort overzicht

Volgens geschiedschrijvers zou de kerk van West Cappel, ***vierde hoofdkerk van Walcheren*** en gewijd aan de Heilige Willibrordus, reeds in 1162 aan de Abdij van Middelburg toebehoord hebben.

Na de tweede Sint Elisabethsvloed in 1422, waarbij het water gevaarlijk dicht bij de kerk kwam, kreeg de stad West-Cappel op 28 oktober 1432 van gravin Jacoba van Beieren en met goedkeuring van landvoogd Philips van Bourgondië, 'vrijdom van schot en bede', toestemming om de kerk te verplaatsen.

Pas in 1458, dus 26 jaar later, kwamen er werklieden uit Middelburg om enkele huizen af te breken en een nieuwe kerk te bouwen. Een nieuw stadsplan werd ontworpen en de nieuwe kerk zou gewijd zijn aan Sint Willibrord. Toch heeft de Waag het nadien nog enkele eeuwen buitendijks kunnen uithouden.
In 1470 was de bouw van kerk en toren voltooid.
Bij West Cappel behoorden toen Werendijke, Zoutelande, Meilofskerke, Sint Janskerke, Boidinskerke, Serpoppenkerke en Westdomburch.
Dit kan verklaren waarom de kerk met toren buiten de stad gebouwd werd. De kerk was ook bestemd voor een groot aantal mensen die soms minstens 4 km. er vandaan woonden.

Tussen 1499 en 1503 bestond er een geschil over het altaargeld tussen de kerk van West-Cappel en die van Westmond in Middelburg. Zelfs Rome kwam er op den duur aan te pas en die liet de baten verdelen.

De beruchte Beeldenstorm liet West-Cappel ongemoeid omdat de stad tijdens de godsdiensttwisten en de Tachtigjarige Oorlog altijd achter de koning was blijven staan. Men had ook alle oorlogskosten buiten de West-Cappelse kas weten te houden (augustus/september 1566, Philips II).
Op 13 april 1572 schaarde West-Cappel zich echter als één man met Middelburg en Vlissingen achter Prins Willem van Oranje, hetgeen tot gevolg had dat de drie steden belegerd werden door de Spaanse troepen, de steden in brand gestoken werden en getuchtigd en overal de vissersschepen vernield werden.
In economisch opzicht betekende dit voor de stad West-Cappel vrijwel het einde; alleen het dijkwerk bleef over.
In 1577 richtte de baljuw A. Oilaerts een verzoek aan Prins Willem I om een dominee of iemand van het woord te willen zenden. Ook verzocht hij om de kerkelijke gronden te mogen verpachten om op die manier weer geld te kunnen krijgen voor het onderhoud van de kerk en de bakens. In 1579 werd op dat verzoek gunstig beschikt.
Omdat West-Cappel een zelfstandige stad was, verzocht de baljuw tevens de baten op alcohol (wijn en bier) zelf te mogen houden en niet aan Middelburg te hoeven afdragen. Ook dit werd toegestaan. De stad kon zijn schulden afbetalen en het Stadhuis kon gerestaureerd worden, waarmee de kosten van vergaderen in de herberg kwamen te vervallen.
In 1594 verkreeg de stad het recht van de tienden op pacht en inkomens, maar zij werd daarbij tevens verplicht om kerk en gronden te onderhouden.

In 1692 bleek de kerktoren zeer bouwvallig geworden. Een verzoek aan de Staten van Zeeland leverde een subsidie van vierhonderd gulden op, waarmee men aan het verbouwen ging. Maar in 1702 kwam de klok tijdens het luiden van 37 meter hoogte naar beneden. De verbouwing bleek dus niet erg vakkundig gedaan te zijn; de toren was er nog slechter aan toe dan ooit.
Uit de gebarsten klok liet men een nieuwe, aanmerkelijk kleinere gieten, zodat de kosten verrekend konden worden met het gewicht.

2. Van kerktoren tot kustlicht

In 1817 werd het gebruik van de kerktoren overgedragen aan de Staat der Nederlanden (departement van Marine) om er een kustlicht op te plaatsen. De kerktoren werd immers alleen maar gebruikt voor het luiden van de klok voor de aanvang van de erediensten.
Tijdens de Franse bezetting was een deel van de torenkap weggehaald om er een seintoestel op te plaatsen. Toen de Staat der Nederlanden er in 1817 een kustlicht op ging plaatsen, werd de gehele kap verwijderd. De bovenzijde werd toen met een sterk gemetseld verwulf afgedekt, waarop een metalen koepel werd aangebracht. De ruim tien meter hoge klokkeruimte werd door het aanbrengen van een plafond met bijna vier meter verlaagd en aldus geschikt gemaakt voor een lichtwachtersverblijf.
De inrichting van de lichtinstallatie werd door de Engelse ingenieur Richardson verzorgd. De zestien-kantige koepel met metalen geraamte was aan de landzijde dicht, maar in de naar de zee gerichte zijde werden dikke glazen aangebracht. Door spiegels verkreeg men een weerkaatsing naar buiten. Het licht werd geleverd door vijftien Argandse lampen met parabolische reflectors.
Volgens 'Bericht aan Zeevarenden' van 5 maart 1818, aangehaald in de Nederlandsche Staatscourant van 8 maart 1818, werd het licht voor het eerst ontstoken op 20 maart 1818. Het waren vijftien Argandse lampen, op de onderste rij acht en op de bovenste rij zeven lampen. Eerst werd als brandstof raapolie gebruikt, maar die werd later vervangen door petroleum.

3. De brand van 1831

Er was dus altijd een flinke hoeveelheid olie in de toren opgeslagen, hetgeen in 1831 voor de toren, maar vooral voor de kerk noodlottig bleek. In de nacht van 14 op 15 maart ontstond brand en door de aanwezigheid van grote hoeveelheden olie stonden toren en kerk in een mum van tijd in lichterlaaie. De kerk werd geheel verwoest en de toren brandde uit, maar deze werd later hersteld. Drie torenwachters konden met veel moeite gered worden.
In een krantenartikel uit die tijd werd een verslag van de gebeurtenissen in die nacht gegeven.

"In den nacht tussen den 14 en 15 Maart 1831 werd de bevolking wakker geschrikt door het klokgeklep, lopende trommelslagen en andere geruchtmakende personen. Men leefde toen midden in de Belgische onlusten. Een schutterijwacht was op het stadhuis en een afdeling daarvan patrouilleerd langs den dijk, wat aanleiding gaf dat de alarmkreten zich eensklaps en in alle straten deed horen. De eerste gedachte van de opgeschrikte menigte was dat er Belgen waren geland, doch weldra bleek dat er brand in den toren was. De brand was in het bovengedeelte ontstaan waaruit spoedig de vlammen sloegen. De opzichterskamer, de klokkekamer en het vertrek van de

wachters stonden in vuur en vlam. De neervallende houtbrokken deelden ook den brand mede aan het onderliggende oliemagazijn waar verscheidene vaten geheel of gedeeltelijk gevuld stonden. Deze werden door de vlammen gretig aangegrepen. Bij het uiteenspringen van een vat sloegen door de ramen de vlammen hoog boven de toren uit, terwijl de uitgestorte olie met stromen langs den trap naar beneden liep en overal het vernielend element meevoerde. Aan blussen viel niet te denken. Het verschrikkelijkste was dat de lichtwachters, bestaande uit man en vrouw en nog een wachter, den trap onmogelijk afkonden en moesten vluchten naar het plat waarop de lantaarn stond. Zij hadden hun bedden nog mede genomen welke spoedig te stade kwamen om er op te staan daar de vloer schier gloeiend heet was. Gelukkig was de boventrap opening afgesloten door een ijzeren deur zodat de vlammen werden tegengehouden. Welke doodsangsten die mensen dien nacht hebben doorstaan is niet te beschrijven. Het angstig gegil weergalmde over het ganse dorp en beneden stonden honderden mensen totaal machteloos om iets tot redding aan te wenden. Ieder ogenblik vreesde men dat het gewelf zich begeven zou en met alles en allen in den vuurpoel zou storten. Dit is evenwel niet gebeurd. Na verloop van enige uren was de toren letterlijk uitgebrand en lag het neergevallen overschot in het portaal brandend en gloeiende opeengestapeld. Nog was er geen denken aan iets tot redding van de mensen aan te wenden. De stenen trap was door de brandende massa niet te bereiken en buitendien door de gloeiende hitte niet te beklimmen.
Intussen riep men de ongelukkigen toe nog wat geduld te hebben. Men zou trachten de neergestorte balken naar buiten te trekken en zo de vlucht mogelijk te maken, doch dit was gemakkelijker voorgenomen dan volvoerd omdat ieder ogenblik weer andere stukken naar beneden ploften.
In den trap is op 8 à 10 Meter boven den grond een lichtraampje van enige vierkante Decimeters groot, waardoor men zou beproeven de mensen te redden. Men bracht drie ladders van voldoende lengte naar het raampje aan, waar enige mannen opklommen om te trachten de mensen daar één voor één door te halen en naar beneden te dragen. Dit gevaarlijke werk lukte. De vrouw en een man werden door de kleine opening gered doch de derde, door angst en ongeduld gedreven, redde zichzelven door den trap af te lopen en midden door de vuurmassa heen te springen."

De toren van de Sint Willibrorduskerk werd na de brand van stenen gewelven voorzien en stevig verankerd.

De godsdienstoefeningen werden nadien in het pakhuis van de ambachtsheer bij de Kloosterstraat gehouden, tot in 1834 een nieuwe kerk aan de Zuidstraat werd ingewijd door ds. J.W.F. Koningsfeld van Meliskerke en de ambachtsheer, jhr. mr. W.F. van Doorn.
Deze gebrekkige ruimte werd drie jaar benut.
De predikant Ds. S. Luymes, brak in die strenge winter zijn been.
Hoe moeilijk het ook was voor de reeds zestigjarige predikant wenste hij toch zijn beurten te vervullen. Hij kon het pakhuis bereiken via de dichtgevroren sloot. Er werd een paard voor een slee gespannen, (waar men de ploegen mee vervoerde), op de slee werd een stoel geplaatst en de dominee werd er opgezet. Met zijn stoel werd hij de preekstoel ingedragen.
Intussen was er in overleg met ambachtsheer Jhr. W. F. van Doorn een plaats en ontwerp besproken voor een nieuwe kerk.
Deze kerk is in gebruik genomen op 9 november 1834.

In 1845 werd door de ijver van Ds. J. Binnenweg en een aanzienlijke gift van Jhr. van Doorn een orgel geplaatst.

In 1848 kreeg het stadsbestuur het idee om de Staat der Nederlanden te laten betalen voor het gebruik van het licht op de toren. Hoewel huiverig voor de eventuele kosten van een geding, ging het stadsbestuur er toch toe over om de Staat te dagvaarden. Het proces werd gewonnen en de toren werd in 1855 voor een bedrag van f 12.500,- aan de Staat verkocht. Deze liet toen een plaatijzeren verhoging van tien meter op de toren aanbrengen en wijzigde de lichtbron in een vierpits petroleumlicht.
Volgens 'Bericht aan Zeevarenden' van 26 juni 1852, aangehaald in de Nederlandsche Staatscourant van 29 juni 1852, no. 152, was het kapitale catadioptrieke licht van de eerste rang ontstoken op 1 juli 1852. Dit licht verving de bestaande vijftien Argandse lampen.
De sterkte van het vuurtorenlicht werd in 1903 (andere bronnen zeggen 1905) opgevoerd tot 6300 kaars. Enz.

4. DE AFSCHEIDING VAN 1834

Op 13 oktober 1834 ontstonden er afscheidingen in de Nederlands Hervormde kerk. Onder leiding van de Groningse predikant Hendrik de Cock begon de afscheiding. Deze losmaking heeft veel invloed gehad op het protestants-christelijke volksdeel van Nederland. Ze was het begin van een reeks afscheidingen in het hele land.
Een van de predikanten die zich niet conformeerde aan de reglementen in de Hervormde kerk was ds. L.G.C. Ledeboer, geb. 1808 te Rotterdam, overl. 1863.
Na zijn - onwettige - schorsing en afzetting stichtte hij nieuwe gemeenten. Onder meer ook te Sint jan ten Heere en Middelburg. Zijn opvolger was ds. Pieter van Dijke en diens opvolger ds. L. Boone

In deze tijd maakten de eerste personen zich los van de Nederlands Hervormde Kerk te Westkapelle.
De notulen van de kerkenraadsvergaderingen geven niet zo duidelijk weer, wie overging naar de "Ledeboeriaanse gemeente" te St. Jan ten Heere.
Waarschijnlijk was de leer ter plaatse nog behoorlijk rechtzinnig. Uit de notulen is op te merken dat de kerkenraad nauwkeurig toezag op een levenswandel overeenkomstig de belijdenis.
Een jaarlijks terugkerend probleem was de kermis; dit leverde dan ook dikwijls censuur op voor leden die de kermis bezochten. Hier werden ook de personen bij betrokken die meegeholpen hadden, of op een of andere wijze bij de voorbereidende werkzaamheden aanwezig waren geweest.
Ook de problemen met personen welke gedwongen werden tot een huwelijk, kwamen haast op elke kerkenraadsvergadering voor. Dikwijls kwam er ook dronkenschap voor, waarbij direct de eerste trap van de censuur toegepast werd; afhouding van het Heilig Avondmaal.

In de negentiger jaren stonden Ds. K. Logger en Ds. W. Mense in de Ned. Herv. Kerk.
Daarna Ds. L. Aalders vanaf 1903.
Nadat Ds. Aalders zijn intrede gedaan had, werd na enkele maanden door ouderling Van Sighem een aanklacht tegen de prediking ingebracht. Volgens deze ouderling dwaalde de predikant in de leer, omdat hij wet en evangelie preekte. De wet was volgens Van Sighem, met de "Oud Testamentische schaduwdienst" opgehouden.

Bovendien eiste hij van de predikant, dat hij meer als één gezang liet zingen in elke dienst. Op elke kerkenraadsvergadering begon hij hier over.
Ds. Aalders wilde niet toegeven daar hij zijn wijze van preken met de Schrift kon verdedigen. De ouderling wist ook van geen toegeven en gaf bovendien na de preek, zijn hand niet meer aan de leraar.
Dit was voor de overige kerkenraadsleden ook reden om hun vertrouwen in Van Sighem op te zeggen en "zag men hem het liefste maar verdwijnen, daar hij bij elke gelegenheid het hoogste woord had". De ouderling is daarna uit de kerkenraad gegaan.

5. Predikantenlijst 1583-1947
Vanaf de hervorming hebben onderstaande predikanten de kerk te Westkapelle gediend:

1. 1583 Hermanus Strange
2. 1586 Gillis Coussart
3. 1593 Zebedeüs Damman
4. 1610 Johannis Gregori Hoets
5. 1631 Adriaan Cornelisse Langendam
6. 1641 Elias de Knuyd
7. 1643 Abraham van den Heuvel
8. 1654 Bernardus van Deinse
9. 1668 Johannes Hoornbeek Johz.

   Hoornbeek was afkomstig van een Vlaams adellijk geslacht, mogelijk van het dorp Hoornbeeke in Vlaanderen. Hij was familie van Johannes Hoornbeek (1617-1666) een beroemd hoogleraar die grote interesse toonde vanaf zijn jongensjaren in de toekomstige bekering van de Joden waarover hij enkele boeken in het Latijn heeft gepubliceerd.

10. 1672 Jacobus Smetman
11. 1705 Frdedrik Hendrik Bronkhorst
12. 1713 Zacharias de Visscher
13. 1740 Petrus de Roy
14. 1763 Hendrik Anthoni Tollé
15. 1774 Johan Frederik van der Sloot
16. 1782 Aarnout Martinus van Genderen
17. 1784 Johannes Horthemels Hanssen
18. 1791 Nicolaas van Rijssel
19. 1797 Gerardus Haykens
20. 1802 Jacobus de Kanter Philz.
21. 1804 Jan Cornelis van Rhee
22. 1808 Jacobus de Rochefort
23. 1823 Johannnes Grims
24. 1825 Simon Luymes
25. 1834 Jacob Binnenweg
26. 1850 Jakobus Rijswijk Takens Lambrechts
27. 1860 Johannes Gerardus Ormel
28. 1867 Johannes Idkens Crébas
29. 1874 Cornelis ter Spill
30. 1884 - 1889 W.A. Mac Pherson Az.
31. 1890 - 1893 K. Logger

32. 1895 - 1896 W. Mense
33. 1896 - 1901 K. Logger
34. 1903 - 1912 L. Aalders
35. 1913 - 1947 W. Reus

Het vervolg van de historie over de Nederlands Hervormde Kerk wordt in andere boeken met kennis van zaken beschreven.

6. V.E.G. "MARANATHA" Westkapelle

Het bestaan van deze gemeente is gelegen in het feit, dat binnen de Hervormde Gemeente in 1955 moeilijkheden ontstonden naar aanleiding van de verkondiging van Gods Woord.
Eerst binnen de kerkenraad van de Hervormde Gemeente en later, in 1957, ook daarbuiten, in de Gemeente zelf. Dit leidde ertoe, dat in 1960 werd opgericht een 'Hervormde Evangelisatie'. In het verenigingsgebouw "Westkapelle Herrijst" aan de Markt in Westkapelle werden aparte diensten verzorgd, die door zeer velen werden bezocht. Het aantrekken van sprekers was zeer zeker een probleem, aangezien de predikanten uit de omgeving, hoewel begripvol voor de situatie, toch afzijdig wensten te blijven.
In de beginjaren van de gemeente werden 'leesdiensten' gehouden, totdat na enige maanden contact werd gelegd met broeder C.J.W. Faasen , evangelist te Sliedrecht. Hij werd bereid gevonden om eens in de 14 dagen naar Westkapelle te komen voor huisbezoek, catechese e.d. en om op de zondag het Evangelie te brengen in de diensten. Deze broeder is velen tot zegen geweest, was hoog in aanzien onder de bevolking van Westkapelle en mag met recht de grondlegger worden genoemd van de Vrije Evangelische Gemeente "Maranatha" in Westkapelle.
In april 1970 maakte de Gemeente kennis met broeder W.P. de Jonge uit Middelburg. Ook hij kwam de Vereniging dienen met het Woord van God. Ondertussen vonden er vele, zeer vele vergaderingen met diverse commissies uit de Hervormde Gemeente, tot de Synode toe, plaats. Het bracht echter geen bevredigende oplossing. Uiteindelijk kwam de Synode na 15 jaren met een compromisoplossing. De Hervormde Evangelisatie werd opgeheven!
Al na één jaar bleek, wat velen al hadden gevreesd, dat ook dit compromis geen oplossing in zich hield. Teleurgesteld en steeds verlangend naar de Bijbeluitleg zoals o.a. broeder Faasen deze gaf, is toen een gedeelte van de voormalige Hervormde Evangelisatie op 18 juni 1972 weer bijeengekomen in het verenigingsgebouw "Westkapelle Herrijst", met als voorganger broeder De Jonge.
Op 5 juni 1973 was men getuige van de oprichting van de vereniging "Immanuël" . Op 26 november 1974 werd deze verenigingsnaam uitgebouwd tot een autonome Vrije Evangelische Gemeente te Westkapelle.
Later werd de naam van de Gemeente veranderd in Vrije Evangelische Gemeente "Maranatha" , daar wij als Gemeente in verwachting zijn van de Wederkomst van onze Heer en Heiland, de Heere Jezus Christus.
Na enkele jaren werd een woonhuis met schuur aangekocht en door de leden van de Gemeente omgebouwd tot kerkgebouw. Dit alles kwam gereed in 1977.

VERVOLGD, MAAR NIET VERLATEN

SCHETS OVER DE ONRUST OP WALCHEREN DOOR DE INVOERING VAN DE NIEUWE PSALMBERIJMING OP 'NIEUWE ZANGWIJZE', TUSSEN 1773 EN 1779

VOORWOORD

Van jongsaf heb ik altijd belangstelling gehad voor de geschiedenis van Walcheren en zijn kerken, vooral van ons dorp Westkapelle. In het bijzonder in het tijdperk 1770-1800 is veel geschreven en in archieven bewaard gebleven. Het was een turbulente tijd. Het oude Staatsbestel werd door de 'Verlichting' kritisch benaderd. Een andere reden van onrust ontstond door de invoering van de nieuwe Psalmberijming op *'verkorte'* melodie. Maar er lag nòg een diepe oorzaak. De grote botsing ontstond tussen het kerkvolk wat de Gereformeerde principes wenste te handhaven en het (kerk)volk wat de beginsels van het rationalisme, de zgn. *Verlichting* in de kerk en de Staat wilden introduceren. De oprechten in de Staatskerk verdedigden de *Christelijke Vrijheid* tegen Staatsdwang in de kerk, maar een ander deel protesteerde tegen de Overheid uit een beginsel van *vrijheid, gelijkheid en broederschap.*

De Staatsdwang bij het invoeren van de nieuwe psalmberijming in 1774, maar vooral de dwang om op *verkorte wijze* te zingen, in het jaar 1776, leidde tot hevige protesten. De straf voor hen die trouw waren aan de oude psalmen en de oude zangwijze, was geseling, beboeting, gevangenschap en verbanning. Wij hebben het voorrecht dat K. de Korte en L. Ingelse hun belevenissen hebben beschreven. Daardoor zijn we op de hoogte van hun geestelijk en uitwendig leven. Met volle zekerheid mogen we van hen zeggen: *Vervolgd, maar niet verlaten,* 2 Kor. 4:9a.

Tijdens het onderzoek, nu tien jaar geleden, naar de stamboom van de Westkappelaars die hierbij betrokken waren, ontdekte ik tot mijn verrassing dat Izaäk Verstraate één van mijn voorouders is. Mijn vaders overgrootvader was een kleinzoon van Izaäk. Hoe voel je dan de dubbele band die je aan hem verbindt! Zowel in het natuurlijke, alsook op kerkelijk en geestelijk gebied.
Izaäk is wel gestorven, maar zijn ziel leeft. Hij leeft voor de troon van God. En als het goed is, hebben wij toch hetzelfde doel voor ogen en hebben gemeenschap aan dezelfde zaak, ja aan dezelfde Verbondsgod.
De Heere mocht deze erfenis van onze vaders met Zijn zegen bekronen. Ik besluit met Psalm 140:13 volgens de berijming van Datheen:

De vromen zullen Uwen name,
Die heerlijk is, prijzen o HEER',
D' oprechten zullen eeuwig t' zame
Bij U wonen in alle eer.

Middelburg, mei 2001. W. Westerbeke

1. De nieuwe psalmberijming

Over de onlusten op Walcheren over de invoering van de nieuwe Psalmberijming is al meerdere malen geschreven. Waarom was de tegenwerking zo groot op Walcheren? Weinigen hebben zich gerealiseerd dat juist op ons eiland enkele voorname oorzaken hebben meegewerkt om de *Psalmen van Datheen* af te schaffen. De classis Walcheren van de Ned. Hervormde Kerk was de voornaamste in Zeeland. Ongetwijfeld had de economische voorsprong die Middelburg in de voorgaande eeuw had genoten, hier ook mee te maken. Bovendien was de Overheid nauw met de Kerk verbonden. De Staten van Zeeland hadden groot gezag, waardoor hun beslissingen een uitstraling hadden in andere provincies van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden.

In de classis Walcheren had een vrij lange en ingrijpende procedure gespeeld over het leerstuk van de rechtvaardigmaking. Ds. J. J. Brahé van Vlissingen was daarin een belangrijke factor. Brahé was een Voetiaans predikant die de oude en beproefde leer verdedigde, in woord en geschrift. Waarmee niet gezegd wordt dat Coccejaanse predikanten, zoals b.v. eertijds ds. P. Immens, niet konden uitblinken in Godzaligheid.

Na deze kwestie volgde een andere. Men had bezwaren tegen de psalmberijming van Datheen. Ds. A. Andriessen te Veere had in 1756 zijn "Aanmerkingen op de Psalmberijminge van Petrus Dathenus" in Middelburg doen verschijnen. Twee jaar later gaf de Vlissingse pensionaris J. Guepin "Datheeniana of ophelderingen en aanmerkingen over de vermaarde psalmberijminge van Petrus Dathenus" uit.
In 1761 verscheen te Middelburg de "Proeve om de Psalmberijminge van Petrus Dathenus zoveel doenlijk te handhaven en met zoo weinig verbeteringen als mogelijk is, van allen aanstoot te zuiveren enz." onder de zinspreuk "Omina valemus auxiliante Deo", bij Louis Taillefert, eerste tiental. De schrijver probeerde aan te tonen, dat de Datheense berijming niet te verbeteren was en ageerde hiermee tegen de invoering van een nieuwe berijming.
Deze zaak werd in maart en mei 1762 vanuit Zuid-Holland onder de aandacht gebracht van de Zeeuwse classis. De classis durfde er echter niet direct over spreken, zolang de Staten van Zeeland haar er niet toe aanzetten. Dat gebeurde spoedig daarna.

Een commissie, bestaande uit vertegenwoordigers van de provincies en waarin voor Zeeland zitting hadden ds. Josua van Iperen en Johannes Janssen, predikanten te Veere en te Bergen op Zoom, kreeg de opdracht om een nieuw Psalmboek samen te stellen. De commissie werkte onder toezicht van Prins Willem V. Na vele zittingen te 's Gravenhage, waarin elke Psalm nauwkeurig aan den tekst van de Statenvertaling getoetst en taalkundig bijgevijld werd, kwam de commissie in Augustus 1773 met haar werk gereed. In de nieuwe Psalmbundel was van Datheen niets overgebleven. Zij was samengesteld uit de leespsalmen en op rijm gebracht door H. Ghysen, J. E. Voet en de leden van het genootschap Laus Deo Salus Populo.

In Middelburg en ook op enkele andere plaatsen van Walcheren lieten sommige predikanten zich ruw uit over de nieuwe psalmen. Het gerucht ging zelfs dat ze in Zeelands hoofdstad niet ingevoerd zouden worden. De Staten van Zeeland hadden bevolen ze in alle kerken te gebruiken vanaf 4 november 1773, zodra de psalmboekjes klaar waren. Voor de duizenden boekjes die men nodig had, waren er geen boekbinders genoeg en daarom verschenen ze voorlopig ingenaaid.

In Arnemuiden was het de predikant Cornelius Vos, die het gebruik van de nieuwe psalmen tegenhield. Na zijn dood (1776) toonde zijn opvolger ds. Johannes Molentiel zich echter een voorstander ervan te zijn.

Te Sint-Laurens heeft eens een eigenaardige gebeurtenis plaats gehad. De predikant Everhardus Kampmeijer had de nieuwe berijming ingevoerd, hoewel er in de gemeente nogal wat tegenstanders waren. Op 29 juni 1774 zou het Heilig Avondmaal gevierd worden. De gewone voorzanger was afwezig en zijn plaatsvervanger waagde het de opgegeven psalm voor te lezen naar de berijming van Datheen en daarna ook voor te zingen. Grote consternatie in de kerk! 's Middags was het nog niet rustig. Een liefhebber van Datheen had een boek met nieuwe psalmen open op de trappen van de preekstoel gelegd. De dominee moest er bij het beklimmen van de kansel dus op trappen - en dát waren die nieuwe psalmen volgens hem waard! Ook andere oude-psalmzingers vermaakten er zich al over, bij de gedachte dat dominee de nieuwe psalmen zou vertrappen. De dominee stapte er echter gewoon overheen.

Vanzelf vonden er heel wat eigenaardige gebeurtenissen plaats, soms ook uit misverstand en onbegrip. Zoals bij die boerenjongen, die in een boekwinkel een psalmboekje kwam kopen. Het moesten de psalmen van Datheen zijn, in zo'n boekje stond een vignet van David met een harp. De winkelier had geen psalmen van Datheen meer, maar liet de jongen een boekje met nieuwe psalmen zien. Toen hij daarin ook David met zijn harp zag, kocht hij ze, want dit waren dus ook de psalmen van David!

In het begin van november 1774 volgden Veere, Vlissingen en Middelburg met de nieuwe berijming.

2. Nieuwe zangwijze

Het verzet ging niet alleen tegen de nieuwe berijming, maar vooral ook tegen de *nieuwe zangwijze,* die men wilde invoeren nádat de Psalmen geïntroduceerd waren. Het zingen schijnt in die tijd ver van welluidend geweest te zijn. Ds. Josua van Iperen te Veere (hij zat in de commissie voor de nieuwe psalmberijming, zijn naam staat voor in het Psalmboek) geeft een satyrische beschrijving van wat er met de noten in de mond zo al gebeurde, voor ze 'er uit' gezongen werden.
Vergeten we ook niet dat vele kerken geen orgel hadden. Men was tegen orgels omdat ze teveel aan Rome herinnerden of ook wel omdat men meende dat ze de indruk van de prediking wegnamen. Men wilde daarom het *eigenaardig gebruik* invoeren om de eerste en laatste noot van een regel lang te zingen, de daartussen liggende korter. Velen wilden dit niet. In sommige kerken heeft dit tot minder stichtelijke tonelen geleid, wanneer bijvoorbeeld de voorzanger al klaar was en de langzame zangers nog bezig waren hun regels door de gewelven te dreunen, met opzet wat extra luid en lijzig!

In Veere voerde men de *nieuwe zangtrant* in naar het voorbeeld van Goes. In Goes oefende de gemeente zich tevoren met begeleiding van allerlei muziekinstrumenten in deze korte zangwijze. Ds. Josua van Iperen heeft zo'n oefening eens bijgewoond en voerde de nieuwe zangtrant zonder tegenstand te Veere in.

In Axel - het gebied waar later de verbannen mannen gingen wonen - zou men ook op de korte manier gaan zingen. De eerste zondag lukte het niet erg. Ds. Abraham Ruys moest een poos wachten tot de langzame zangers klaar waren, eer hij aan zijn preek kon beginnen. Bepaald stichtelijk klonk het gezang niet!
De predikant was een nogal heetgebakerd man en pleegde overleg met de Magistraat. De volgende zondag werd vanwege de vroedschap afgekondigd - een officiële mededeling dus - dat ieder die op een andere manier zou zingen dan de voorzanger, voor de eerste keer twintig gulden boete moest betalen. Bij herhaling werd de boete verdubbeld. Tussen de gemeenteleden gingen enkele gerechtsdienaars zitten. Ook de dienstbode van ds. Ruys zou er op letten of alles ordelijk toeging. Iemand besloot te zingen zoals hij dat wilde. Toen de gemeente klaar was zong hij op zijn eentje de laatste regels achterna. Onmiddellijk klonk het dreigend van de kansel: "Kaatje, wie zingt daar?" Ze noemde hardop de naam van de overtreder. Hij moest zonder pardon twintig gulden betalen voor zijn nazang.

3. Onrust in WESTKAPELLE

Westkapelle was een smalstad, die bestuurd werd door 'Schout en Schepenen'. De schout was een ambtenaar die belast was met politietoezicht en de Schepenen waren één of meerdere burgemeesters en wethouders. In de volksmond werden ze dikwijls genoemd: de Raad, of de Wet. Tijdens de controverse over de psalmen was Pieter Lourens Huibrechtse burgemeester. Volgens K. de Korte was hij de aanstoker van zijn verbanning.
De secretaris van Westkapelle was Willem Serlé. Geboren 1736 te Oostburg en vanuit Biggekerke overgekomen naar Westkapelle 18-6-1773. Serlé was tevens ouderling en secretaris van de kerk.

Op aandrang van de ambachtsheer Martinus Johannes Veth van de Perre, vaardigde het Stadsbestuur op 6 juli 1774 een resolutie uit dat de *Nieuwe Psalmberijming* in de kerk moest worden ingevoerd. Ds. Hendrik Antonie Tollé refereerde aan Psalm 117 en sprak uit Psalm 33: *"Lof betaamt den oprechten".* Het schijnt dat de nieuwe berijming voor het éérst in de eredienst gebruikt werd op 31 Augustus 1774, toen ds. Tollé afscheid nam wegens vertrek naar Goes. Ds. J. F. van der Sloot volgde ds. Tollé op en gaf zijn medewerking aan de nieuwe gewoonte.
Een orgel was er niet in de kerk, maar de schoolmeester-voorzanger Abraham Krijger had een flinke stem en kon dus de gemeentezang leiden. Krijger was tevens schoolmeester. Hij was van geboorte Oostkappelaar, (1735) en kwam 21-9-1765 naar Westkapelle.
Maar slechts enkelen zongen de nieuwe berijming, het allergrootste deel der kerkgangers zong wel mee, maar de psalmen van Datheen. Ze hadden trouwens geen boekjes met nieuwe psalmen en hadden ook geen zin die te kopen. Vooral niet op bevel!

Het volgend jaar, februari 1775 werd in Westkapelle de verhoging van de dijkbelasting bekendgemaakt. Dit veroorzaakte een soort opstand. Om de orde te handhaven werd een garnizoen soldaten vanuit Vlissingen gestuurd. Onder deze dwang kwam het bevel van een andere zangmethode.
Wellicht had de invoering van de nieuwe psalmberijming nooit zo'n grote beroering gegeven, als het bij de *berijming* gebleven was. Maar er kwam iets bij wat voor velen weerzinwekkend was. Men ging er toe over om op een VERKORTE WIJZE te

zingen, om hierdoor het langzame en gerekte zingen te vervangen. Hoewel bij de aanvang van de Reformatie in Genève het ritmisch zingen in gebruik was, - en het zingen als vanzelf een bepaalde ritme vereist, - waren velen er niet van gediend, om onder overheidsdwang in Gods kerk ritmisch te zingen. Kornelis de Korte schrijft *dat de invoering van de korte zang de oorzaak van de ellende was.*

Vanaf zondag 17 maart 1776 besloot men te Westkapelle de *nieuwe kortere zangwijze* in te voeren. De voorzanger met enkele notabelen konden zo vlug zingen als ze wilden, de meeste kerkleden hielden zich aan de oude woorden en aan de oude slepende wijs. Als teken dat hij klaar was zette meester Krijger zijn hoed op, zodat dus de predicatie kon beginnen. Vroeger luisterden ouderwetse mannen met gedekten hoofde naar de preek, alleen onder het zingen en bidden werd de hoed afgezet. Maar de dominee kon niet beginnen eer de langzame zangers hun vers hadden uitgezongen. Vele zondagen heeft dit zo geduurd. Tenslotte werd het stadsbestuur - waarvan er ook leden in de kerkenraad zitting hadden - deze onstichtelijkheid in de kerk moe. Men vaardigde de publicatie uit, dat iedereen die wanorde in de kerk maakte, voor enige tijd uit de gemeente zou verbannen worden. U ziet dat staat en kerk nog nauw verbonden waren. De volgende zondag waren er twee gerechtsdienaars in de kerk om te letten wie er het hardste nazongen. Verschillende 'oproermakers' werden opgeschreven en moesten de volgende dag op het stadhuis" komen, waar ze er danig van langs kregen.

Men besloot de twee ergste 'dwarsdrijvers' te verbannen om die als afschrikwekkend voorbeeld te stellen. Eén ervan was de kleermaker Zacheüs. Maar deze had een vrouw en kinderen, die bij verbanning van het gezinshoofd ten laste van de armenzorg zouden komen. Dat kwam de gemeente wat onvoordelig uit, dus kon Zacheüs met een dreigement naar huis gaan. Wie Zacheüs is geweest is niet voor 100% zeker, maar er was volgens de ledenlijst van de Ned. Herv. Kerk maar één Zacheüs lid: Zacheüs Bouwens, gehuwd met Janna Mattheüsdochter.

4. Burggraaf verbannen

De tweede was IJsebrand Leinse Burggraaf, timmerman van beroep. Hij had een zachtaardige vrouw en geen kinderen.
In juli 1777 kreeg hij de boodschap thuis, dat hij binnen 2 x 24 uur het grondgebied van Westkapelle moest verlaten, zonder enige opgave van reden waarom. Hij ging naar het gemeentehuis om opheldering te vragen over de reden van deze verbanning, maar die werd hem niet gegeven. Natuurlijk begreep hij het wel. Hij verliet Westkapelle en ging naar Zoutelande, waar ds. Bosboom stond, een tegenstander van de nieuwe psalmen.
(Ds. Bosboom kwam in 1776 uit Biezelinge naar Zoutelande. Op 26 juli 1778 preekte hij te Westkapelle over de tekst: *"Die Mij eren, zal Ik eren, maar die Mij versmaden zullen licht geacht worden."*)
Dit vonnis werd door de Magistraat pas uitgesproken na het raadpleging van 2 neutrale rechtsgeleerden, die eenstemmig adviseerden, "door politieke uitzetting Burggraaf de plaats te doen ruimen."

Volgens de kerkenraadnotulen van juni 1777 kreeg Burggraaf op herhaald verzoek, zijn attestatie naar Serooskerke. Hij beriep zich op de classis, omdat hierin over censuur werd gesproken. In een brief van de classis aan de kerkenraad wordt melding

gemaakt dat Burggraaf al 23 jaar een waardig lidmaat van de gemeente was. Bij de kerkenraadsnotulen van 22 januari 1778 is een verdedigingsbrief van Burggraaf aan de kerkenraad te Westkapelle gevoegd. Ds. Bosboom had deze voor hem geschreven.

Grote beroering veroorzaakte deze verbanning van Burggraaf. Hij was wel geen echte Westkappelaar, maar - wat veel hoger waarde had - een kind van God. Na een ruw leven in de zonde was hij op krachtdadige wijze tot bekering gekomen. Vele pogingen werden aangewend om het onrechtvaardige vonnis te doen vernietigen en de verbanning op te heffen.
De gemoedsbezwaarden in Walcheren, werden gesteund door Voetiaanse predikanten, prof. J. Willemsen en prof. Andriessen te Middelburg, ds. Bosboom te Zoutelande en ds. Columba, die in Batavia predikant geweest was en te Middelburg woonde.

Het waren vooral de volgende personen die hierbij op de voorgrond traden: Kornelis de Korte, (werd de *boerenprofeet* uit Meliskerke genoemd) een kind van God, die grote achting genoot en meermalen met de burgemeester van Westkapelle heeft gesproken; Willem Wisse van de hofstede Molembaix (even buiten Grijpskerke, rechts aan de weg naar Oostkapelle) ook een begenadigde Gods; mager en pokdalig maar rad van tong; en dan Lourens Ingelse, een welgestelde landbouwer uit de Oranjepolder onder Arnemuiden. Hij was driftig en opvliegend van aard. Hij zocht graag het gezelschap van Gods volk op, hoewel hij volgens zijn eigen zeggen er nog geen deel aan het leven der genade had; was nog 'een onbekeerd beest'.

Ondertussen deed zich een nieuw probleem voor in Vlissingen. De stadsraad had 14 jaar van tevoren, in 1764, reeds een verzoek afgewezen om het taanhuis, dat als kerk voor de Waalse gemeente ingericht was, ter beschikking van de roomse eredienst te stellen. In 1778 gaf de Magistraat verlof om een kerkje te bouwen, dat er als een gewoon huis uitzien zou. Verwachtende, dat ook nu verzet komen zou, besloten de heren meteen, dat over deze zaak geen rekwesten, van wie ook, aangenomen zouden worden. Hier werd dus ook de vrijheid bedreigd.

Burgers en boeren, die met de zaak Burggraaf bewogen waren vergaderden hierover op de Groote Abeele, tussen Souburg en Middelburg. Bij hen vervoegden zich ds. Bosboom van Zoutelande, ds. Jean des Fontaines, de Franse predikant te Vlissingen, de lakenkoopman Jacobus du Bois en nog anderen. En hun optreden had succes. Op 17 oktober besloot de Magistraat van Vlissingen *de provisionele permissie van de mis te houden* in te trekken. Wel voegde hij er bij, dat hij er alleen toe overging om *"eene combinatie, waarvan de gevolgen alleraakligst zouden zijn"* te voorkomen, maar de heren hadden het verloren.

Intussen verbleef Burggraaf buiten Westkappels grondgebied. Zijn vrouw bracht 15 maanden achtereen dagelijks het eten naar haar man op de grensscheiding van Westkapelle. Zij bezorgde ook iedere zaterdag zijn schoon ondergoed, wat hij op het open veld met zijn vuil linnen verwisselde. Een gevoel van medelijden kwam bij de Westkappelaars op en verwekte wrevel. Zij meenden dat het nu lang genoeg geduurd had.

5. De boeren nemen het op voor de verdrukten
Enkele boeren vanuit Walcheren gingen zich met de zaak bemoeien. Bij dit gezelschap behoorde o.a. **Kornelis de Korte, L. Ingelse en Willem Wisse.** Zij

zochten contact met 4 dijkwerkers van Westkapelle. Samen probeerden ze de vrijheid van Burggraaf te verkrijgen. Zij werden in hun voornemen aangemoedigd door de onderhandeling met de stadsregering van Vlissingen, die - in de zaak van een nieuw te bouwen Roomse kerk – was gezwicht.

Kornelis de Korte nam contact op met burgemeester Huibrechtse. Hij legde de ernst van de situatie hem voor ogen.
De Magistraat was kennelijk niet op zijn gemak met deze boodschap. Men gaf burgemeester Huibrechtse opdracht, om bij officieus schrijven De Korte te verzoeken, met 3 of 4 gedeputeerden uit de 'landzaten' (boeren van Walcheren) te komen, om over de zaak te onderhandelen.
De burgemeester schreef de 21e oktober en reeds de 23e was de deputatie bij de Magistraat. De delegatie bestond uit Kornelis de Korte en Willem Wisse van Meliskerke met 4 *dijkwerkers* van Westkapelle.

De zitting gaat beginnen. Na enkele woorden neemt De Korte het woord en vraagt vriendelijke de redenen te mogen weten waarom Burggraaf werd gebannen. De Baljuw antwoordt: *dat hij zich aan feiten had schuldig gemaakt, waartegen bij publicatie de toegepaste straf was bedreigd, en de gestrafte zich noch op onwetendheid, noch op verrassing kon beroepen, want dat de verordening niet alleen op de gebruikelijke wijze was afgekondigd en aangeplakt, maar dat de veroordeelde bij herhaling door de Magistraat is gewaarschuwd, tot hij eindelijk, bij voortdurend verzet en gedurige overtreding, is gecondemneerd.* (veroordeeld)

De Korte antwoordt daarop: "dat het duidelijk te bemerken is dat de Magistraat Burggraaf in het ongeluk heeft willen storten; dat Burggraaf een kind van God is die men vervolgde evenals de profeet tot wie gezegd werd: *"Zijt gij die beroerder Israëls;"* dat de Magistraat zijn bevoegdheid is te buiten gegaan en uit haat een wederrechtelijk vonnis heeft geveld."
De Baljuw verwerpt met nadruk alle nevenbeschuldigingen en stelt voor, om ten opzichte van de hoofdbeschuldiging, het oordeel van Heeren Staten van Zeeland in te roepen, en zo alle stukken betrekking hebbend op deze zaak in hun handen te stellen, met het doel een beoordeling en uitspraak te verkrijgen.

Dit voorstel *wordt door beide partijen aangenomen* en nadat De Korte op spoed aandringt, verlaat de deputatie de raadzaal.

Drie dagen later vergaderde de Magistraat opnieuw. Drie van de vier Westkappelse leden van de deputatie lieten door de stadsbode aanzeggen, dat zo de heren hen wensten te spreken, zij in de herberg waren. Waarschijnlijk dat één dijkwerker zich terugtrok.
De voorzitter antwoordde *dat hij niets had, maar als zij wat voor te dragen of mede te delen hadden, zij ter vergadering konden komen.*
Spoedig hierop kwamen de 3 dijkwerkers binnen en vroegen kortaf: *"Hoe staat het nu met de vrijstelling van Burggraaf?"*
De Baljuw herinnerde hen eraan dat is overeengekomen om de beslissing van de Heren Staten van Zeeland af te wachten; dat de stukken zijn opgezonden doch nog geen antwoord is ingekomen.
Een van hen antwoordde, dat er nu 3 dagen zijn verlopen; en dat de Staten, die anders niets te doen hebben, best hebben kunnen beslissen; dat zij thans geen lust hebben om

langer te wachten; en nu eisen wij dat het vonnis op staande voet zal vernietigd worden en Burggraaf kost- en schadeloos zal gesteld worden.

De Baljuw vroeg of zij wel beseften, dat zij met deze eis zich gewelddadig verzetten tegen de hogere macht van de Souverein.
"Wij erkennen geen Souverein maar de vrijheid," was het eenparig antwoord.

Dit antwoord werd als aanklacht tegen de delegatieleden, naar de Staten gezonden. Echter, uit de verslagen van Ingelse en De Korte blijkt nergens dat zij zulke antwoorden hebben gegeven. Het streed ook helemaal tegen hun principe. Die leuze werd eerder gebruikt door de Patriotten en naderhand, bij de Franse Revolutie, 1794-1795.
Arthur Legger maakt melding in zijn scriptie dat er geen bewijs gevonden wordt voor deze uitdrukking *"Wij erkennen geen Souverein maar de vrijheid."* Want al zou deze uitdrukking door één persoon gebruikt zijn, mag ze niet ten laste gelegd worden van de anderen.

Tijdens deze woordenwisseling was in het portaal van het stadhuis een menigte personen, ook van het platteland, verzameld. Twee boeren, Johannes de Kam en Jacobus Marinusse, van omgeving Serooskerke en St. Laurens drongen de raadzaal binnen, gevolgd door verscheidene andere personen en schreeuwden de Magistraat toe: "als Burggraaf niet onmiddellijk zijn vrijheid krijgt, zal er morgen een groot aantal landzaten komen, om het nu gevraagde, met geweld af te dwingen."
De aandrang van het volk werd al heftiger en de Magistraat door overmacht gedrongen, gaf de volgende schriftelijke verklaring:
"Bailluw, Burgemeesteren en Schepenen der stede Westkappel verklaren, dat zij den eisch op heden gedaan consenteeren, n. l. dat IJSEBRAND LEYNSE BURGGRAAF de vrijheid heeft als burger hier te wonen; kost- en schadeloos zal gesteld worden, zijne eer opgeleid en af te publiceeren en aan te plakken."

Nadat het volk dit stuk in handen kreeg en de voorwaarde gemaakt had, dat de publicatie na twee dagen zou plaats hebben, ontruimde het de raadzaal om in de herberg de overwinning te vieren.
Intussen werd het stuk nog eens met aandacht overgelezen en de opmerking gemaakt, dat het woord *eisch* hun veroordeling in zich sloot, en dus moest veranderd worden in *verzoek* en dat verder moest bijgevoegd worden, dat Burggraaf ook zijn recht behield om zijn ambacht te *exerceren.*
Omdat de Magistraat was uiteengegaan, rukten een 100-tal ingezetenen en landzaten op naar de secretaris Serlé, en dwongen hem onder de grofste bedreigingen, de verlangde verandering en bijvoeging op het stuk te plaatsen.

Of de secretaris zich al verweerde door de opmerking, dat dit geheel buiten zijn bevoegdheid lag, en elke verandering of bijvoeging onwettig was, het baatte niet. Het zou en moest geschieden.

Drie van de 4 afgevaardigden gingen opnieuw naar de vergadering, om te vernemen wat de Staten van Zeeland hadden beslist. Op de mededeling van de Baljuw Ockerse Beeckman, dat nog geen antwoord binnen is gekomen, antwoordde de delegatie: *"De Staten bekleeden dat ambt en waar men voor scheep gaat moet men varen. Ze hebben drie dagen, dus meer dan voldoenden tijd gehad. Nu zeggen wij basta, en eischen dat*

Burggraaf onmiddellijk ontslagen en kost- en schadeloos zal gesteld worden." (Basta is oud Nederlands en betekent: Afgelopen!!)
Op de bemerking, dat dit gewelddadig verzet is tegen de hoge macht van de Soeverein volgt onmiddellijk: *"Wij erkennen geen Soeverein maar de vrijheid."*

Zoals gezegd, deze uitdrukking komt van de kant van de Magistraat van Westkapelle, en diende als aanklacht tegen de gemoedsbezwaarde dijkwerkers.

De aangekondigde bedreiging, dat de *landzaten* zouden komen om goedschiks of kwaadschiks, de vrijstelling van Burggraaf te verkrijgen, behoefde niet meer ten uitvoer gelegd te worden, de *dijkwerkers* waren hen vóór geweest. Dit nam evenwel niet weg, dat op de 28 oktober 1778 Westkapelle in rep en roer was, en een 40-tal boeren uit het eiland waren opgekomen om getuige te zijn van de afkondiging der nietigverklaring van het vonnis. Om 12 uur 's middags werd de stadhuisklok geklept. De volksmassa drong voor de 'puie' (trappenbordes) van het stadhuis met de hoofdleiders vooraan. Wie nog weifelde om zich bij den hoop te voegen, werd gedreven door Ds. Bosboom van Zoutelande, die het volk Gods aanvuurde om "de kinderen van Belial voor hun overmoed te straffen."
De Magistraat liet daarop het besluit voorlezen, *"dat Burggraaf de vrijheid heeft als burger hier te wonen",* enz.
Terwijl deze afkondiging geschiedt, ging er een stem op uit de menigte: *"Daar verklaren zij immers zichzelven in het openbaar voor schelmen, die onrecht gedaan hebben."*

Zodra de publicatie was gedaan, ging het volk naar de grensscheiding om Burggraaf in te halen.
Door 50 boeren te paard en een grote menigte omgeven werd hij, gezeten op het paard van Lourens Ingelse, weer in zijn oude woonplaats binnengebracht. Er werd aan het volk gevraagd geen sterke drank te gebruiken en dadelijk uiteen te gaan, wat ook gebeurde. Maar in zijn woning hield Burggraaf met enkele vrienden een feestmaal, waarbij ds. Bosboom voorging in dankzegging. Onder de aanwezigen was een oud christen, Adriaan Jobse. (In de ledenlijst van de Hervormde gemeente is vermeld dat hem een attestatie werd verleend wegens vertrek naar Zoutelande, 29 juni 1795.)
Terwijl het volk feestte en fooide, hielden de hoofdleiders zich bezig om de schadeloosstelling op te maken, en kwamen tot een rond cijfer van f 2000,--. Te betalen door de ambachtsheer, de baljuw en de twee burgemeesters, ieder f 500,-- die dadelijk werden opgeëist. De ambachtsheer was niet tegenwoordig en bleef dus schuldig.
Wij moeten niet uit het oog verliezen dat praktisch alle Westkappelaars behoorden tot de Hervormde kerk. De overwinning op de overheid werd binnenshuis gevierd op Christelijke wijze, maar óók op straat en in de herberg. 'Iedereen op zijne wijs'.

6. Burggraaf opnieuw verbannen

De dag nadat Burggraaf zijn intocht deed, diende de baljuw van Westkapelle een aanklacht in bij de Staten van Zeeland. Een baljuw was een soort politierechter, die tevens met de rechtspraak belast was in een 'Heerlijkheid'. Een 'Heerlijkheid' was het gebied waarover een 'Ambachtsheer' bevoegd was. De bewuste baljuw, die de gemoedsbezwaarden aanklaagde, heette J. A. Ockers Beekman.

De zaak was dus bij de Staten van Zeeland aanhangig gemaakt. Aan de stadhouder werd gemeld, dat Walcheren in oproer was, zodat er troepen gezonden moesten worden. Hoewel aarzelend, voldeed de Prins hieraan, en gesterkt door de aanwezigheid van de soldaten, hebben de heren zich op hun tegenstanders gewroken.

Zij detacheerden de 10 November 1778, 2 officieren, 37 manschappen en 1 trompetter, samen 40 mannen te paard en 1 officier met 30 manschappen voetvolk van het korps Zwitsers uit Veere, en gelastten de Magistraat een ernstig onderzoek te doen, niet alleen naar de dadelijke uitvoerders, maar ook naar de geheime aanvoerders van de onrustige bewegingen, met machtiging "om alle suspecte personen te apprehendeeren". Dwz. de verdachte personen te arresteren. De 13e november berichtte de Magistraat 3 personen te hebben aangehouden en verzocht de 18e november aan de Staten, te worden ontheven om in deze zaak als rechters te fungeren.

De 18e november werd uit naam van de Staten van Zeeland afgekondigd: *"dat het afgeperste besluit van de Magistraat van Westkappel is van nul en geener waarde en alzoo Burggraaf blijft gecondemneerd als vroeger."*
Het banvonnis over Burggraaf bleef dus van kracht: op 20 november 1778, nog geen maand na zijn glorieuze intocht, moest hij voor de tweede maal zijn dorp verlaten.

De 20e november werden aan de Baljuw van Middelburg overgeleverd, tegen akte van non prejuditie, de 3 dijkwerkers "om tegen hen te procederen, als beschuldigd van aanvoerders der oproerige bewegingen, in vereniging met Wisse en De Korte."
De bezittingen van Burggraaf werden in het openbaar verkocht, tot goedmaking van de afgedwongen f 1500,--

De 17e december 1778 kwam er te Westkapelle een brief van de Magistraat van Harlingen, berichtende dat Burggraaf daar was geweest, doch gelast geworden Harlingen te verlaten. Hij was naar Groningen vertrokken. Tevens werd de akte bijgevoegd, die van de regering van Westkapelle was afgedwongen en aan Burggraaf ontnomen.
Op de 19e december kwam een missive van de Staten van Zeeland, dato 14 december 1778, houdende het besluit, *dat de Schepenen van Westkapelle behoren voort te gaan met berechting der schuldigen aan de oproerige bewegingen. Zij konden zich doen bijstaan door neutrale rechtsgeleerden en indien er rechters waren, die bezwaar maakten om als zoodanig te fungeren, kon de Heer van Westkapelle plaatsvervangers benoemen.*
De leden van den Magistraat waren door het voorgevallene kennelijk bang geworden en hadden alle prestige verloren. Zij schreven dan ook dato 21 December 1778, *"dat zij bleven bezwaar maken om als rechters te fungeren, omdat de gedetineerden hier groot in maagschap zijn. Bovendien waren de dijkwerkers geheel op de hand van de beschuldigden, want zij ontvingen nog het loon van het werk aan den dijk."*

7. Zware straffen

De Westkappelse Magistraat durfde niet vonnissen. Al de heren verklaarden liever de smalstad met ter woon te verlaten, dan hun gevangenen te berechten. De heer Veth van der Perre kon geen enkele plaatsvervanger vinden. Na veel heen en weder geschrijf namen de Staten van Zeeland het besluit, dato 1 Februari 1779 om de zaak op te dragen aan den Magistraat van Veere.

Deze behandelde de zaak en veroordeelde de 3 Westkappelaars, blijkens een aanschrijving aan de Magistraat te Westkapelle dd. 7 Mei 1779, waarbij deze gelast werd de goederen van de veroordeelden in beslag te nemen voor de proceskosten. Deze bedroegen circa. £ 380 = f 2280,--

De drie genoemde landbouwers De Korte, Wisse en Ingelse werden gevangen gezet. J. W. Dekker, een boer die zich bij De Korte gevoegd had, werd ook opgepakt. Na een verblijf in de kerker van bijna een half jaar werden de eerste twee vrijgelaten.
Lourens Ingelse werd uit Zeeland verbannen, hij ging in Zeeuws-Vlaanderen wonen. Dat heette toen Staats-Vlaanderen en behoorde niet tot de provincie Zeeland.

Ook de drie Westkappelaars werden gestraft. Het waren de vertegenwoordigers en woordvoerders van het volk dat de terugkeer van Burggraaf had geëist. Lourens Maartense Kaland werd gegeseld en voor 30 jaar uit Holland en Zeeland verbannen. Izak Verstraate werd eveneens gegeseld en voor levenslang verbannen. Willem Pieterse Lous werd te pronk gezet met een bord op de borst, waarop met grote letters geschreven stond: *'oproermaker',* daarna moest hij Zeeland ook verlaten. Deze strenge vonnissen werden uitgesproken nadat ze reeds een half jaar gevangen gezeten hadden. De bannelingen begaven zich naar Staats-Vlaanderen, waar ze mochten wonen.

Ook anderen die het voor de vrijheid opgenomen hadden, werden verbannen, zoals ds. Bosboom, Willem Meeuwse en apotheker Fret, die naar Breskens gingen, waarheen later ook L. Ingelse zich begaf, na een gevangenschap van 5 maanden.

8. Izaäk Verstraate gegeseld

Er is een brief gepubliceerd in een tijdschrift van een ooggetuige die het vonnis van de Westkappelaars beschreef. Die jonge student kwam uit Zuid-Holland en logeerde te Veere. Hij wist niet wat hij van de situatie moest denken. In zijn ogen waren het oproermakers, maar hun gedrag kwam er niet mee overeen. Ze beschouwden zichzelf onschuldig. Verontwaardigd schrijft hij er over:

"De drie dijkwerkers zouden er van lusten. Verstraate en Caland werden in 't openbaar gegeseld en Lous moest dit aanzien, te pronk staande met drie roeden om den hals en op zijn borst het schandbord met 't woord: *Oproermaker."*

"Die Verstrate! in wiens sententie stond, dat hij met dreigementen zijn overheid had gedwongen om een gebannen schelm, {IJsbrand Burggraaf}, dien hij 'een kind van God' durfde noemen, terug te laten komen…. Die Verstrate stond daar - terwijl zijn metgezel de slagen ontving - met zijn rok om 't naakte lijf op 't schavot als een martelaar en knikte nu dezen, dan genen zijner kennissen toe, dien zijn ogen vonden in de dichte schare, die de belhamels {Caland en Lous} gaarne verlost had, maar te veel respect had voor de Zwitsers {escorte soldaten}. En dan sloeg die dweper weer zijn ogen op naar den hemel, dat hij niet onduidelijk te kennen gaf, dat hij vandaar wraak verwachtte. En als hij na zijn geseling te hebben ontvangen, teruggebracht werd, trad een vrij burgerlijk geklede boer op hem toe, drukte zijn arm en zei: *"Wees getroost, gij lijdt onschuldig"!* Een stoute taal waarlijk in zulk een omstandigheid.

Ja, schoon met weerzin moet ik verhalen van 't gedrag des scherprechters. Deze heeft meermalen gezegd onder 't storten van tranen dat hij om 100 rijksdaalders wilde, dat

hij de justitie {beulswerk} niet mochte doen, omdat Verstrate een vrome was. Vóór de executie heeft hij den schelmen wijn met spiritus gegeven, en wij merkten klaar, dat toen 't vonnis gelezen werd de 'Heer scherprechter' gemelden Verstrate zeer deemoedig aanzag, terwijl de tranen langs zijn wangen rolden.
Ik vrage, "kan zo'n gedrag door den beugel"? De overheden zijn de goden der aarde, en ik houd 't met Pausanias: de burgeren zijn in de macht der wetten en niet de wetten in de macht der burgeren."

Van een onbekend dichter is een strofe uit een gedicht bewaard: "Een nieuw lied van het voorgevallene op 't gevangenhuis omtrent de Gevangenen van West-Capelle, op de wijs: O, Kerstnagt etc"
Waarschijnlijk over de gevangenis te Middelburg rijmt hij/zij:

"Zij werden gebonden aan een keten,
En daar hebben zij zo gezeten,
Zij werden geschopt al in de keldere,
De rotten die kwamen haar kwellen…"

Izaäk Verstraate stierf in ballingschap. De plaats waar hij begraven is, is niet bekend.
Hij ging vanuit zijn vreemdelingschap naar zijn Vaderland.

9. Omwenteling van 1787

Terwijl de Westkappelaars in ballingschap verkeerden, kwam ons land in grote problemen. Ten eerste, de Engelse oorlog, gedurende 1780-1784. In 1780-1781 werd het stadhuis te Westkapelle geruïneerd en later naar vermogen hersteld.
Na deze oorlog dreigde een burgeroorlog. De patriotten beheersten de voornaamste functies in het land, hoewel de meerderheid van het volk Oranjegezind bleef. De toestand werd onhoudbaar. Overal in het land kwamen opstootjes en gewapende conflicten voor. Willem V kon zichzelf niet langer handhaven en vertrok uit Den Haag en Holland. Het gezag liet hij aan de patriotten over, terwijl hij in het Loo verbleef. Ten einde raad schreef koningin Wilhelmina aan haar broer, de koning van Pruisen, die beschermheer was van het stadhouderschap in Holland, een verzoek om maatregelen te nemen. De koning trok met een leger van 20.000 Pruisen ons land binnen. Hij herstelde het gezag van de prins, die op 20 september 1887 terugkeerde naar 's-Gravenhage.

Tijdens de omwenteling van 1787 stonden patriotten en prinsgezinden gewapend tegenover elkaar. Ook op Walcheren vonden er ernstige ongeregeldheden met plunderingen plaats, waarbij zelfs doden en gewonden vielen. Vooral in Middelburg, Vlissingen, Veere en Westkapelle.

Een groot tumult ontstond te Middelburg. In één geval was Bartel Coppoolse, de aangenomen zoon van Ingelse, er óók bij betrokken. Waarschijnlijk dat in dezelfde tijd de bannelingen terugkeerden naar Walcheren, hoewel ze niet in Westkapelle konden komen.

Op de Rouaanse Kade te Middelburg woonde ds. Johannes de Fremery. De predikant was een voorstander van de pariotten tot ergernis van de Prinsgezinden. Hij liet o.a. teveel het bekende versje zingen uit Psalm 146: *"Vest op prinsen geen betrouwen".*
De bekende dominee-professor Jacobus Willemsen, woonde in zijn nabijheid en was zijn behuwd-oom. Hij stond bekend als een kundig en geleerd man, was daarbij als kanselredenaar zeer gezien.
Toen dan ook in de zomer van 1787 de bom barstte en langs de straten in Middelburg tijdens 't oproer het: *"Leve Oranje, weg met de patriotten!!"* geschreeuwd werd, kon men er vast op rekenen, dat bij een plundering, ook het huis van ds. De Fremery niet gespaard zou worden. De eerste Zondag in juli waarop de plundering in volle gang was, zou dominee 's middags preken. Vóór zijn vertrek naar de kerk werd hij nog gewaarschuwd voor de dingen die tijdens zijn afwezigheid op de Rouaanse kade konden gebeuren. Maar zijn plichtsbesef dreef hem naar de kansel.
's Namiddags onder kerktijd was het geweld niet minder geworden. Dat bemerkte ook ds. De Fremery, die toen hij na de dienst naar huis ging, een opgewonden menigte op de Rouaanse Kade bezig zag, om het huis van de griffier van de Rekenkamer, de Heer J. van Esen, te plunderen. Niets in de aanzienlijke woning waaruit de bewoners gevlucht waren, bleef over. De straat vóór het huis stond vol meubels. In een soort razernij wierp men het kostbaarste door de ramen; de plunderaars pakten het op, liepen ermede naar het dichtstbijzijnde water en smeten het daarin. Niets ontzagen ze, zodat veel schoons, dat handen vol geld gekost had, onder de voet werd vertrapt.
Nauwelijks was ds. De Fremery met vrouw en kinderen vertrokken naar zijn buitenplaats of de plundering van zijn huis begon en in een korte tijd lagen meubels en kostbaar huissieraad op straat. Slechts enkele meubelen waren nog intijds, door enkele vrienden in veiligheid gebracht. Dominee's bibliotheek, met de grootste zorg bijeengezameld, was in een oogwenk uit elkaar gehaald, de verschillende boeken waaronder ook een Statenbijbel in folio, werden uit de ramen geworpen. Grote octavo's en kleine kwartijnen sprongen uit de band en vlogen naar alle kanten door de lucht, de bladen ervan werden vertrapt en verscheurd. Ook de beddeveren dwarrelden langs de kade.

De volgende dag poogde men het rijtuig van de predikant te achtervolgen. Maar de koetsier liet de paarden voorthollen in de richting van het Sloe. Op Arnemuidens grondgebied dreigden nieuwe onheilen. De bevolking stond als prinsgezind bekend. Toen de Middelburgse predikantenfamilie op een boerenwagen vol bagage zich aan het Lange Hoofd te Arnemuiden vertoonde, om daar overgezet te worden, was het water zeer laag en moest het schuitje nog enige tijd wachten. Terwijl men vol ongeduld wachtte, had een aantal arbeiders, een "kooie wieërs" op enige afstand dit toneel met nieuwsgierigheid gadegeslagen. Het was het werkvolk van Laurens Ingelse, onder leiding van Bartel Coppoolse. Bartel stond evenals Ingelse zelf, in geen al te best blaadje bij de heren patriotten. Hij wist zelf waarom.
Vol vuur en belangstelling in de politieke toestand, was Bart 's morgens "naar stad" getrokken, waar hij om half 9 's ochtends tot na de middag ooggetuige was geweest van veel verwoestingen. Op de terugweg was hij overgeklommen aan de Punt, omdat de poort gesloten was. Coppoolse kende naar zijn eigen latere verklaring, de Middelburgse predikant De Fremery niet. Ten minste niet van aanzien, alleen bij name. Maar de dominee kende Coppoolse wel, zoals later bleek, toen hij zijn wedervaren bij het Lange- Hoofd te Arnemuiden vertelde.

De predikant deed later voor de Commissie van Onderzoek het volgend verslag:

Op de bewuste dag zag de vluchtende predikant bij het verlaten van zijn rijtuig hoe bedoelde Coppoolse, zich bevindend aan het hoofd van een vijftal met "wiehouwen" gewapende boerenarbeiders, met de hoed wuifde, zodra hij de vluchtelingen in het oog kreeg, waarop het landvolk begon te roepen: *"Hoezee, Oranje boven!!"* Daarop kwam Coppoolse, naar 't zeggen van de dominee, scheldend en tierend, ja zelfs vloekend op hen af, waarop ds. De Fremery en de zijnen zich haastten om het schuitje te bereiken, vooral toen ze bemerkten, hoe de arbeiders hun baas letterlijk door dik en dun volgden. Voorts verhaalde de dominee, dat hij op de gruwelijkste wijze door het landvolk werd behandeld. Coppoolse was de aanvoerder en pakte hem aan, anderen gaven hem stoten en slagen met hun houwers, met het gevolg, dat de dominee voorover viel met het hoofd tegen het schuitje, onder de voet geraakte en deerlijk werd geschopt en geslagen. Zijn vrouw en kinderen stonden machteloos om hun echtgenoot en vader heen en kermden van angst.
Verder verhaalt ds. De Fremery, dat, toen hij eindelijk opstond, de troep dreigde hem te zullen doodslaan. Spreken mocht hij niet. Na al die kwellingen geleden te hebben, voerden zij hem naar het rijtuig terug. Vrouw en kinderen werd inmiddels gelast, in het schuitje te gaan, om overgezet te worden. Voor een hoge som werden zij te Veere aan land gezet. Daar wachtte hen nieuw verdriet. Het scheen dat de Veerenaars reeds op de hoogte gebracht waren, wie eigenlijk die vreemdelingen waren. Ze werden met stenen gegooid door het gepeupel en riepen de hulp in van de baljuw Van de Boonmesch, onder wiens bescherming zij zich stelden. Deze deed al het mogelijke om de mensen tot bedaren te brengen. Aan de behendigheid van zijn trouwe voerman op de bok - de man heette Abraham Bok - had ds. De Fremery zijn redding te danken. Want direct legde de koetsier de zweep over de paarden en bracht zijn meester over Middelburg naar Vlissingen, naar het huis van diens zwager, de heer Schorer, die daar secretaris was.

Dit alles verklaarde ds. De Fremery negen jaar later, op 30 maart 1796 aan de commissie, die van hogerhand een onderzoek moest instellen naar de plunderingen en geweldenarijen in de beruchte jaren 1786-1788. Geen wonder, dat na al het gehoorde, voor de commissie moest verschijnen:
Bartel Coppoolse, oud 39 jaren en boer te Kleverskerke.
Bij het onderhoud dat hij met de heren had, ontkende hij bijna alles wat hem door ds. De Fremery ten laste werd gelegd. Hij had het werkvolk niet opgeruid, evenmin hen gelast iets ten nadele van de predikant te doen. Op eigen houtje waren ze uit het land naar het veer gekomen, waar hij zich toevallig ook bevond. Lang was hij daar niet gebleven, maar was, na vriendschappelijk met de dominee, die hij niet kende, te hebben gesproken - dreigementen had hij in het geheel niet gebezigd - regelrecht naar zijn hof gegaan. Voorts ontkende Coppoolse, dat hij de domineesfamilie gelast had in het veerschuitje te stappen. In geen geval had hij de man beledigd, nog veel minder hem mishandeld. Noch hij, noch zijn volk hadden over de akkers gelopen, om de dominee het vluchten te beletten. Hij had de koets alleen zien wegrijden en daarmee uit. Overigens bewaarde de zoon van de Oranjeboer het stilzwijgen op alle vragen hem door de commissie gedaan ten opzichte van zijn houding en gedrag inzake de plundering van vroeger. Naar zijn verklaring aan de heren was Coppoolse in een en ander zo onschuldig mogelijk. De commissie, die zeer nauwgezet was in haar onderzoekingen scheen het tegendeel bezwaarlijk te kunnen bewijzen.

10. Terugkeer en herstel

Op verzoek van hun vrienden gaf Willem V, zodra hij in zijn waardigheid hersteld was, de gestraften toestemming naar Westkapelle terug te keren, waar ze voor het stadhuis werden gehuldigd.

In juli 1787, gaf de Magistraat van Westkapelle de volgende verklaring uit:
"Wij ondergeschreeve verklaaren alle ons te houden aan Sijn Hoogheit en Hem alle Sijn waardigheden te erkennen, zoo als te Middelburg op den 2de Julij 1787 is gedaan".
"Wij burgemeesteren en Scheepenen der Steede West-Cappelle, conserteeren dat de gebanne persoonen, met namen Louwerus Maartense Kaland, Willem Pietrse Lous, Isebrand Leinse Borgraaf en Izaack Verstraate, voor zoo veel ons betreft, alhier ter steede mogen komen inwoonen, kosteloos en schadeloos en hunne eere werden opgelegt."

Burggraaf was in de buurt, want op zijn verzoek zou de Magistraat de volgende dag publiceren, dat hij de vrijheid had om te Westkapelle te komen wonen.
De publicatie geschiedde, dinsdag 3 juli 1787, waarbij Burggraaf gezeten op een wagen en omstuwd door een grote menigte, voor de 2e keer in zijn dorp ingehaald werd. Na publicatie verzocht Burggraaf dat het college zich vóór de *puie* van het stadhuis zou plaatsen , waaraan dit voldeed.
Van zijn verheven standpunt vroeg hij aan burgemeesters en schepenen, of deze publicatie nú uit vrije wil was geschied, daar zij vroeger hadden verklaard *gedwongen* te zijn geweest.
Burgemeesters en Schepenen verklaarden dit *vrijwillig* te hebben gedaan, waarop hij zeide: *"God beware u van zulks meer te doen, gij zult er rekenschap van moeten geven in de dag des oordeels. Wat ik uitgestaan heb in al die jaren is niet te zeggen."*

Hoezeer de gemoederen tijdens de opstand verhit waren, komt wel uit in de nacht die hierop volgde: Burggraaf werd door een 'woeste hoop mensen' binnengehaald in het dorp, waarop een plundernacht volgde waarbij 35 huizen werden beschadigd en diverse personen gemolesteerd.
De schadeloosstelling door Burggraaf gevorderd, beliep de som van f 15000,-- waarvan f 9000,-- te dragen door de ambachtsheer en f 6000,-- door de beide burgemeesters. Een van de Schepenen deed in de vergadering van 13 oktober 1787 het voorstel om f 9000,-- ten laste van de stad op te nemen ten behoeve van Burggraaf. Er werd besloten zich daar niet mede in te laten.

Duidelijk blijkt hieruit hoe de rechtspleging in sommige 'Heerlijkheden' was, en hoe laag het rechterlijk college in de schatting van het volk was gedaald. De macht van de ambachtsheren was uit, en de oude vorm van rechtspleging was uit de tijd.
Het laatste gedeelte van de 18e eeuw was een tijdvak van storm en opstand, dat ook de Westkappelaars in beroering bracht. Eén vonkje was slechts nodig om alles tot revolutie te brengen. Die vonk ontbrandde in 1795.

Wij kunnen hierbij opmerken dat de gewone bevolking zich tegen de overheid ging verzetten bij elke gelegenheid die zich voordeed. De protesten van Gods volk tegen de overheid, dat zij in hun *gewetensvrijheid* benadeeld werden, kwamen uit een andere hoek. Maar het gewone volk maakte er wèl gebruik van. Dat is ook één van de reden waarom Kornelis de Korte zo'n grote aanhang had. Men had schijnbaar hetzelfde doel,

maar uit een totaal ander beginsel. Circa 15 jaar later kwam dit goed openbaar, toen de leuze door Walcheren klonk: *Vrijheid, gelijkheid en broederschap!*
Dat was iets wat De Korte verafschuwde en hem het leven kostte!

Merkwaardig is dat de *Publicatie van het Stadsbestuur* over Verstraate spreekt, terwijl hij al jaren tevoren gestorven was. Hij vierde zijn eeuwige overwinning in de hemel. *In Hem Die ons heeft liefgehad, zijn wij méér dan overwinnaars.*

Kaland, Lous en Ingelse werden eveneens openlijk gehuldigd. Tegen 31 augustus 1787 organiseerde men zelfs een grote feestoptocht. Met de prinsenvlag voorop reden de beschuldigden en hun vrouwen, met een gevolg van wel 100 wagens vol bazen en bazinnen in triomf, eerst naar Vlissingen, toen naar Middelburg - waar ze pleisterden in de Abdij - en eindelijk naar Veere. Men zong in Walcheren het "Gedenk-digt op de groote bijeenkomste-dag van de ingekomen gebannenen op 31 Augustus 1787, op een aangename Vois", [=wijze] uitgegeven met 't onderschrift:

"Door een oprechte Oranjenvriendt
wordt u dit toegediend."

Op 1 oktober 1787 verzocht de schepen Aarnout Thoutenhooft "om de Burgemeesteren Hollebrandse en Minderhout te qualificeeren om de somme van f 1500,-- Vlaams te negotieren ten laste van de stad, en ten behoeve van Isebrand Borgraaf."

Volgens de Resoluties van de stad Westkapelle "bleef Burggraaf ontevreden en stoken. Zo beloofde hij op de 18e oktober 1787 voor de herberg *Den Oranjeboom* de mensen een beter leven en 'den buijk vol vleesch'. Bovendien bedreigde hij de beide burgemeesters met een tweede plundering en verlies van hun leven als zij hem geen geld afstonden Aldus wist hij ze nog eens f 2500,-- Vlaams af te persen."
Daarna vertrok hij van Westkapelle en ging rentenieren aan de Seissingel bij het buitenhuis De Griffioen, net buiten Middelburg.

De dag van de grote revolutie stond aan te komen. In 1789 waren er te Westkapelle "(...) tumultuaire omstandigheeden, en sterke beweegingen onder eenige ingezetenen alhier (...)".
Daarna kwam, net als in de rest van de Republiek, de omwenteling van 1795.

11. Vergadering op verzoek van kiezers, 10 maart 1795.

"Dinsdag den 10 Maart 1795. Den Eersten Dag der West-Cappelsche Vrijheijt, vermeldt het resolutieboek van de smalstad: 'Het Vrije Volk der steede West-Cappelle deelde mr. Veth van de Perre mede dat men hem niet langer als 'Hals-, Vrij- en Ambachtsheer' wilde erkennen."

De Provisionele Representanten van Zeeland stelden op 1 maart 1796 een Commissie in, tot onderzoek naar de plunderingen van de jaren, 1786, 1787 en 1788. De stukken van deze commissie zijn bewaard gebleven in de archieven van de Staten van Zeeland en vormen een heel interessante bron voor dit tijdperk. De commissie maakte in 1797 een 'Alphabetische Naamlijst, der begunstigers en bewerkers, zoo wel als der aanvoerders en actieve deelnemers, van en aan de Plundering en Geweldenaryen van

den Jaare 1786, 1787, 1788'. Deze lijst werd gedrukt en onder meer aan alle plaatselijke besturen in Zeeland gezonden. Bij de begunstigers en bewerkers treffen we IJsbrand Leinse Burggraaf aan, met de toevoeging *'thands geconfineerd in het Tuchthuis'.*
In jaar 2 van de *Bataafse Republiek* [1797] werd Borggraaf collaboratie met Oranje ten laste gelegd. Op 31 augustus 1796 werd hij wegens het aannemen van de schadeloosstelling in 1787 veroordeeld tot 10 jaar tuchthuis, met aan het einde van die periode een aaneensluitende verbanning uit Zeeland van vijftien jaar.

12. Het einde van K. de Korte

De gevangenschap van De Korte duurde van 5 november 1778 tot 19 april 1779. Daarna werd hij vrijgesproken. Hem en zijn medegevangenen werd echter geen schriftelijk ontslag verstrekt, voordat ze een rekwest hadden ingediend. Hij ontving zijn ontslag, gedateerd 11 december 1784.

Tien jaar duurde zijn vrijheid. De 6e februari 1795 kwamen de Franse troepen te Middelburg. Binnen een week overheersten ze Walcheren. 9 Maart 1795 vond de nieuwe publicatie van de Democratische Republiek te Westkapelle plaats.

De Korte kon zich met de nieuwe regering, die op revolutie gebaseerd was, niet verenigen. In een particulier gesprek met een vroegere medestander, Abraham Peper, die hem vermaande de nieuwe regering gehoorzaam te zijn, antwoordde hij: *"Spreek van geen regering. Wij hebben geen regering. En die alliantie met Frankrijk is een verdoemd stuk."* Dit gesprek werd verraden door iemand die het hoorde.
Kort daarop werd De Korte opgehaald en op 's Gravensteen, de Middelburgse gevangenis gevangen gezet. Daar voerde hij een drukke correspondentie met Oranjevrienden. Hij werd hierbij geholpen door de binnenvader en Neeltje Cooman, die dienst deed als postbode. Ook maakte hij Oranjeverzen. Maar dit lekte ook uit.

De Korte werd in de donkere put gezet, als strafmaatregel. Daar kwamen de ergste criminelen terecht. Toen hij op de grond zat, riepen enkele heren: "De Korte, nu kun je papier krijgen!" Hij antwoordde: *"Heren, het is hier zo LICHT als boven!"*

In de morgen van 13 januari 1798 vond de cipiersknecht de mishandelde hangen aan een haak, met een koord van zijn hangmat geworgd. Zelfmoord zogenaamd.
Niemand die het geloofde. Als martelaar stierf hij in de vreze Gods.

13. PERSONALIA

Personalia van Kornelis de Korte

Kornelis geboren 31-7-1733, zoon van Klaas de Korte en Neeltje van Groenenberg. Kornelis was het 2e van de 14 kinderen. Hij legde belijdenis af te Oostkapelle. Hij ondertrouwde 19-4-1755 te Meliskerke met Johanna Permentier, gedoopt 6-12-1734. Het echtpaar kreeg 12 kinderen, geboren te St. Janskerke en gedoopt in het nabijgelegen Meliskerke. Zijn talrijk nageslacht woont voor een deel nog op Walcheren. Enkelen hebben de Gereformeerde Gemeente van Meliskerke gediend.

(Zie *Familie de Korte,* door J. de Bree, manuscript in de Zeeuwse Bibliotheek en het Rijksarchief.)

Personalia van Izaäk Verstraate

Izaäk Verstraate, gedoopt 9-8-1722 te Aagtekerke; overl. voor 6-10-1783 tijdens zijn ballingschap in Zeeuws Vlaanderen; trouwt met Louwrina **Kolfer**, gedoopt 13-9-1720 te Domburg; overl. 9-1-1806 te Boudewijnskerke.
Het echtpaar kreeg de volgende kinderen:
Willem, geb. ca, 1750; Pieter; Pieternella; Jeremias; Neeltje; Izaäk.

Izaäk was de zoon van Pieter **Verstraate**, gedoopt 8-11-1682 te Domburg; Pieter ondertrouwde (2e huw.) 13-9-1721 te Aagtekerke met Neeltje Jeremiasse, geb. 1698 te Westkapelle.
Louwrina, dochter van Willem Leijn **Kolfert**; overl. vóór 31-12-1754; ondertrouwt 8-9- 1708 te Domburg met Pieternella P. **Wondergem**, geb. ca. 1684.
Het geslacht Verstraate is afkomstig uit Vlaanderen. In het nageslacht van Izaäk waren enkele kinderen Gods, ook nog in de 20e eeuw, in wie de genade uitblonk.

Personalia van Willem Pieterse Lous

In de stambomen van Westkapelle en in de ledenregisters van de Ned. Herv. Kerk komen 2 personen voor die deze naam dragen.

A. Willem Pieterse Lous, geb. ? zoon van Pieter Willemse Lous geb. ca. 1719 en Adriaantje de Witte. Hij ondertrouwt te Vlissingen 5-6-1784. Met Naatje Vinck. Overleden vóór 4-5-1798. Er zijn geen kinderen bekend.
B. Willem Pieterse Lous, geb. ca. 1754, zoon van Pieter Janse Lous, geb. 1718 en Leijntje Willem Stroodekker. Hij ondertrouwt te Aagtekerke 21-4-1787 met Dina Leunisse Dekker. Eén kind is bekend: Leijntje geb. ca. 1792.

Ledenregister: 14 mei 1770:

Zijn na voorgaande belijdenis tot lidmaten aangenomen:

Willem Pieterse Lous. Enz.
Bij de naam van Willem wordt de opmerking geplaatst: *van hier weg.* Daarbij staat: zie acta 12 junij 1785. Het schijnt dat Willem al eerder tot de *kerkelijke* gemeente terugkeerde, voordat het vonnis van verbanning opgeheven werd, 2 juli 1787.

Willem onder A genoemd, deed waarschijnlijk geloofsbelijdenis 28 april 1777 en ging in ondertrouw in Vlissingen. Het is niet goed in te denken dat het Stadsbestuur van Vlissingen de banneling toe zou laten, gezien de grote problemen die er geweest waren. Wellicht dat Willem, onder A genoemd de persoon was die het land uit moest. Zijn ondertrouw vond in dezelfde tijd plaats als zijn rehabiliteren.

Personalia van Lourens Maartense Caland
Lourens Maartense Kaland, geb. ?; overl. vóór 10-12-1802; trouwde met Janna Gabriëlse, geb. ca. 1740.

In de ledenlijst van de Herv. Gemeente staat:
Laurens Maartense Calant } echtelieden*; tot ons wedergekomen*
Janna Gabriëlse }
Lourens was de zoon van Maarten Willemse **Caland**, gedoopt 10-9-1690 te Westkapelle; overl. vóór 16-7-1763 trouwt met Janna Jans, overl. 20-8-1766 Westkapelle.
In de ledenlijst van de Herv. Gemeente staat bij Maarten Willemse Caland de volgende opmerking: *na Breskens vertrokken.* Wellicht is Maarten zijn zoon Lourens achteraan gegaan.
Janna was een dochter van Jan Gabriëlse en Elisabeth Stevens Annot.
Het echtpaar kreeg minstens 3 kinderen:
Maarten Louris, geb. ca. 1762
Jan Louris, geb. 1765
Jacob Louris.
Het geslacht Calant is afkomstig van Liefkenshoek, Vlaanderen.

Personalia van Isebrand Linses Burggraaf
Geert IJsebrand Burggraaf, afkomstig uit Mackum op Zee, Friesland, woonde sinds 25 juni 1754 te Westkapelle. Waarschijnlijk is hij geboren omstreeks 1722. Legger spelt zijn naam als Linses in plaats van Leijnse. Dat klopt beter, want Leijnse is een Zeeuwse naam. Onderzoek in het Rijksarchief van Friesland naar de naam Burggraaf levert geen resultaat op. Hij nam achternaam *Borggraaf* (of het Zeeuwse *Burggraaf*) of vermoedelijk aan toen hij verhuisde naar Westkapelle. Burggraaf was niet onbemiddeld.
Hij was gehuwd met Maatje Cornelisse Domisse, geb. te Westkapelle; dochter van Cornelis Domisse en Pieternella Nagtegaal.
In de ledenlijst van de Herv. Gemeente werden de volgende opmerkingen geplaatst:
a. *Met gelimit. attestatie na Serooskerke –walch: ? 28 junij 1777-1778.*
b. 17-8-1787 *overgek. Van Serooskerke Ysbrand Leijnse Burggraaf, zie acta 28 junij 1777- 1778; na Middelburg: 23 augustus 1790.*
c. Echtelieden, *attestatie afgegeven naar Middelburg den 25-8-1790.*

Personalia van Laurens Ingelse

Laurens Ingels. Geb. te Aagtekerke 7-10-1742 was de zoon van Lein Leinszen Ingels en Leintje Lauris. Uit hun huwelijk werden 11 kinderen geboren. Omstreeks 1750 verhuisde het echtpaar naar Grijpskerke, waar Lein Ingelse schout werd.
Laurens trouwde te Grijpskerke 25-11-1765 met Neeltje Sanderse, gedoopt 18-8-1738. Neeltje huwde aldaar 13-4-1762 met Bartelt Coppoolse. Bartelt stierf vóór de geboorte van zijn zoon Bartholomeüs, geb. febr. 1765. Het doopboek meldt: *Met groote smerte…* Neeltje Sanderse hertrouwde met Laurens Ingelse. Ingelse nam B. Coppoolse aan als zijn zoon.
Te Grijpskerke werden geboren:
Leijntje, 2-9-1767; Leijn, 15-9-1769. Zij vertrokken naar Arnemuiden 3-4-1770, daarna naar Kleverskerke (bij Arnemuiden) 12-12-1770. Aldaar werden geboren: Willemyna 19-6-1771 en Willemina 12-5-1774.
Laurens Ingelse is wèl uit het zelfde geslacht als Pieter Ingelse, oefenaar bij de Ledeboeriaanse Gemeente te Middelburg, maar hij is geen voorvader van hem.

14. Kort overzicht van de historische data

1. Op Zondag de 17 Maart 1776 zijn voor de eerste maal op Westkapelle de nieuwe Psalmen gezongen *op een zeer korte wijze,* zijnde dit voor de oorzaak te houden van al de navolgende voorvallen.
2. Op de 20 juni 1777 is IJsbrand Leinse Borggraaf van Westkapelle gebannen, door de

   Ed. Achtb. Regering, te weten: de Bailliu Beekman, de Burgemeester Pieter Lourens Huybrechtse, (regeerend, doch thans overleden) en Jacob Sanderse, en Schepenen: Cornelis Leendert Roelse, thans overleden, Jan Minderhout, Pieter Hollebrandse, Jasper Dommisse, thans overleden, en Aarnoud Toutenhoofd en de Secretaris Willem Serlé.
3. Op de 27 oktober 1778 is IJsbrand Leinse Borggraaf voor de eerste reis ingehuld op Westkapelle.
4. Op de 6 November 1778 is Lourens Ingelse, te Veere, de 6 dito Cornelis de Korte, te Middelburg en den 7e dito de Predikant Lambertus Bosboom van Zoutelande, te Vlissingen in civiel arrestgezet.
5. Op de 10 November 1778 zijn de ruiters en soldaten op Westkapelle gekomen, 80 man.
6. Op dezelfde dag zijn: Izaäk Verstrate, thans overleden, Lourens Maartense Kaland en Willem Pieterse Lous, te Westkapelle, boven gebracht en gevangen gezet.
7. Op de 20 November 1778 is IJsbrand Leinse Borggraaf voor de tweede reis uit Westkapelle gebannen.
8. Op de 22 December 1778 zijn de drie gevangenen van Westkapelle in een koets, vergezeld door stadhoudersdienaar en ruiters, naar Middelburg gebracht.
9. Op de 30 December 1778 zijn zij van Middelburg gearriveerd op Westkapelle.

10. Op de 10 Februari 1779 zijn zij, namelijk de drie voornoemde burgers van Westkapelle, in een koets, vergezeld door ruiters, naar Veere gebracht.
11. Op de 5 Maart 1779 zijn de soldaten van Westkapelle afgetrokken.
12. Op de 9 Maart 1779 is de Predikant Bosboom, van Zoutelande, voor de Rechtbank der stad Vlissingen voor zijn leven uit de provincie Zeeland gebannen, heeft alzo een voetval voor de waarheid moeten doen.
13. Op de 22 Maart 1779 zijn Janus Willemse Dekker, Jacobus Marinisse en Hermanus de Kam te Middelburg vrij verklaard.
14. Op de 30 Maart 1779 is Lourens Ingelse, uit de Oranjepolder, door de Magistraat van de stad Veere, gebannen uit Zeeland, Holland en West-Friesland.
15. Op de 8 April 1779 is de Predikant Bosboom vertrokken naar het land Kadzand.
16. Op de 10 April 1779 zijn de drie Westkapellenaars te Veere voor het Gerecht geweest en hebben kopie verzocht tegen de naasten rechtdag.
17. Op de 14 April 1779 is Lourens Ingelse naar Breskens vertrokken.
18. Op de 19 April 1779 zijn Cornelis de Korte en Willem Wisse te Middelburg vrij verklaard, en is de eerstgenoemde 's nachts ten 11 ure op zijn hofstede gearriveerd.

19. Op de 24 April 1779 is te Veere voor de Westkapellaars gepleit, en kopie en dag tegen de naasten rechtdag verzocht.
20. Op dezelfde dag heeft Koole een voetval moeten doen en voorts 3 dagen in de donkeren put gezeten zijnde, is hij op de 27 dito vrijgelaten.
21. Op de 28 April 1779 is te Veere voor drie Westkapellaars voor de tweede reis gepleit, en kopie en dag verzocht tegen de naasten rechtdag.
22. Op de 1 Mei 1779 hebben de drie Westkapellaars te Veere hun onrechtvaardig vonnis ontvangen, waarover God nu nog heden wraak uitroept; eerst Lourens Maartense Kaland, gegeseld en voor 30 jaar gebannen uit Zeeland, Holland en West-Friesland; toen Izaäk Verstrate, gegeseld en voor zijn leven gebannen uit dezelfde provinciën, en heeft eindelijk Willem Pieterse Lous, gestaan met vier roeden om de hals, en een bord op de borst hangende, waarop met grote letters stond: oproermaker; - zijnde deze alle drie, de 4 Mei, van Veere naar Breskens vertrokken, hebbende van de 10 November 1778 tot de 4 Mei 1779, en dus 6 maanden min 7 dagen, gevangen gezeten.

23. Op de 3 Juli 1787 is IJsbrand Leinse Borggraaf, te Westkapelle voor het stadhuis ingehuldigd, zijnde van de 20 Juni 1777 tot de 3 Juli 1787 gebannen geweest.
24. Op de 1 Augustus 1787 is Lourens Maartense Kaland, op de 4 dito Lourens Ingelse, en op de 7 dito Willem Pieterse Lous, in Zeeland gearriveerd, en zijn de ... Augustus 1787 voor het stadhuis te Westkapelle ingehuldigd.

7. WESTKAPELLE IN VUUR EN WATER, 1944

ZEELAND IN BEWOGEN DAGEN
1940-1945

Door Jonk.

N.V. Drukkerij en Binderij J. C. & W. Altorffer te Middelburg

Hoofdkwartier van den Opperbevelhebber van het Geallieerde Expeditieleger

WAARSCHUWING

Aan bewoners van de eilanden in de monding van de rivier de Schelde

ONMIDDELLIJKE EVACUATIE!

Leest nauwkeurig de tekst aan de andere zijde van dit strooibiljet …
waarschuwt uwe buren … gaat weg zonder uitstel.

Aan Bewoners van de Eilanden in de Monding van de Rivier de Schelde

WAARSCHUWING

Uitgevaardigd door het Hoofdkwartier van den Opperbevelhebber van het Geallieerde Expeditieleger.
1) Het is zeer waarschijnlijk. dat de vijandelijke troepen en installaties op uwe eilanden binnenkort aan een hevig en langdurig luchtbombardement zullen blootstaan.
2) Het is de vurigste wensch van het geallieerde oppercommando dat de burgerbevolking zal worden gespaard voor de gevolgen van deze noodzakelijke militaire actie voorzoover dit enigszins mogelijk zal zijn.
3) Niet alleen een luchtbombardement maar het gevaar van overstrooming bedreigt eveneens uw leven en dat van uwe familie.
4) Verlaat de eilanden of indien dat niet mogelijk is, verhuist dan ONMIDDELLIJK met uwe families naar een veilige plaats op de eilanden.
Alle militaire doelen — wegen, kanalen, transportlijnen, krachtstations, spoorwegemplacementen of loodsen, opslagplaatsen en depots, vijandelijke concentraties van allerlei soorten zijn de middelpunten van gevaarzones: gaat ONMIDDELLIJK uit de nabijheid daarvan.

5) Reist uitsluitend te voet en neemt niets met U mee, dat U niet gemakkelijk kunt dragen. Houdt U verwijderd van de grote verkeerswegen en begeeft U uitsluitend door velden.
Reist niet in groote groepen, welke ten onrechte kunnen worden aangezien voor vijandelijke formaties. Houdt U verwijderd van laagliggend grondgebied en van militaire doelen totdat de vijand van uwe eilanden is verdreven.

ZH3

HOOFDSTUK VII.
Westkapelle tijdens den oorlog.

Reeds ruim een jaar voor dat de Duitsers binnenvielen, kon men in Westkapelle de voorbereidingen voor den komende oorlog bespeuren. In April van het jaar 1939 had de eerste oproep voor bijzondere inwendige veiligheid plaats en dientengevolge kreeg Westkapelle door zijn strategische ligging aan den mond van de Schelde een garnizoen.
De enige jaren geleden achter den vuurtoren gebouwde batterij voor kustartillerie werd bemand met een bezetting van ruim 100 man. Deze batterij bestond uit 3 stukken van 12 cm, Ze waren afkomstig van het scheepsgeschut der voormalige pantserschepen uit de klasse van de „Koningin-Regentes" en de „de Ruyter". Door middel van een vuurleiding, opgesteld in de duinen, kon het indirecte vuur van deze batterij geleid worden.
Een belangrijk contingent van de Westkappelse dienstplichtigen diende hierbij, en voor zover zij dienden bij de elders gelegen batterijen van de kustartillerie, bewogen zij hemel en aarde, en meestal met succes, om overplaatsing te krijgen naar hun geliefde gemeente.
Daarnaast kwam er een sectie van het 38e Regiment Infanterie, alsmede een dertigtal geniesoldaten, dat belast was met de bediening van een op de duinen geplaatst zoek-licht. Tenslotte werd bij den vuurtoren een tiental matrozen gelegerd.
De soldaten van de kustartillerie waren in barakken, die der infanterie en genie in boerderijen en bij particulieren ondergebracht.
De sectie infanterie werd in September 1939 afgelost door een compagnie van het-zelfde wapen, dat in November 1939 vervangen werd door een compagnie van het le bataljon Marinetroepen.
De verhouding tussen burgerij en militairen kon in het algemeen zeer goed worden genoemd, beter dan vaak gedurende den oorlog 1914/1918 het geval was geweest.

Westkapelle is de Meidagen gelukkig goed doorgekomen. Gevechtshandelingen hebben niet plaats gehad en bommen zijn niet gevallen. Wel kon men van de zoogenaamde "hoge top", op het eerste hoge duin, het bombardement van Vlissingen zien.
Reeds vrij spoedig na het eerste bombardement van Vlissingen kwam een stroom van vluchtelingen uit deze plaats zich over het eiland verspreiden. Hierbij voegde zich later nog een stroom uit Middelburg en Souburg. Ofschoon het grootste gedeelte van deze vluchtelingen meer in gemeenten als St Laurens, Koudekerke en Biggekerke bleef, kreeg Westkapelle toch ook nog ongeveer een 800 á 900 vluchtelingen in de gemeente. De meesten hiervan werden met grote hartelijkheid door de ingezetenen opgenomen, hetgeen vrij vlot verliep, daar Westkapelle in Vlissingen veel relaties

heeft. Een transport ouden van dagen werd opgenomen in het hulpziekenhuis in het vergaderlokaal van de Polder Walcheren.
Verder werd het garnizoen van Westkapelle versterkt door plm. 100 soldaten van de Peel-divisie. De capitulatie wekte diepe teleurstelling, maar het strekte algemeen tot voldoening dat de troepen in Zeeland zouden doorvechten.
Op den avond van Donderdag 16 Mei kwam er een bericht dat ook de troepen in Walcheren de wapens moesten neerleggen. Reeds waren enige onderdelen hiermede begonnen, toen enkele officieren van den Staf uit Middelburg dit valse gerucht kwamen tegenspreken. Op 17 Mei kwam echter het officiële bericht van het Commando Zeeland, dat ook Zeeland benoorden de Westerschelde had gecapituleerd en volgde de order, om de witte vlag op den vuurtoren te hijsen. Bij gebrek aan een witte vlag werd een tafellaken van een der notabelen gebruikt.
Zodra dit bericht bekend werd in de gemeente, trokken troepen van verschillende onderdelen, die de wapens links en rechts hadden weggegooid, door het dorp.

Den volgende morgen om 7 uur kwam in Westkapelle militaire politie, die in verband met het vertrek van de marechaussee den politiedienst waarnam, den burgemeester waarschuwen, dat de Duitsers in aantocht waren, En inderdaad, enkele minuten later kwam de eerste Duitse troep bij het gemeentehuis, waar zij den burgemeester te spreken vroegen. Zij lieten hem een kaart zien, waarop achter Westkapelle, ter plaatse van de lichte kustbatterij, een batterij van nota bene 30 cm. was getekend, en wensten er heen te worden gebracht.
Dit onderdeel was enkele secties sterk en bleef in de gemeente gelegerd. Langzamerhand vermeerderde de bezetting toen met een tiental matrozen en enkele onderdelen van den berichtendienst der luchtmacht.
Westkapelle kan er zich waarschijnlijk cp beroemen, een van de eerste, zoo niet de eerste, gemeente in Zeeland te zijn geweest, aan wier bevolking door de Duitsers straf werd opgelegd.
In de tweede helft van Juni namelijk kwamen enige Westkappelse jongens tussenbeide, toen enkele meisjes uit het dorp zich met Duitse soldaten afgaven. Er werd met klompen geslagen en de betrokken dames werden met enkele glazen bier gekalmeerd.
Het resultaat was grote heibel voor den burgemeester, kwade marineofficieren verschenen met Gestapo op het gemeentehuis, en na een zeer lange en onaangename discussie werd de zaak tenslotte bijgelegd, echter met dit resultaat, dat gedurende een dag of tien niemand zich tussen 10 uur 's avonds en 6 uur 's morgens in de openlucht mocht bevinden, hetgeen met het mooie weer bijzonder zuur was.
In de maand Juli werd het garnizoen van Westkapelle geleidelijk aan verminderd, totdat begin Augustus de gemeente plotseling een invasie kreeg van bijna 400 soldaten. Het waren een compagnie infanterie en den compagnie pioniers van de Marine. Alle scholen werden gevorderd, alsmede nota bene ook nog de **Gereformeerde Kerk.** De officieren en de overige manschappen werden bij burgers ingekwartierd.
Toegegeven dient te worden, dat deze troepen zich vrij behoorlijk gedroegen, het waren voornamelijk Mecklenburgse boeren of inwoners van de Paltz en West-Duitsland. De gemeente was zoo gelukkig nimmer een S.S.-bezetting te krijgen.
In het najaar werden tot acht keer toe telefoonkabels van de Duitsers door de ingezetenen doorgesneden. Dank zij uitvoerige besprekingen beperkten de tegenmaatregelen zich tot het afsluiten van een groot gedeelte der duinen.

In den winter van 1941 werden de daar gelegerde troepen afgelost door Sileziërs. Dit waren rauwe klanten, zij vorderden de **kerk der Gereformeerde Gemeente** en ontwijdden het gebouw door bacchanalen.
Met Kerstmis gebruikten zij de **Kerk Hervormde** voor een kerkdienst. De belangstelling was gelijk nul. De aldaar geplaatste kerstboom werd vervolgens gebracht naar een gevorderde herberg, waar de belangstelling overweldigend was.

In de maand September 1940 zag men tientallen schepen passeren in dezelfde richting in verband met een aanval op Engeland. In de tweede helft van deze maand bewogen deze schepen zich plotseling weer in Noordelijke richting, hetgeen voor velen een teken was, dat hiermede de Duitsers den oorlog verloren hadden.
Met ingang van 1 Januari 1941 werd aan den burgemeester eervol ontslag verleend, mede als lid van Gedeputeerde Staten en werd de eerste wethouder Huybregtse waarnemend burgemeester. Ruim een jaar later werd de N.S.B.-er M. Tuyten tot burgemeester benoemd. Tijdens de installatie vertoonde zich niemand op straat en de belangstelling op het gemeentehuis en bij zijn receptie was nihil. Veel last heeft de gemeente niet van dit heerschap gehad, aangezien hij na enkele weken ernstig ziek werd en vervolgens een jaar later, toen hij enigszins hersteld was, elders werd benoemd.
Hij werd opgevolgd door den N.S.B.-er P. I. van Aartsen, een onevenwichtig en onverschillig man, die dusdanig van borrels hield, dat hij er zich niet voor schaamde in beschonken toestand over de straat te lopen, hetgeen tot gevolg had dat op een Zondag een weinig vleiend versje op zijn deur was aangebracht.
Men begrijpt dat het op dien ochtend zwart van mensen stond voor zijn woning. Het was jammer dat hij toen niet aanwezig was. Op bevel van den commandant der marechaussee werd dit papier verwijderd.
In deze periode werden in de gemeente in barakken en woningen een honderd arbeiders van de O.T. [Duitse bouwonderneming in de oorlog) ingekwartierd, die tewerkgesteld werden bij den bunkerbouw.

In het voorjaar van 1943 werden in deze gemeente ook burgers door den burgemeester aangewezen om palen te zetten. De meesten deden dezen arbeid zoo slecht mogelijk. Het moet gezegd worden: Ondanks het feit dat de Westkappelaars veel geld verdienden, bleven de meesten anti-Duits. Helaas moet echter vermeld worden dat een groot aantal jonge meisjes niet geschroomd heeft om zich op de meest ergerlijke wijze met Duitsers af te geven, hetgeen tot gevolg had, dat de bevolking met een aantal Germanen en enkele Polen werd uitgebreid. Deze omgang met Moffen is voor velen, die veel van Westkapelle hielden, een grootte teleurstelling geweest. Men zou het van dit zelfbewuste volk niet gedacht hebben.
Ofschoon dit in geen enkel opzicht is goed te praten, ware het wellicht interessant eens na te gaan, wat hiervan de oorzaak zou kunnen zijn. Deze is misschien de volgende:
Op de Zondagavonden plegen de Westkappelse jongelui zich tot 10 uur in de herberg op te houden. De betrokken meisjes wandelen dan op en neer in de kille Zuidstraat, tot het de heren behaagt de herberg te verlaten om zich met hun meisjes op hun „vaste plekjes" in de duinen af te zonderen. De Moffen waren er eerder bij en deden daarbij helaas hoffelijk en zoals een Mof betaamt ook sentimenteel, hetgeen verschillende jonge meisjes het hoofd op hol bracht. Met voldoening dient echter te worden geconstateerd, dat de Westkappelse jongens, zodra zij merkten, dat een meisje met den vijand omging, haar absoluut negeerden. Vechtpartijen tussen goede vaderlanders

en Duitsers waren het gevolg. Zoals ik reeds zei: In het begin gedroegen de Moffen zich vrij behoorlijk, maar met het jaar werden zij lastiger en ontaarden tenslotte in een liederlijke troep.
Ofschoon er verscheidene malen rond de gemeente bommen vielen, bleef de kom er toch voor gespaard.
In Augustus 1942 kwam er order van de Duitsers, dat een ieder, die niet in het arbeidsproces was opgenomen, moest evacueren. Ofschoon er in Westkapelle zeer veel dergelijke figuren waren, werd de maatregel, ondanks het feit dat er een N.S.B.-burgemeester was, door het secretarie-personeel en den gemeente-arts dusdanig gesaboteerd, dat er hoogstens 100 personen evacueerden.
Het aantal ouden van dagen, dat plotseling door den dokter onvervoerbaar werd verklaard, was ongelooflijk. En binnen een half jaar tijd waren de meesten op slinkse wijze door het gemeentebestuur en het evacuatie-bureau teruggebracht.
Zoo hadden de Duitsers b.v. toegestaan, dat op heel Walcheren een tiental mensen, voor wie het gevaar bestond, dat zij geestelijk in de war zouden raken door de evacuatie, terug mocht keren. Daar hierop echter geen toezicht werd gehouden, keerde een groot aantal van dergelijke lieden terug.
In Februari 1944 dreigde weer een evacuatie van mensen, wier aanwezigheid niet dringend was. Weer zouden velen in aanmerking komen, en na veel geknoei werd er eindelijk één persoon aangewezen en aangezien dat niet de moeite was, mocht hij tenslotte ook blijven.
Een derde evacuatie dreig de begin September 1944, toen de Duitsers, 'nobel' als zij waren, het grootste gedeelte van Westkapelle wilden evacueren, in verband met de veiligheid der bewoners daar zij Walcheren gingen inunderen. [onder water zetten] De burgemeester en een N.S.B.-er hadden reeds enige tijd tevoren de benen genomen.

Toen brak kort daarop de moeilijkste periode aan voor dit dorp, die het ooit heeft gehad. Op 2 October 1944 werd per radio en later met strooibiljetten bekend gemaakt, dat de bevolking van de Zeeuwse eilanden deze moest verlaten. De inhoud van dit biljet vindt U op bladzijde 90 afgedrukt.
Terstond werd dat deel van den dijk ontruimd, dat dicht bij de stellingen lag, hetgeen de Duitsers in hoge mate ergerden, omdat, toen zij zoogenaamd in het belang van de bevolking de evacuatie gelastten, niemand hieraan gehoor gaf, en bij de eerste waarschuwing uit Engeland de meeste mensen begonnen te lopen.

Binnen 24 uur na deze waarschuwing verschenen op 3 October om ongeveer 1 uur de eerste Lancasters boven den dijk, die daar hun bommen lieten vallen. Dit bombardement duurde ruim twee uur. De gevolgen waren ontzettend. De dijk was gebroken en het water stroomde naar binnen. Honderden huizen waren kapot en ongeveer 160 burgers gedood of vermist, in den kelder onder den molen gelegen aan den Westkant van het dorp, hadden 50 personen een schuilplaats gezocht. Doordat de molen instortte, werd de toegang tot dezen kelder versperd. Een gedeelte van de personen die hier een schuilplaats had gezocht, werd hierdoor gedood, maar de overigen, op drie na, die nog met moeite op het laatste moment gered zijn, zijn door het binnenstromende water een ontzettende dood gestorven. Vele gezinnen waren geheel omgekomen. De meeste mensen hebben dien dag de gemeente verlaten.

De aanblik van het dorp was ontzettend De meeste huizen waren verdwenen. Men zag slechts slik, hopen modder en puin, waartussen de Moffen en helaas ook enkele Westkappelaars rondwaarden en hier en daar de restanten van de huizen plunderden.

Enkele dagen later zijn de eerste slachtoffers na een plechtige kerkdienst in Oostkapelle op de begraafplaats aldaar ter aarde besteld. Ondanks dit zware bombardement was het gat in den dijk niet zeer groot, de teen was slechts gering beschadigd.

Toen enkele dagen later een gedeelte van de ingezetenen was teruggekeerd, liep plotseling het gerucht, dat Westkapelle opnieuw zou worden gebombardeerd om het gat grooter te maken. Vanwaar dit gerucht kwam is geheel onbekend, de meesten gaven er echter gehoor aan.
Gelukkig, want in den namiddag werd inderdaad het gat door een krachtig bombardement vergroot.
De genadeslag kreeg Westkapelle tenslotte op 1 November 1944 bij de landing. Het was de bedoeling geweest van de R.A.F aan de landing een zwaar bombardement op de op den dijk gelegen batterijen te doen voorafgaan. Door het slechte weer was dit onmogelijk en na een beschieting vanuit zee zijn toen de Engelsen tenslotte onder zeer zware verliezen geland aan weerszijden van het gat. Aan de Zuidzijde landde het 147e Marine Commando en aan de andere zijde het 4e Marine Commando. De verliezen waren zwaar ; 80% der landingsboten zonk.
Niemand had verwacht dat deze kustbatterijen, die bemand waren met deels oude Moffen, waarvan sommigen helaas zelfs wat ingeburgerd waren, zich nog zoo hardnekkig zouden verweren. Enige Westkappelaars, die in de gemeente waren gebleven, hebben dit drama zelfs van nabij meegemaakt.

Zoals ik reeds gezegd heb, kreeg Westkapelle hierdoor den genadeslag en waren van de 650 huizen er uiteindelijk nog een kleine 50 enigszins bewoonbaar. Door deze beschieting vanuit zee zijn ook ongeveer 40 Westkappelaars, die in Domburg en Oostkapelle waren, gedood, zodat een aantal van 200 Westkappelaars, 8% der bevolking, bij de bevrijding het leven hebben gelaten.
Breskens en Westkapelle zijn de gemeenten in Zeeland, die procentsgewijze de meeste inwoners hebben verloren.
De bevolking was na deze bombardementen geëvacueerd naar Domburg en Oostkapelle. In verband met de aldaar onhoudbare woningtoestanden werden de ouden van dagen en het grootste gedeelte van de landbouwers per Dukw geëvacueerd naar Zuid-Beveland. Slechts de dijkwerkers, ambachtslieden en enkele vrachtrijders mochten met hun gezinnen achterblijven.

Aan officiële belangstelling heeft het Westkapelle sindsdien niet ontbroken. Speciaal dient in deze te worden vermeld het bezoek van Hare Majesteit de Koningin op Donderdag 15 Maart, toen zij per Dukw deze gemeente bezocht en zich geruime tijd met de slachtoffers onderhield.
Ontroerend was het moment, toen de Koningin, weer in haar Dukw gezeten en van plan zijnde de gemeente te verlaten, door honderden Westkappelaars die op de puinhopen stonden, het ***Wilhelmus*** werd toegezongen.
Zij heeft later verklaard, dat dit voor haar een der ontroerendste en indrukwekkendste momenten van haar tournee door Zeeland is geweest.
Een gevolg van haar bezoek was, dat Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Juliana een maand later, in opdracht van Hare Majesteit de Koningin, eigenhandig speelgoed heeft uitgedeeld. Zij deed dit op bijzonder innemende wijze en had voor ieder kind een hartelijk woord.

Ondertussen begon de bevolking steeds meer naar de gemeente terug te keeren. Zij vestigde zich in de restanten van haar huizen en de meest primitieve hokken en in voormalige Duitse bunkers. Enkele maanden na de bevrijding waren reeds ongeveer 400 personen teruggekeerd.
Ondertussen werd in den loop van 1945 het dichten van het gat door den Dienst Droogmaking Walcheren met kracht ter hand genomen. Aan geen van de vier gaten van Walcheren werd met zo'n animo en ijver gewerkt als aan dat te Westkapelle, waar de ervaren en geroutineerde dijkwerkers dag en nacht ploeterden om 'hun' dijk te helpen dichten. En het is al heel toevallig, dat juist een jaar later, op 3 October 1945, het gat gesloten was.
En hiermede was de eerste stap gedaan, die nodig was om den opbouw van Westkapelle mogelijk te maken.

Door Jhr. Mr. A. F. C. de Casembroot, burgemeester van Westkapelle

TWEEDE DEEL

8. VOORGESCHIEDENIS GEREFORMEERDE GEMEENTEN

1. DE AFSCHEIDING EN HAAR GEVOLGEN

De Afscheiding in 1834 van de Hervormde Kerk heeft in Zeeland buitengewoon grote gevolgen gehad. Deze werd gevolgd door het werk van Ds. Ledeboer, voor wie geen plaats meer was in de Herv. Kerken. De Hervormde kerk bleef op de meeste plaatsen wel de grootste en gezaghebbendste kerk, maar na een eeuw veranderde dat. En nu zijn de kerken van de (Oud) Gereformeerde Gemeenten (in Ned.) in Zeeland op de meeste plaatsen het grootst, of het meest bezocht en die op de leden het meeste invloed uitstralen.

De eerste afgescheiden predikanten in Zeeland waren: Ds. H.J. Budding uit Biggekerke en oefenaar J. W. Vijgeboom uit Axel.
Ds. Budding had zich in 1836 los gemaakt van de Herv. kerk van Biggekerke en ter plaatse een afgescheiden gemeente gevormd.

Ook de psalmen van Datheen kregen hun plaats weer terug in verschillende gemeenten. Dat Budding in verschillende zaken extreem was bleek ook dat hij de genoemde psalmen "dreef". Hij preekte niet, waar deze psalmen niet werden gezongen. Het was dan ook in Zeeland bijna een vanzelfheid dat de psalmen van Datheen weer hersteld werden, in de nieuw gevormde gemeenten.
In Middelburg zijn genoemde leraars beiden in contact geweest met Jonkheer Willem Versluys. Deze bezat tussen Domburg, Aagtekerke en Westkapelle de ambachtsheerlijkheid St. Jan ten Heere. J.W. Vijgeboom heeft daar gewoond van 1836-1841.
Hier kwamen verschillende "bedroefden om der bijeenkomsten wil" bijeen.
Hier is ook de Gereformeerde Gemeente van Middelburg geïnstitueerd op 18 Augustus 1836.
De eerste kerkenraad bestond uit: Adriaan Klinke; Simon Wisse; Adriaan Coppoolse; David Passenier; Pieter de Voogd en Anthonie Provoost.

Omdat er intussen in Middelburg ook veel mensen zich tot de Ledeboerianen aangetrokken voelden, gaf Jhr. Versluys in 1856 toestemming om zijn grote woning met bijgebouwen in de Lange Delft, in te richten voor de eredienst.
In 1858 werd Ds. Pieter van Dijke uit St. Philipsland beroepen, die dit beroep aangenomen heeft.

Te St. Jan ten Heere kwam men samen uit de omgeving n.l. uit Aagtekerke, Meliskerke, Domburg, Oostkapelle, Westkapelle en Zoutelande. Ook Ds. L.G.C. Ledeboer heeft hier gepreekt en sacramenten bediend.
In 1848 maakte een preek van hem een onuitwisbare indruk op David Janse uit Oostkapelle. De Walcherse gemeenten hebben een Ledeboeriaanse inslag gekregen.

In 1866 waren uit Westkapelle twee diakenen vertegenwoordigd, n.l. Pieter de Lange en Jacob Minderhoud.
David Janse uit Oostkapelle was hier intussen ook diaken en in 1869 ouderling in de gemeente van Middelburg, waar Aagtekerke altijd nog een afdeling van was.

Nadat de voorganger Floris Braam, in Maart 1872 te Middelburg overleden was, werd David Janse door de classis verzocht om als oefenaar op te treden.

In 1876 werd de buitenplaats gesloopt en werd een kerk betrokken aan de Prelaatweg te Aagtekerke.
Op 18 April van het volgende jaar, werd de kerk door Ds. P. van Dijke in gebruik genomen.

In de zestiger jaren van de 19e eeuw waren er op Walcheren twee Chr. Geref. Gemeenten, in Middelburg en Meliskerke.
In Meliskerke was de later bekende Jan Vader ook lid van deze gemeente.
Ondanks dat hij hier lid was, werd hij door de kerkenraad van de Ledeboeriaanse gemeente van Aagtekerke aangezocht om daar de gemeente te "stichten". Na veel bezwaren, is hij er later toch voor ingewonnen en heeft in 1877 daar zijn eerste oefening gehouden.
Nog steeds bleef hij lid van de Chr. Geref. gemeente te Meliskerke, maar nadat hij ook in andere gemeenten van Ds. Ledeboer sprak, is hij in Meliskerke afgevoerd.
Jan Vader kon er zich niet mee verenigen dat David Janse op 16 Dec. 1883 tot predikant bevestigd werd. De bevestiger was Ds. A.O. Schaafsma.
In het boekje "Enige Brieven", wat na zijn overlijden uitgegeven is, is wel een en ander hierover op te merken. Ook wordt hieruit een behoorlijke beeldvorming verkregen, wat voor persoon Jan Vader was. Een man welke diep ontdekt was en met veel genade en gaven bedeeld.
In 1890 is hij door zijn houding tegenover Ds. D. Janse en andere inzichten, buiten de Ledeboeriaanse gemeenten geplaatst.

Korte tijd daarna verzochten zijn oude vrienden, en oude bekenden uit zijn Meliskerkse tijd, hem om in hun eigen woonplaats te spreken. Aan dit verzoek voldeed hij en had snel veel belangstelling, zodat ze tot het bouwen van een kerk overgingen.
Na contact te hebben verkregen met Ds. E. Fransen, die dezelfde geestelijke en kerkelijke ligging als Jan Vader had, werd in Meliskerke een Kruisgemeente gesticht.
Nu konden ook weer de sacramenten bediend worden en was er sprake van een meer geordend kerkelijk levend.
Met de komst van oefenaar G. H. Kersten in 1902, functioneerde de onderlinge verbondenheid als gemeente in het geheel weer beter.
Er was vóór 1900 op heel Walcheren dus één Geref. Gemeente n.l. te Middelburg, deze was eerst gevestigd te St. Jan ten Heere, maar die gemeente is daarna een afdeling geworden, n.l. Aagtekerke.

2. KERKELIJK LEVEN WESTKAPELLE

Na 1876 gingen er steeds meer mensen naar Aagtekerke, begerende "de redelijke en onvervalste melk van Gods Woord".
Er was blijkbaar geen afstand te groot om elke zondag onder het zuivere Woord te mogen komen.
Willeboord Verstraate, Willeboord Peene en Jan Faase liepen voor die tijd, elke zondag naar Ds. P. van Dijke te Middelburg. Dit was een afstand van 16 km. heen en na de middagdienst weer 16 km. terug naar huis.

Toch waren hun gedachten en gesprekken dan nog bij de avonddienst. Het is gebeurd, dat er op de terugweg in de buurt van Biggekerke, door een van hen werd opgemerkt: "Nu hoor ik ze zingen uit psalm 68:2"

Doch zullen de vromen verblijd,
Heer, Uwen Naam zingen altijd
En haar in U verblijden.
Zij werden van harte verheugd
En zullen voor God maken vreugd,
Juichende 't allen tijden.
Zingt nu vrolijk en looft den Heer,
Verbreid met vreugd Zijnes Naams eer
Prijst Zijn heerlijkheid 't zame
Die op de wolken vliegt en vaart
En een Heer is zeer wijd vermaard.
Eeuwig God is Zijn Name.

De daarop volgende week bleek bij navraag, dat inderdaad de dienst aangevangen was met het zingen van deze psalm.
Toch was het voor deze mensen een oorzaak van droefheid, dat ze in hun eigen woonplaats de zuivere, bevindelijke waarheid niet meer konden beluisteren. Met tranen in de ogen werd soms het kerkgebouw in eigen woonplaats voorbij gelopen.
De namen van deze drie personen worden ook genoemd in het "Rekwest aan Z.M. de Koning van 27 Maart 1876"
Verder staan uit Westkapelle hier nog bij:

J. H. Hoogesteger
W. Gabriëlse
Pieter Brasser
J. Minderhoud

Dit rekwest was een kennisgeving van de kerkenraad van de Geref. gemeente uit Middelburg, met de namen van de mansleden uit geheel Walcheren vermeld.
Van Willeboord Verstraate is bekend dat hij op zijn sterfbed, psalmen zingende gestorven is. Zijn ogen waren gericht als Stefanus, op de Middelaarskroon van Christus waar hij zijn eigen naam in zag staan.

In de notulen van de N. H. Kerk staat vermeld, dat op 26 Febr. 1892 het lidmaatschap ontzegd werd aan Jan Faase en Pieternella Westerbeke en aan Jan Peene Wz. en Apolonia Gabriëlse, wegens het laten dopen van kinderen in een ander kerkverband.
Door Kornelis Flipse en echtgenote wordt het lidmaatschap opgevraagd.

Op een klein boerderijtje aan de Poppekerkseweg, woonde Pieter de Lange. Zijn vader was Pieter de Lange en zijn moeder Maria Minderhoud. Pieter jr. werd geboren in de tweede helft van 1833. Op ca. dertigjarige leeftijd is hij diaken geworden van de Geref. Gemeente te Aagtekerke, tot 1908.
De Lange werd geregeld afgevaardigd door de gemeente, naar de Algemene vergadering van de Ledeboeriaanse gemeenten te Benthuizen. Op 19 Juni 1889 was hij daar samen met ouderling Jacob Corré.
Hij was aangesteld om aan de kinderen uit zijn omgeving catechisatie te geven. Een zuster van de latere ouderling H. Cijsouw ging dan ook naar hem toe. Na enige tijd de

vragen verklaard te hebben zei hij dan: "Nu weet ik niks meer, dus moeten je maar naar huis gaan".
Hij is overleden op 14 Maart 1908.

Nog een diaken uit de Ger. Gemeente, die in Westkapelle woonde, was Jacob Minderhoud. Hij woonde buiten het dorp op de hofstede: "De grote Prelaat". Van 1840 tot 1890 heeft hij hier gewoond. Zijn vrouw was Johanna Verhulst, waar hij 22 kinderen bij gekregen heeft.
Toen er één van de kinderen gedoopt werd, waarschijnlijk bij Ds. Binnenweg, werd door de predikant het doopsformulier niet geheel gelezen. Voor hem was dit een reden om bij zijn "ja woord" tevens te zeggen: "voor het gehele formulier".
Het kind is toen niet gedoopt, wat de aanleiding was dat hij naar de Geref. Gemeente te Middelburg gegaan is.
In 1890 is hij met zijn jongste dochter van de boerderij gegaan. Zij werd later de moeder van Jacob Melse, welke te Aagtekerke ouderling geweest is.
Beide diakenen werden vanaf 25 Febr.1885 tot 1895 regelmatig afgevaardigd naar de jaarlijkse Provinciale vergaderingen met de ouderlingen.
Voor de Algemene vergadering te Benthuizen werden ze ook regelmatig afgevaardigd.
Jacob werd geboren op 15 Jan. 1816 en is overleden op 2 Febr. 1905, 's morgens om 5 uur. Zijn ouders waren Pieter Minderhoud en Jacoba Kodde. Pieter was geboren op 13 April 1769. De hofstede waar ze woonden is tijdens de Franse overheersing in brand gestoken door de vijand.
In die tijd heeft Jacob's moeder, een Franse soldaat met een wafeltang dood geslagen. Of dit als reden had de brandstichting, of dat ze lastig gevallen werd, is niet bekend.

3. Kruisgemeente te Meliskerke

Zoals gezegd, liepen een aantal mensen van Westkapelle naar Middelburg, naar de Gereformeerde Gemeente. Onder hen waren Willeboord Verstraate, Willeboord Peene en Jan Faase. Ze liepen elke zondag naar Ds. P van Dijke. Dit was een afstand van 16 km. heen en na de middagdienst weer 16 km. terug naar huis. En over welke onverharde wegen in de winter?
Later gingen enkelen naar Meliskerke. Daar was oefenaar Jan Vader voorganger. Hij was een geoefend man in het geestelijk leven. Vrijgemaakt van de wet en dienend onder het juk van Christus, naar de regel van het eeuwig Evangelie. Heel scherp onderscheidde hij tussen geestelijke dienstbaarheid en Evangelische vrijheid. Niet alleen bij eerstbeginnende mensen in het geestelijk leven, maar ook bij Gods volk in een afwijkende toestand. Zijn nagelaten brieven tonen duidelijk dat hij een echte volgeling van Jezus was en anderen daartoe aanspoorde.

Rond 1890 is deze gemeente te Meliskerke overgegaan naar de Kruisgemeenten, die bediend werd door ds. Fransen. Door controverse tussen ds. D. Janse en Jan Vader ontstond verwijdering. Dat had zulke ernstige gevolgen, dat Vader niet meer mocht voorgaan als oefenaar in Aagtekerke. Hij werd voorlopig geschorst op 19 juni 1889. Hij was sinds 1877 met *oefenen* (preken van een ouderling of lid van de gemeente) in Aagtekerke begonnen. Men drong er bij hem op aan dat hij, ondanks zijn schorsing, toch zou blijven voorgaan. Dit resulteerde erin dat in Vaders woonplaats Meliskerke een huis werd gehuurd van Adriaan Melis om daar godsdienstoefeningen te houden. De woning van Melis was al spoedig te klein voor het houden van de kerkdiensten. De

latere kerkmeester Jacobus de Korte, die zelf als jongen de diensten daar meemaakte, schreef, dat het niet alleen te klein maar ook te primitief ingericht was met schragen en planken om op te zitten. Hijzelf zat enkele keren zelfs in het aan de woning grenzende geitenstalletje.
In april 1890 werden de diensten al verplaatst naar de schuur van Christiaan Tissink. Dorsvloer en graantas boden voldoende ruimte om de gemeente te herbergen. Daar kon wel vergaderd worden in de zomer, maar na het binnenhalen van de oogst bleef er geen ruimte over voor de kerkdiensten.
Intussen was men begonnen met de bouw van een kerk op naam en land van Jan Vader. Het land lag ten noordoosten van het dorp, tussen de Torenstraat en de Molenweg. De kerk was alleen bereikbaar langs een voetpad. Op 3 augustus 1890 werd de kerk in gebruik genomen. Jan Vader sprak voor deze gelegenheid over Zacharia 4:6: *"Niet door kracht, noch door geweld, maar door Mijn Geest zal het geschieden, zegt de Heere".*
Op 14 september 1891 ging Ds. Fransen de eerste keer voor in de kerk van Jan Vader. In deze dienst bevestigde hij de gekozen ambtsdragers. Hiermee ontstond een kerkelijke gemeente met een kerkenraad. De middag daarna, 15 september 1891, ging Ds. Fransen weer voor in de gemeente en doopte toen 10 kinderen. De gedoopten zijn: Jacoba Peene, Jacoba Faasse en Johanna Faasse uit Westkapelle, Lena Sturm uit Oostkapelle, Jacobus Wagenaar uit Serooskerke, Christiaan Wisse en Pieter Faasse uit Aagtekerke en Jan, Catharina en Jacoba Provoost uit Domburg. Het valt op dat niet één van de kinderen uit Meliskerke komt.

Er waren in de gemeente van Jan Vader 2 vrouwen die grote bekendheid kregen.
Ten eerste, **Willemien Faasse,** de kosteres. Willemina werd geboren 25-11-1841 te Westkapelle, d. v. Jan Faasse, geb. 17-2-1814, overl. 27-2-1901; dijkwerker, gehuwd met Poulina Huibregtse. Jan Faasse liep 's zondags met enkele vrienden van Westkapelle naar Meliskerke.
Willemina trouwde te Zoutelande op 8-5-1874 met Jozias **Verhage,** geb. Meliskerke ong. 1843, boerenknecht. Jozias overleed 48 jaar, 27-8-1891 te Meliskerke.
Willemien Faasse had grote achting onder Gods volk en bij anderen. Volgens de overlevering ging er zoveel van haar getuigenissen uit dat de dokter die haar bezocht in haar laatste dagen tot tranen toe bewogen werd, hoewel hij beslist geen zachtaardige man was. Zij was heel nauw aan Jan Vader en aan ds. Fransen verbonden. *Domenie Franse, dat is een ziéner!* zei ze.

In 1904 vroeg ze ontslag als kosteres en stelde voor dat haar dochter Susan dit werk wilde overnemen. **Suzanna Verhage,** geb. ong. 1875 te Meliskerke, trouwde te Meliskerke 27-9-1901 met Adriaan Olijslager, geb. Zoutelande, 35 jaar, landbouwersknecht, zoon van Jan Olijslager en Suzanna Labruijère. Jan Olijslager was ouderling te Meliskerke.
Suzan en Arjaan zijn koster geweest tot 1949. Als meisje had Susan reeds een sterke geestelijke binding aan Jan Vader. Eén van de door Vader zelf geschreven boeken gaf hij haar in 1892 als geschenk. Susan was niet alleen een begenadigde vrouw, maar ook wijs. De predikanten die in de gemeente voorgingen logeerden meestal in het kleine huisje van Arjaan en Susan. Zo ook ds. Kersten.

Willemien Faasse en Susan

Eens had ds. Kersten een klein kind meegenomen toen hij in Meliskerke logeerde. In de kleine woonkamer waren 2 bedsteden. Het echtpaar sliep in de ene en ds. Kersten in de andere bedstee. Maar nu het kind. Geen enkel probleem voor ds. Kersten. Hij nam 2 stoelen en tussenin een laag bankje. Omdat het bankje te laag was legde hij daar een grote Statenbijbel op. Toen een paar dekens en klaar was Kees. *'Pa'*, zei het kind, toen ze erop lag, *'het is zo hard'*. *'Foei, schaam je kind',* zei Pa. Zo ging dat vroeger. En nu? [1]

Een zoon van Willemien Verhage-Faasse heette Lein, geb. Westkapelle, 28 j. landb. tr. 21-5-1909 te Meliskerke met Dina Westerbeke, 27 j. d. v. Adriaan Westerbeke en Antonia Hendrikse. Adriaan woonde te Westkapelle.

In de notulen van de Ned. Herv. Kerk staat vermeld, dat op 26 Februari 1892 het lidmaatschap ontzegd werd aan Jan Faase en Pieternella Westerbeke en aan Jan Peene Wz. en Apolonia Gabriëlse, wegens het laten dopen van kinderen in een ander kerkverband.
Door Kornelis Flipse en echtgenote wordt het lidmaatschap opgevraagd.

Adriaan Westerbeke
Adriaan werd geboren op 10 Juli 1850. Zijn jong leven was volop in de wereld en in de zonde. Hij is op de Westkappelse kermis, krachtdadig in het hart gegrepen en werden zijn zonden ordentelijk voor ogen gesteld. Begin van de 20e eeuw ging hij met Jan Faase, elke zondag lopend naar Meliskerke. Hij was een man, die bij tijden de nood der kerk op zijn ziel gebonden kreeg.
In 1902 werd oefenaar G. H. Kersten daar beroepen. In de tijd van beroeping, toen ze weer samen naar de kerk liepen zei Jan Faase tegen hem: "Ik ben benieuwd wat Kersten met het beroep zal doen".
Hierop zei de ander: "En ik geloof dat hij het beroep aanneemt".
Waarop Jan weer zei: "Dat zou je zeker graag willen"?
Toen ging Adriaan verklaren, dat hij een hele nacht worstelingen met de kerk gehad had, maar toen de dageraad opging mocht hij met zekerheid geloven, dat Kersten het beroep zou aannemen, op grond van Jesaja 30:20: "Ik zal ulieden wel brood der benauwdheid en wateren der verdrukking geven, maar uwe leraars zullen niet meer als met vleugelen wegvliegen, maar uwe ogen zullen uwe leraars zien".

---

[1] BIJ DE MENSEN VERACHT MAAR BIJ GOD UITVERKOREN. Uit het leven van Jan Vader, oefenaar te Meliskerke. 2e brochure in de serie: *Kinderen Gods op Walcheren in de 19e en 20e eeuw. Samengesteld door W.W.* WWW.Theologienet.nl

Toen ze in Meliskerke aankwamen vernamen ze al direct, dat Kersten het beroep aangenomen had. 'Meester' Kersten – zoals hij genoemd werd op Walcheren - is later dikwijls bij hem geweest te Westkapelle, waar hij dan kinderen catechiseerde.
Zijn kinderen mochten niet naar school, omdat ze niet ingeënt waren tegen de pokken. Daarom leerde Ds. Kersten zijn dochters ook lezen en schrijven. Dit was voor Adriaan ook een uitkomst, want hij kon zelf ook niet lezen. Nu konden zijn twee dochters voor hem preken voorlezen. Hij had een sterke begeerte naar het zuivere Woord van God, wat in zijn gehele leven tot uitdrukking kwam.
In noodgevallen werd hij ook wel gevraagd om op begrafenissen leiding te geven, daar men veel achting voor hem had.
Een jongeman, Adriaan Hendrikse, die in de wereld leefde en op een begrafenis was waar Westerbeke sprak, is daarna met zijn werelds. leven gebroken. Adriaan Hendrikse is later met zijn dochter getrouwd; hij is later verschillende jaren koster geweest.

A. Westerbeke zijn lidmaatschap te Westkapelle ging pas in op 16 Febr.1925; het is haast niet in te denken, dat hij zo lang naar Meliskerke gelopen heeft. Adriaan heeft in zijn leven vele bestrijdingen gehad. Het gebeurde wel, als hij in de bedstede lag, dat hij de duivel op zich af zag komen tot vóór zijn bed. Dat waren zulke bange tijden voor hem, dat aan elk haartje een zweetdruppel hing.
Op een andere tijd werd hij weer in zo een hoge mate door de satan bestreden, dat hij in zijn schuur een touw zocht om zich van het leven te beroven, maar hij vond geen touw! Ook hier werd hij krachtig uit verlost, want hij had een Helper in die strijd. Toen hij weer in zijn schuur kwam begreep hij niet waarom hij kort daarvoor de touwen niet gezien had, die in zijn schuur hingen.
Tegen Pieter de Pagter verklaarde hij, dat er in zijn binnenste gezegd werd dat er voor hem geen plaats in de hemel zou zijn, daar hij niet kon lezen. Want van de personen welke daar mogen komen, staat geschreven een "nieuwe naam" te zullen hebben en zo sprak hij: "Ik kan die naam niet lezen".
Het antwoord van P. de Pagter was recht op zijn plaats. Hij zei: "Ik heb gelezen in Gods Woord: "Dat niemand deze naam kent, dan die hem ontvangt ", dus die naam moeten ze niet lezen, want die hebben ze gekregen".
Voor hem was het jaar 1930, op 21 Febr., het jaar dat " de staf desgenen die hem dreef verbroken werd" en dat voor altijd!
Kort voor hij stierf kwam ouderling Sanderse nog bij hem. Adriaan vertelde dat zijn oog gericht was op de poort des hemels, welke hij reeds open zag gaan.

De poorten schoon, kostelijk verheven,
Zijn des Heeren poorten voortaan;
De vromen tot deugden begeven
Zullen al 't zaam daardoor ingaan
Daar wordt Gij, Heer, van mij beleden,
Ende groot gemaakt van nu voort;
Want in mijn meeste tegenheden
Hebt Gij mij verlost en verhoord. Psalm 118:10.

5. Oefenaar L. Boone

Na 1891 stelde ***Lein Cijsouw,*** die even buiten Westkapelle woonde, zijn schuur beschikbaar, waar het Woord bediend werd door Ds. D. Janse, oefenaar N. H. Beversluis en **oefenaar L. Boone.** Tijdens deze diensten klonken voor het eerst de Psalmen van

Datheen weer in het openbaar te Westkapelle. In die tijd is Ka Flipse, op ca. zeventienjarige leeftijd, in het hart gegrepen onder een preek van L. Boone.
Dit voorgaan van sommige leraars is toch weer afgebroken, mogelijk door tussenkomst van de kerkenraad uit Aagtekerke.
Dit werd door enkelen in Westkapelle betreurd. Hoewel ds. Boone in 1907 niet meeging met de vereniging van de Gemeenten wisten ze wel dat er andere oorzaken lagen die ds. Boone niet op papier wilde stellen om geen ambtsbroeders te beschadigen. Zelf werd hij heel ernstig beschadigd. Er waren nog mensen op het dorp die wars waren van kerkelijk bedrog, omdat Christus heeft gezegd: *de verkeerdheid is Mijn lippen een gruwel.* Gepaste oprechtheid beschadigt vrienden niet.

Tijdens de bouw van de nieuwe kerk te Aagtekerke in 1909, stelde de schoondochter van Jacob Minderhoud, weduwe van Noach Minderhoud, de grote schuur beschikbaar voor het houden van de kerkdiensten. Zij woonde schuin tegenover de vroegere buitenplaats St. Jan ten Heere. In Juni preekte Ds. Boone daar, op verzoek van enkele leden. Dit leverde nogal wat problemen op, omdat Ds. Boone in vorige jaren dikwijls hier gepreekt had, maar nu buiten het kerkverband stond. Hij was niet meegegaan met "de vereniging" in 1907. De kerkenraad van Aagtekerke heeft het daarna verboden en men heeft zich onderworpen.

6. Willem Houmes

In 1908, werd *Willem Houmes* afkomstig van de Hervormde kerk te Westkapelle als ouderling in de kerkenraad te Aagtekerke gekozen.
Hij was geen man die blindelings anderen volgde. Eens had hij een verschil met oefenaar Kieviet (1909-1913 te Aagtekerke) over Genesis 3 vers 8. *En ze hoorden de stem van de Heere God wandelende in de hof aan de wind des daags. Toen verborg zich Adam en zijn vrouw voor het aangezicht van de Heere God.*
In de classisnotulen van 12 april 1910, gehouden te Meliskerke wordt niet beschreven waarover het geschil gaat. Zie: Ds. A. Makkenze, door J. van Belzen.
Er waren over deze tekst 2 meningen. De tekst spreekt erover dat de Heere in Zijn rechtvaardige toorn vanwege de zondeval van Adam en Eva, evenwel in Zijn ontuitsprekelijke liefde Zijn mensen opzocht. Dat werden ze gewaar aan de wind des daags. Ze verschrikten ervoor. Daaruit blijkt dat het geen gewoon geluid was.
Sommigen zeggen dat Adam en Eva de Heere vóór de val ook kenden aan de wind. Echter, zij hadden zo'n zalige gemeenschap met hun God en Schepper, dat er geen tussenkomst van de wind nodig was. God is een aller-volmaakste Geest en Adam is een volmaakt geschapen geest, evenals de Engelen. Geesten kunnen communiceren met elkaar.
Op de algemene vergaderingen van de Ledeberiaanse gemeenten werd geadviseerd om geen preken te lezen van J. C. Philpot, vanwege zijn Baptistisch standpunt. Bij een aantal Kruisgemeenten leefde ook die mening.
Willem dacht anders. De preken van Philpot zijn vol geestelijk leven en zijn Baptistische levensovertuiging komt niet voor in de preken. Zijn boek met 4 achttallen preken is nog in bezit van zijn nakomers.
Het aantal mensen die uit Westkapelle naar Aagtekerke gingen groeide nog steeds. Vooral door de dreiging van de eerste wereldoorlog in 1914, was het voor Houmes een reden om een verzoek aan zijn kerkenraad te doen, ook in Westkapelle met diensten te mogen beginnen. Dit werd echter nog niet toegestaan.

In het eerste notulenboek van de Gereformeerde Gemeente te Westkapelle, wordt vóór het eerste verslag van de kerkenraadsvergadering, een overzicht gegeven hoe de gemeente tot stand gekomen is. Hier wordt vermeld, dat door de oorlogsdreiging er onder de bevolking een hele beweging ontstond in het dorp. Midden in deze dreiging werd de bevolking op 16 November 1914 opgeschrikt door het ontploffen van zeemijnen, welke in die dagen regelmatig aanspoelden vanuit België, waar de Duitse troepen oprukten. Bij deze ontploffing werden negen slachtoffers betreurd, wat op de bevolking ook een diepe indruk achter gelaten heeft.
De kerken liepen vol en aan Houmes werden verzoeken gedaan om ter plaatse ook diensten te beleggen, want er liepen "scharen" naar Aagtekerke.
Omdat er toch wel wat ontevredenheid was dat men te Westkapelle nog niet zelfstandig mocht beginnen, begon men predikanten te vragen om voor de soldaten te preken, die door de mobilisatie in een groot getal hier gelegerd waren.
Er is toen gesproken door oefenaar Verhagen uit Meliskerke, Ds. J. R. van Oordt uit Middelburg en Ds. B. van Neerbos, die later naar Meliskerke gekomen is.
Later is gebleken dat de indrukken bij velen een "vroeg komende morgenwolk was" die spoedig overgedreven was. Maar ook bleek het bij anderen een werk van Gods Geest te zijn, wat nooit meer over kan gaan.

Bekering Adriaan Houmes
Adriaan, geboren in 1883, was een zoon van Willem Houmes. Adriaan is getrouwd met Maria Minderhoud en verhuisde naar Aagtekerke. Van zijn vijf kinderen is er maar één zoon Willem in leven gebleven.
Adriaan had hetzelfde karakter als zijn vader, opvliegend. Maar dit stond de Heere niet in de weg om hem op 64 jarige leeftijd nog in het hart te grijpen.
Begin oktober 1954 heeft Ds. A. van Stuijvenberg zijn intrede te Aagtekerke gedaan. Hij is de 15e december reeds gestorven.
Toen Ds. van Stuivenberg in Aagtekerke predikant was, preekte hij over: *Philippus en de Moorman.* Dit was het middel voor Adriaan Houmes om hem te ontdekken dat hij een zwarte Moorman was.
Het was een grote verandering in zijn leven, het leek er op dat voor hem de "wereld verging", volgens zijn eigen zeggen.
Adriaan werd herinnerd aan de kist met oude boeken op zijn zolder. Ook dit getuigde tegen hem, want daar zaten de "oudvaders" van zijn vader in. Daar heeft hij de laatste jaren van zijn leven altijd in gelezen.
Later werd hij wat dieper ontdekt. In die tijd werd hij tot zijn bemoediging er door de Heere Zelf aan herinnerd, dat zijn vader vertelde, dat hij mocht geloven dat er uit zijn nageslacht nog zouden worden toegebracht, in de avond van het leven.
Hij is in Mei 1965 in zijn slaap overleden, 78 jaar oud.

9. DE GEREFORMEERDE GEMEENTE TE WESTKAPELLE

1. Instituëring 1921

Intussen was men te Westkapelle ook begonnen om een Gereformeerde Kerk van de grond te krijgen. Dit is gelukt en er is op 4 Februari 1903 een gemeente gevormd. Dit betrof ongeveer vijfentwintig gezinnen, afkomstig uit de Gereformeerde Kerk uit Meliskerke, waar verschillende mensen uit Westkapelle reeds lid waren; maar ook uit de Ned. Herv. Kerk en enkelen uit de Geref. Gemeenten van Aagtekerke of Meliskerke. Echter bleven de meesten toch liever naar Aagtekerke gaan.
Een voormalige woning in de Koestraat werd ingericht als Gereformeerde Kerk. Verbouwingen vonden plaats in 1922 en 1970. De laatste kerkdienst is gehouden op 9 oktober 2011. Het kleine orgel is verhuisd naar de hervormde Moriakerk. De kerk werd helaas een opslagplaats.

In 1908, werd Willem Houmes als ouderling te Aagtekerke in de kerkenraad gekozen. Het aantal mensen die uit Westkapelle naar Aagtekerke gingen groeide nog steeds. Vooral door de dreiging van de eerste wereldoorlog in 1914, was het voor Houmes een reden om een verzoek aan zijn kerkenraad te doen, ook in Westkapelle met diensten te mogen beginnen. Dit werd echter nog niet toegestaan.

In het eerste notulenboek van de Geref. Gemeente te Westkapelle, wordt vóór het eerste verslag van de kerkenraadsvergadering, een overzicht gegeven hoe de gemeente tot stand gekomen is. Hier wordt vermeld, dat door de oorlogsdreiging er onder de bevolking een hele beweging ontstond in het dorp.
Midden in deze dreiging werd de bevolking op 16 November 1914 opgeschrikt door het ontploffen van zeemijnen, welke in die dagen regelmatig aanspoelden vanuit België, waar de Duitse troepen oprukten. Bij deze ontploffing werden negen slachtoffers betreurd, wat op de bevolking ook een diepe indruk achter gelaten heeft. De kerken liepen vol en aan Houmes werden verzoeken gedaan om ter plaatse ook diensten te beleggen, want er liepen "scharen" naar Aagtekerke.
Omdat er toch wel wat ontevredenheid was dat men te Westkapelle nog niet zelfstandig mocht beginnen, begon men predikanten te vragen om voor de soldaten te preken, die door de mobilisatie in een groot getal hier gelegerd waren. Er is toen gesproken door oefenaar Verhagen uit Meliskerke, Ds. J. R. van Oordt uit Middelburg en Ds. B. van Neerbos, die later naar Meliskerke gekomen was. Later is gebleken dat de indrukken bij velen een "vroeg komende morgenwolk was" die spoedig overgedreven was. Maar ook bleek het bij anderen een werk van Gods Geest te zijn, wat nooit meer over kan gaan.

Hij zal ze voor het geweld bewaren
En voor bedrog zeer kwaad. Psalm 72:7

In September 1914 sprak oefenaar A. Verhagen uit Meliskerke voor de militairen, die in Westkapelle gelegerd waren. Dit in verband met de dreiging van de eerste wereldoorlog.
De eerste keer dat hij hier sprak was uit 1 Tim. 6:12 : "Strijdt den goeden strijd des geloofs, grijpt naar het eeuwige leven". De dienst was alleen bestemd voor de militairen, maar er stond buiten ook een grote schare mensen, om iets te mogen opvangen, van de "woorden des levens".
Dit vond plaats in de zondagschool van de Ned. Herv. Kerk, maar het was tevens de laatste keer. In het vervolg zijn ze uitgeweken naar de Chr. school die pas opgericht was.

De soldaten schaamden zich niet, om dit gebouw in gereedheid te brengen; ze hadden zelf een preekstoel getimmerd, waarmee ze door het dorp liepen, anderen weer met stoelen of met een lamp.
Tijdens het uitspreken van de preek, met de ingebruikneming van het nieuwe kerkgebouw op 13 Juli 1926, haalt Ds. A. Verhagen dit nog aan. ZIE BIJLAGE 1

"O, die onvergetelijke avonden, waar alles samen kwam; waar nog schuchtere lieden, die zich niet durfden laten zien, in de gang hebben staan luisteren, wat de Heere tot hel-en doemwaardige zondaren te zeggen had!
Wij durven met vrijmoedigheid zeggen, dat Gods zegen niet achterwege gebleven is op die arbeid. die wij te dezer plaatse hebben verricht. De Heere werkte met kracht en met macht. Er zijn er in ons midden, die in die tijd met God te doen hebben gekregen, die hebben beaamd, dat de wereld voorbij gaat met haar begeerlijkheid, maar die de wil Gods doet, die blijft tot in eeuwigheid, zodat zij moesten breken met de zonden en de ongerechtigheden. In uw hart ontstond een vragen naar God, een vragen naar Zijn getuigenissen.
Het was een onvergetelijke tijd, waar wij u mochten bepalen bij Manasse's bekering; bij de mogelijkheid, dat aan een hel- en doemwaardig zondaar, de Heere Zijn wonderen wilde groot maken. Geen leed zal die tijd ooit uit ons geheugen wissen. De Waarheid kreeg contact met uw consciëntie. De grootste spotters hebben moeten getuigen: "Dit is de Waarheid, die naar de Godzaligheid leidt".
O, al brak van alle kanten de vijandschap los, al trachtte men de put weer te sluiten (Rehoboth) al probeerde men de prediking des Woords onmogelijk te maken, wie had ooit gedacht, dat hetgeen in het hart van één onzer broederen werd omgedragen, nog eens één zou worden; n.l. dat de gemeente des Heeren wederom hier ter plaatse zou worden samengebracht? Wat werd deze broeder vaak geschokt en geschud in zijn verwachting, die hij koesterde. Maar Gode zij dank, ondanks alle schuddingen, strijdt en tegenstand, de verwezenlijking van deze hoop is niet uitgebleven.

Op 15 Dec. 1921 was het, dat alhier geïnstitueerd werd de Gereformeerde Gemeente van Westkapelle. Toen bestond de gemeente uit tweeëntachtig belijdende leden en zevenenvijftig doopleden".

De prediking van oefenaar/dominee Verhagen heeft gezegende gevolgen gehad voor enkele families.
Na de Eerste Wereldoorlog voegde zich het gezin van Janis Westerbeke (1885-1969) bij de jonge gemeente. Hij diende de gemeente eerst als voorzanger en na de Tweede Wereldoorlog als ouderling.
Door zijn lidmaatschap kwam er contact met de familie van W. Houmes. Hierdoor kwam Joost Westerbeke in contact met Abigaël Houmes een dochter van Joh. Houmes. Joost Westerbeke heeft de gemeente meer dan 40 jaar gediend.

> Joost Westerbeke, geboren te Westkapelle 12 februari 1915; overleden 15 april 2000; trouwde te Westkapelle 1 november 1940 met Abigaël Houmes, geboren te Westkapelle 28 mei 1916, dochter van Johannes Houmes en Martina Flipse. Overleden te Vlissingen 25 januari 1998.

Op 14 Okt. 1921 werd op een mansledenvergadering besloten met 27 tegen 2 stemmen, over te gaan tot het stichten van een zelfstandige gemeente.
De gemeente zou dan samenkomen in de verbouwde schuur van Willem Houmes in de Koestraat, voor f 3,50 per week, waarbij het onderhoud voor zijn rekening blijft.
Willem was ervoor ingewonnen uit de geschiedenis van David en Arauna, 2 Samuel 24: 18. *Ga op richt den Heere een altaar op, op den dorsvloer van Arauna de Jebusiet.*
Zo gezegd, zo gedaan.

Voor ouderlingen werden gekozen Willem Houmes en Hendrik Cijsouw.
Voor diakenen Pieter Peene en Jacob Minderhoud.
De eerste kerkenraadsvergadering was op 22 Dec. 1921, onder leiding van Ds. R. Kok. Lezen Zacharia 3. Zingen Ps. 86:6 en sluiting door W. Houmes, door eerst te laten zingen Ps. 119:17.

Aan de schuur van Willem Houmes stond een woonhuis. De verbouwing werd zo uitgevoerd, dat de verbinding naar de 'kerk' voor de spreker via de spinde (de provisiekast) liep naar de kansel. Ds. Verhage maakte er een grapje van: *In Westkapelle kun je nog even wat snoepen voordat je op de preekstoel komt.*
De toehoorders zaten op planken. De diensten duurden meestal niet zo heel lang, want daar houden de Westkappelaars niet van. *De waarheid kun je in weinig woorden zeggen, want zóveel waarheid is er niet,* zei een doorgewinterde Westkappelaar.

Reeds vanaf 1924 komt de naam van W. C. Lamain in de notulen voor, daarna komt zijn naam nog dikwijls voor, waaruit blijkt dat hij daar dikwijls gepreekt heeft.
Omdat de gemeente groeide, zocht men al vlug naar grond, om een nieuwe kerk te kunnen bouwen.
Dit kon men reeds in 1926 realiseren; waarbij Ds. Verhagen uit Middelburg de eerste dienst geleid heeft.

Kerkgebouw Gereformeerde Gemeente te Westkapelle, 1926
Bij de kerkdeur Aarnoud Sanderse, die naast de kerk woonde

Per 1 Januari 1927 legde W. Houmes zijn ambt neer, omdat hij wegens zijn vergevorderde leeftijd en verval van krachten, zijn werk niet meer naar behoren kon uitoefenen.
Daarna wordt Aarnoud Sanderse in zijn plaats tot voorzitter gekozen.
In 1929 is W. Houmes overleden, daarna nog verschillende mensen, die men zo graag voor de gemeente zou behouden. Gelukkig bleven er nog over, die de gemeente konden leiden.
Toch zijn er in de daarop volgende jaren, rondom de tweede wereldoorlog, opnieuw lastdragers uit de gemeente weggenomen.
Er waren er toen nog voor de oorlog begon, die gebukt gingen over de zonden en de oorlogsdreiging, zij wisten ervan wat het zeggen wil:
"Het haar mijns vleses is te berge gerezen van verschrikking voor U, en ik heb gevreesd voor Uwe oordelen". Psalm 119:120

Overwegend waren Gods kinderen zeer eenvoudige mensen. Zij waren niet zo in staat om de standen van het genadeleven in orde uit te drukken, maar zochten meer de scheiding die ze gevoelden tussen God en hun ziel vervuld te krijgen. Termen werden er niet gehoord, men was wars van vleierij en hoewel er overal namaakwerk gevonden wordt, kwam dit in het dorp in verhouding niet veel voor.
Ook in overlijdensadvertenties was men altijd sober in de weergave. Al was het dat er hoop voor de betreffende persoon was, was men toch bang om in de mens te eindigen.
Hoewel men elkaar als er iets was, niet altijd op een vriendelijke, waardige manier berispte, was men doorgaans wel eerlijk tegen elkaar.
Verder moest men van z. g. "vroomheid" niets hebben en sprak men overwegend, als het "leven" niet aanwezig was, meestal maar over "gewone" zaken.

2. Tweede wereldoorlog

Op 10 Mei 1940 brak de oorlog uit en Westkapelle werd een sterke vesting van de Duitsers. Aan de zeekant werden al direct de aller-zwaarste bunkers gebouwd, met het allernieuwste afweergeschut. Kennelijk heeft men hier een eventuele aanval verwacht. Het is begrijpelijk, want Westkapelle ligt aan de monding van de Westerschelde, wat eigenlijk de poort van de grote havenstad Antwerpen is.

In mei 1940 werd Middelburg zwaar gebombardeerd. De Duitsers legden aan de kust een zware verdedigingsgordel aan, de zogenaamde Atlantikwall waardoor sommige bewoners van de kust geëvacueerd werden.

In het voorjaar van 1944 kwamen de Duitsers op het idee om de stranden en het open veld vol te planten met boomstammen. De bossen bij Domburg, die tjokvol stonden met grote bomen, werden leeggeroofd, alleen de rijen van de lanen bleven staan. Ook op de boerderijen waar eeuwenoude bomen stonden werden die weggehaald. Dikke bomen werden gekloofd in 8, 6 of 4 stukken, lengte ongeveer 3 meter. Ze werden geplant ongeveer 8 tot 10 stuks per hectare. Welk werk dat geweest is valt licht te begrijpen. Alles wat kon werkte dan ook mee. Oude mensen van 70 jaar en ouder. Rijke en arme mensen, kortom alles werkte wat werken kon. De dijken, de duinen, de bossen, ja tot een eind het land in werden mijnenvelden aangelegd, afgezet met prikkeldraad. Niemand kon zich voorstellen dat dit nog ooit zou bevrijd worden.

Tot 2 Okt. 1944, had de oorlog in Westkapelle een vrij rustig verloop gehad. Vanaf 17 Sept. was men buiten Westkapelle al begonnen met bombarderen.
Maandag 2 oktober om kwart voor 12, kwam door de radio de eerste waarschuwing:

"ONMIDDELLIJKE EVACUATIE"

Dezelfde middag en avond en de ander morgen werd dit herhaald.
Toch werd er over weggaan niet gedacht. Het hele dorp was boordevol met Duitsers en buiten het dorp, alles mijnenvelden. Alleen de zieke en oude mensen werden bij en in de toren aan de rand van het dorp ondergebracht.
Op dinsdag 3 Okt. verschenen om 2 uur enkele reusachtige bommenwerpers van de geallieerden en lieten even achter de molen, op de dijk hun bommen vallen. Daarna volgde de ene formatie na de andere, met bommen van 6000 kg, om het hart van de dijk te treffen.
Ontzaggelijke hoeveelheden steen en klei vlogen de lucht in, een gat in de dijk achterlatend van 150 meter breed.
Het was precies uitgekiend, waar de stroom het sterkste was en gelijk met springvloed, zodat het water met een ontembare kracht een deel van het dorp meenam n.l. 'd Arke.
De molen op de dijk, waar velen in de kelder een schuilplaats gezocht hadden, werd vernietigd en de toegang tot de kelder was versperd, zodat dit op twee personen na een massagraf geworden is voor 47 mensen. Het gejammer wat daar gehoord werd, was hartverscheurend.
Om half 5 vertrok de laatste bommenwerper. Het gerucht ging, dat ze 's avonds weer terug zouden komen.
Dat was reden voor het grootste deel van de bevolking om het dorp uit te trekken.
Precies twee weken later volgde het tweede bombardement, om ook de dijkvoet weg te slaan en een nog groter deel van het dorp in puin te leggen, om voor een landing plaats te maken.
Op 29 Okt. kwamen de bommenwerpers voor de derde maal, het was zondagmorgen 10 uur, om nu alles in puin te leggen. Enkele woningen bleven nog overeind staan.
Het werd nog 1 Nov. voordat de landing plaats vond. Nadat eerst een regen van granaten op het dorp zijn weg gevonden had, kwamen de eerst tanks om 11 uur uit de landingsboten. Spoedig kwamen nu de eerste Duitsers voor de dag met opgestoken handen, zich overgevende.
De Engelsen waren stomverwonderd dat er toch nogal wat burgers in het dorp gebleven waren. Het was dezelfde dag om 7 uur, dat de Engelsen zich richting Domburg en Oostkapelle begaven. Toch was daar ook nog veel tegenstand, zodat daar ook weer een zee van granaten neerkwam.
Omdat hier veel mensen uit Westkapelle geëvacueerd waren, werden weer 28 mensenlevens uit het dorp afgesneden.
Het was ook in deze tijd, dat de onverschilligsten verzochten om te bidden, zelfs op de straat en in sloten. Men schaamde zich daar toen niet voor.
Het werd nog 8 November voor de gevechten met de Duitsers ophielden op Walcheren.
Er is te Oostkapelle, een voorlopige begrafenis geweest van 130 lijken die gevonden waren.
Dit betrof mensen uit verschillende dorpen, zodat er ook uit elk dorp een predikant verzocht werd, om gezamenlijk een rouwdienst te houden. Uit de Geref. Gemeente van Aagtekerke was dit Ds. A. Visser, die sprak uit Jesaja 1 vers 7 en 8.
Het heeft jaren geduurd voor alle inwoners van Westkapelle weer terug in hun woonplaats waren.

Van 3 Oktober tot 8 November zijn er 180 dorpsbewoners om het leven gekomen.
Het kerkgebouw van de Gereformeerde Gemeente werd verwoest. Na de drooglegging van Walcheren hield men vanaf ca. 1947 kerkdiensten in de Gereformeerde Kerk.

3. Ouderling Aarnoud Sanderse

Aarnoud Sanderse werd geboren te Westkapelle 12 febr. 1877. Hij trouwde 4-4-1902 op 25 jarige leeftijd met Leuntje Huibregtse.

Aarnoud was geruime tijd ouderling. Zijn gebed deed hij op zijn Westkappels. Het lezen half om half Hollands.

Een ooggetuige, Simon Maljaars, ouderling te Aagtekerke, vertelt over Sanderse:
"Zo naderden we het najaar van 1944. Allerlei verwarde berichten hoorden wij, doch wat waar was, daar kwamen we niet achter. Op een zaterdagmiddag in september werden de eerste luchtdoelstukken gebombardeerd die stonden opgesteld bovenop de duinen van Domburg tot bij het Hof 'Babel'. We hoorden eerst wat spervuur en daarna kwamen vliegtuigen met bommen. Ze kwamen van over zee recht op ons af, om dan boven ons Hof om te draaien. We liepen dan 't weiland in met de kinderen en lagen dan achter de dichte doornbossen. Alles dreunde en beefde.
Vóór in oktober werden pamfletten uitgeworpen waarin stond om zo veel mogelijk van de kust verwijderd te blijven. Wat dat inhield wisten we pas op 3 oktober en later toen de dijken werden gebombardeerd bij Westkapelle, Veere en Ritthem. Westkapelle was voor ons het dichtst bij. Na de middag zagen we ze komen. Een vreselijk gedreun, wel een uur lang of nog langer. Wat zou er daar van overblijven?
Toen eenmaal de vliegtuigen vertrokken waren, waagde Ds. Visser het om eens te gaan kijken wat daar gebeurd was. Nu dat was dan ook ontstellend. Geheel het dorp lag in puin, behalve enkele woningen voorin de Zuidstraat. Ds. Visser wilde weten hoe het met zijn vrienden afgelopen was en probeerde zo goed en zo kwaad als het ging om het kerkje van de Gereformeerde Gemeente te bereiken. Dat lag ook in puin. Doch tot zijn grote verwondering zag hij dat het kleine huisje, vlak naast de kerk van ouderling Sanderse nog overeind stond, hoewel veel gehavend. Sanderse loopt net rond zijn huisje maar heeft er geen erg in dat de dominee kwam. Wat is dat? Dominee hoort zacht Psalmengezang. Hoe kan dat nu in zulk een toestand?
Hij luistert aandachtig. Hoor maar: Psalm 74:12

"Gij zijt toch mijn Koning van ouder tijd
Die mij wilt en openlijk kunt bewaren.
Als mij zware nood hier is wedervaren;
Gij hebt mij duizendmaal daarvan bevrijd."

Dan vroeg dominee hem. Sanderse vertelde dat de Heere hem 's morgens bemoedigd had dat Hij hem bewaren zou.
De Psalm waarmee de Heere hem bewaring beloofd had, was Psalm 91:1, Datheen.

Die in Godes bewaring sterk
Hem begeeft onbezweken,
Die woont in een vast bollewerk,
Dies hij zeer wel mag spreken,
En zeggen bij hem 't aller stond:
God is mijn Hulpe krachtig,
Mijn Burcht en ook mijn vaste grond,
Daar ik op hoop eendrachtig.

Zijn kinderen, die reeds boven de 20 jaar waren, zeiden: "Vader, dan blijven we ook maar." Maar hij zei: "Dat vind ik wel goed, maar voor jullie weet ik het niet. Je mogen ook vluchten, het land in. Maar ze bleven en zijn allen gespaard.
Het had een zeer diepe indruk gemaakt op dominee Visser, wat dan ook te merken was als 's zondagsmorgen de kerkdienst begon met het zingen van Psalm 35 :11

Heer, Gij Die dezer doen wel ziet,
Laat dit toch zo voorbij gaan niet;
Wil u van mij niet verre maken,
Maar om te richten mijne zaken.
Maak U op Heer' met grote macht;
Mij recht te doen zijt toch bedacht.
Opdat nimmermeer verblijd zijn
Over mij de vijanden mijn.

Het was aandoenlijk als men die mensen van Westkapelle zag zitten, van alles beroofd. Dominee wees er dan ook op in welke nood we verkeerden, maar ook dat de Heere betoond had te weten waar we woonden.
Het is toen ook de laatste keer geweest dat er kerk gehouden is in onze kerk te Aagtekerke. De volgende zondag stond ze in het water. De dijken waren stuk gegooid in dood-getijd, zodat er heel weinig van water was te merken. Maar iemand die wel nadacht besefte goed dat dit na 10 à 14 dagen zou veranderen. Er was ons tijd gelaten om te vertrekken naar hoger gelegen gedeelten, naar Domburg. Maar ja*, nu waren we wel uit het water, we kwamen steeds meer in het vuur.* Bijna elke dag werden bombardementen uitgevoerd. Vliegtuigen die in brand gestoken werden en brandend door vlogen… angstig!

Op 17 oktober 1944 werd de dijk bij Westkapelle opnieuw gebombardeerd. Sanderse is voor die tijd vertrokken. Hij had geen belofte dat hij nu gespaard zou worden. En dan mogen Gods kinderen de Voorzienigheid des Heeren niet verzoeken. Ze pakten

hun schamele bezittingen bij elkaar. Maar ze hadden ook nog een varken om mee te nemen. Dat beest kon niet zo ver lopen. Dus, ze laden het varken op een kruiwagen en de reis begon naar Aagtekerke, naar de pastorie van Ds. Visser. De familie kon voorlopig op zolder wonen.
Maar na het tweede bombardement stroomde het zeewater op het eiland en kwamen steeds meer hoger gelegen plaatsen onder water te staan. Dat varken zat op een zolder van een bijgelegen schuurtje. Dat kon zo niet blijven. Maar Ds. Visser wist er wel raad op: Hij nam z'n slagersmes en slachtte het!
Na de oorlog werden de dijken met man en macht gedicht. Op zekere dag ging Sanderse vanuit Domburg over de duinen naar Westkapelle om wat huisraad te zoeken wat achter gebleven was. Het duurde niet lang of hij kwam al terug. Verbaast vroegen ze aan hem waarom hij zo gauw terug kwam. Hij zei dat er steeds in zijn gedachten kwam:

God kent den weg en der vromen gemoed.
Hij draagt zorge voor hen en voor haar goed.
Dies zullen zij welgelukzalig wezen. Psalm 1:4, Datheen.

"As den Eere d'r vo zurgt, dan oef ik het nie mi te doen", zei hij tegen zijn huisgenoten. (Als de Heere er voor zorgt, dan hoef ik het niet meer te doen)
In de kerk eindigde Sanderse meestal zijn gebed: *Je grote Naeme toet ere en onze erreme zielen toet eeuwige zaligheid.*

Westkapelle had een meelevende burgemeester, Jhr. De Casembroot, de latere commissaris van de koningin van Zeeland. Hij komt jaren later terug voor een werkbezoek op Westkapelle en hij ziet daar Sanderse lopen, die juist op het stadhuis moest zijn om iets over een woning te regelen. De burgemeester zei tegen de bode: 'Je moet die man eens roepen'. Sanderse komt bij de commissaris met zijn pet in de hand. Toen zegt de commissaris: 'Nu moet jij me eens vertellen hoe je het gemaakt hebt in de oorlog'. Toen gaat die man tegen de commissaris vertellen wie God voor hem geweest was. Toen zat die commissaris te wenen van verwondering. Die commissaris kon het niet klein krijgen wat Sanderse vertelde."

Op een keer moest Ds. Mallan in Westkapelle preken. Ze hadden een nauwe band aan elkaar. Ds. Mallan zei: 'Sanderse, ik zou je wel eens mee willen nemen naar Rotterdam, om daar kinderen van God te ontmoeten.'
Nee, zei Sanderse, 'in Rotterdam praten de kinderen voor de geboorte.'
'Dan zal ik je eens brengen bij mensen die ná de geboorte praten', was het antwoord.

Toen hij 80 jaar werd kwam Susan Verhage een zielsvriendin uit Meliskerke op bezoek. Hij was toen al vergeetachtig en een beetje kinds. Hij was niet opgeweekt. En zei tegen Susan: … 'Ze zeggen almaar vanbinnen, je wordt nog wel 100 jaar.'
Susan begreep hem direct. 'Da's van den duivel; nee, je mag eerder naar huis'
Sanderse veerde op. De strik brak.
Hij stierf 5 nov. 1957.
Zijn zoon Jacob (1915-2004) diende met veel toewijding de gemeente bijna 40 jaar als diaken

Maar wat heeft de oorlog nagelaten op de bevolking?
Van de ca. 2000 bewoners, die het dorp al jaren lang telde, is ongeveer tweederde deel onkerkelijk geweest.

Evenals in de mobilisatie van 1914, waren er met de tweede wereldoorlog ook nogal wat mensen, die "kerkelijk" werden. Maar de verootmoediging die met de eerste wereldoorlog nog gevonden werd, was er niet na de tweede oorlog. Het was hier net als op andere plaatsen, de verharding openbaarde zich steeds meer.

4. NIEUW KERKGEBOUW WESTKAPELLE 1949

Uit de Saambinder 13 oktober 1949

Het was voor de Gereformeerde Gemeente te Westkapelle op Woensdag 5 October 1949 een gewichtvolle dag, daar na een gemis van 5 jaren, thans de nieuw gebouwde kerk in gebruik kon worden genomen. Om 7 uur des avonds was de kerk geheel met de leden der gemeente en met genodigden en belangstellenden gevuld, ten getale van plm. 400 personen. Ook waren vele ambtsdragers van zustergemeenten, waaronder ook Ds. Dieleman uit Borssele, tegenwoordig.
Onder het zingen der gemeente van Psalm 84: 1, betrad **Ds. de Wit** uit Middelburg de kansel, welke als consulent der gemeente de dienst moest leiden.
Na lezing van het Schriftgedeelte, 2 Kronieken 6, en het uitspreken van het votum, droeg hij in het gebed de belangen der gemeente alsmede van het gewest en van de Staat met het vorstenhuis aan de Heere op.

Nadat gezongen was Psalm 22: 2, sprak hij een inleidend woord, naar aanleiding van Deuteronomium 12: 5, waar de Heere uit alle stammen Israëls de stam van Juda verkoren had, en nader de stad Jeruzalem, om Hem daar een huis te bouwen, en beveelt nu het gehele volk om tot die plaats gedurig op te trekken om aldaar zijn offerande te brengen tot de priesters des Heeren. Deze zagen op de enige offerande welke de Middelaar des Verbonds, Jezus Christus, op zou brengen tot betaling van de schuld Zijns volks. Het was dus de ceremoniële schaduwdienst van het oude verbond. Nu wij onder het nieuwe verbond leven is men niet meer genoodzaakt om naar een centrale plaats in. een der landen op de wereld op te trekken, gelijk de Heere zulks ook aan de Samaritaanse vrouw gezegd heeft, daar de enige volmaakte offerande door Hem is opgebracht, en de schaduwen een einde genomen hebben. Evenwel heeft Hij Zijn kerk op aarde en heeft daar ook de ambten ingesteld, en het is nodig, dat de gemeenten een 4iuis van samenkomst hebben. Hij bepaalde de gemeente vervolgens bij zijn gekozen tekstwoorden voor dit avonduur, n.l. 2 Kron. 6:41.

Hij bepaalde zijn hoorders bij: Een dierbare bede bij de inwijding des tempels; en wel:

1e. De Goddelijke inwoning;
2e. De met heil beklede priesters;
3e. De verheuging van Gods huisgenoten.

Toepasselijk voor deze gelegenheid worden deze punten ontwikkeld. Het zal niet genoeg zijn een nieuw en fraai, ruim bedehuis te bezitten, maar de Goddelijke inwoning zal noodzakelijk zijn, gelijk ook Israël te beurt viel in de door koning Salomo gebouwde tempel. De Heere daalde daar in de wolk af en vervulde het gehele huis. Hier openbaarde zich de goddelijke inwoning, en zal ook voor de gemeente van Westkapelle nodig zijn, zal het de gewenste vrucht afwerpen tot heil van zondaren. Dan zullen ook de priesters met heil bekleed worden, als de heerlijkheid des Heeren zal ervaren worden onder de bediening des Woords, en niet alleen zondaren zullen

worden toegebracht, maar ook het levende volk verkwikt en voortgeleid worden op de weg des heils. Hiervan zal dan ook de Heere alleen de eer wegdragen.
Maar het zal in de derde plaats ook leiden tot verheuging van Gods gunstgenoten. Dit zal noodzakelijk zijn voor de ambtsdragers in Gods kerk, dat zij daar kermis aan hebben. De leraren in het profetisch ambt om het woord uit te dragen; de diakenen in het priesterambt tot verzorging der armen; en de ouderlingen in het koninklijk ambt om te regeren. Hij wenste, dat de ambtsdragers der gemeente, alsmede die der zustergemeenten, daar rijkelijk in delen mogen.
Dan zal ook, als er omstandigheden plaats grijpen als 5 jaren geleden **op 3 October 1944**, toen heel dit dorp door oorlogsgeweld verwoest werd waar wij niet dieper op in zullen gaan om de geslagen wonden niet bij vernieuwing open te rijten) dan zal ook onder de kastijdende hand des Heeren die blijdschap niet verminderen, want dan erkent men de rechtvaardige straffen waardig te zijn.
Het onderscheid wordt aangetoond tussen degenen welke die ware blijdschap bezitten en beoefenen, en degenen welke daar vreemdeling van zijn. Ernstig worden dezen vermaand om de tijd uit te kopen terwijl de dagen die wij beleven boos zijn, en het nog het heden der genade genaamd wordt, om de Heere te zoeken eer het te laat zal zijn.

Gezongen wordt thans Psalm 26: 8.

Verschillende toespraken volgens thans tot de genodigden. De commissaris der Koningin in Zeeland, Jhr. Mr. A. F. E. de Casembroot, de burgemeester der gemeente. Mr. M. Tijdeman; Ingenieur H. Klarenbeek, architect en ontwerper kerkgebouw; de aannemer, de heer Proper en voorts allen die aan de bouw medegewerkt hebben.
Ook de firma Ruijf te Dedemsvaart voor het geleverde nieuwe kerkorgel. De afgevaardigden van de Kerkeraad der Gereformeerd Kerk en de afgevaardigden van de Ned. Herv. Kerk en - Kerkvoogdij, alsmede de Classisambtsdragers en Ds. Dieleman namens de Zuidelijke Particuliere Synode. Ook de Synodale Commissie voor de verwoeste kerken, voor haar geboden financiële hulp, zodat het mogelijk werd dit bouwwerk tot stand te kunnen brengen.
Burgemeester Tijdeman sprak daarna enkele woorden van dank, en wenste de gemeente, welke het aangedurfd heeft om deze kerk te doen bouwen, een rijk gezegende toekomst toe.
Hiermede was de eerste dienst geëindigd en begaf de gemeente zich, nadat staande nog gezongen was Psalm 122: 1, en de zegen was uitgesproken, verblijd zijnde over al het goede, dat de Heere in deze aan de gemeente geschonken had, huiswaarts. Onder ademloze stilte was deze dienst volbracht.
Het kerkgebouw bevat 264 zitplaatsen.

H. CIJSOUW, Scriba.

Hieronder staat het verslag volgens brochure: VIER VROEGRIJPE VRUCHTEN VERZAMELD; overgenomen uit Notitieboekje van H. Cijsouw

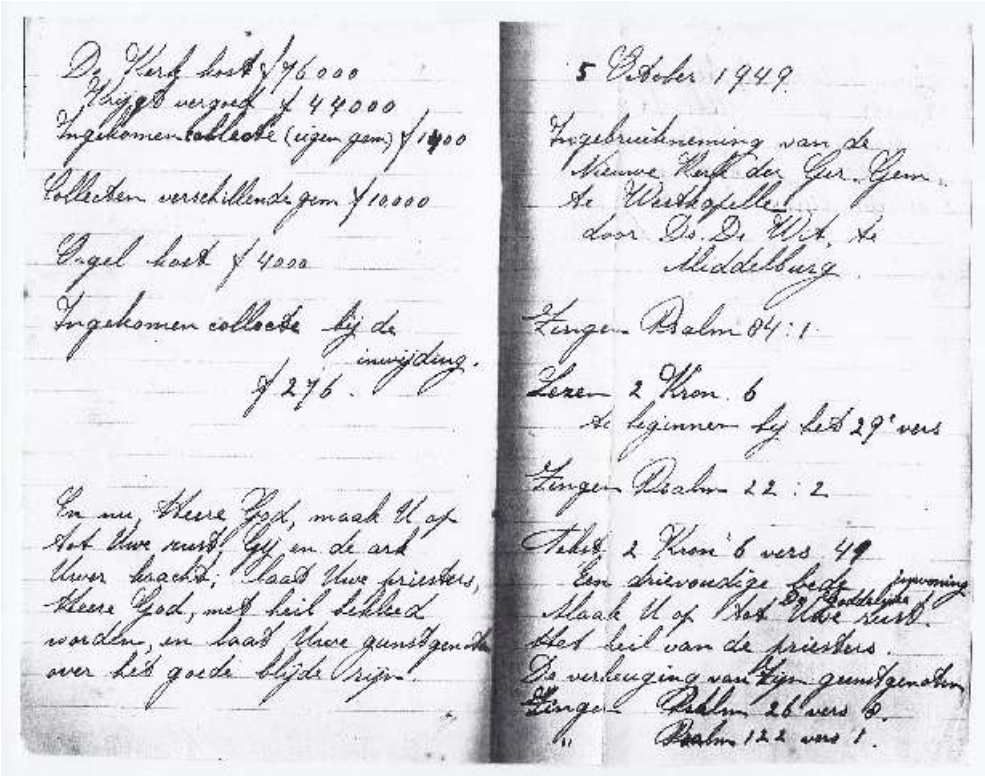
De Kerk kost f 76000
Hiervan vergoed f 44000
Ingekomen collecte (eigen gem.) f 1400
Collecten verschillende gem f 10.000
Orgel kost f 4000
Ingekomen collecte bij de inwijding.
f 276.
En nu, Heere God, maak U op tot Uw rust, Gij en de ark Uwer kracht; laat Uw priesters, Heere God, met heil bekleed worden, en laat Uwe gunstgenoten over het goede blijde zijn.

5 October 1949
Ingebruikneming van de Nieuwe Kerk der Ger. Gem. te Westkapelle door Ds. D. Wit te Middelburg
Zingen Psalm 84:1
Lezen 2 Kron. 6 te beginnen bij het 29e vers
Zingen Psalm 22:2
Tekst 2 Kron. 6 vers 49
Een drievoudige bede
Maak U op tot Uw rust.
Het heil van de priesters.
De verheuging van Uw gunstgenoten
Zingen Psalm 26 vers 6.
" Psalm 122 vers 1.

Op 5 oktober 1949 leidde ds. de Wit de eerste dienst in het nieuwe kerkgebouw van de Gereformeerde Gemeente te Westkapelle. De gemeente was hun gebouw verloren bij de bevrijding van het eiland Walcheren. Het hele dorp lag plat. De kerk werd gebombardeerd. Het huis van ouderling Aarnoud Sanderse, die daar dichtbij woonde, werd wonderlijk gespaard. De Heere had hem beloofd: *Die in de Schuilplaats des Allerhoogsten is gezeten, zal vernachten in de schaduw des Almachtigen,* Psalm 91. De gemeente kerkte na de oorlog in de Gereformeerde kerk.
Het nieuwe kerkgebouw kostte f 76.000. Het orgel f 4.000.
Hiervan werd door het Rijk vergoedt: f 44.000. Ingekomen collecten uit de eigen gemeente: f 1.400. Collecten van andere gemeente: f 10.000. Collecte bij de inwijding: f 276,00
De inwijdingsdienst werd geopend met het zingen van Psalm 84: 1. Na het gebed werd gezongen Psalm 22: 2. Ds. de Wit nam zijn tekst uit 2 Kronieken 6: 49. *En nu, Heere God, maak u op tot Uw rust, gij en de ark Uwer kracht. Laat Uw priesters met heil bekleed worden en laat Uw gunstgenoten over het goede blijde zijn.* Het thema luidde: Een drievoudige bede.

1. De Goddelijke inwoning; *Maak u op tot Uw rust.*
2. De met heil beklede priesters; *laat Uw priesters met heil bekleed worden.*
3. De verheuging van Gods gunstgenoten; *laat Uw gunstgenoten over het goede blijde zijn.*

Alleen de Goddelijke inwoning kan het kerkgebouw nieuw, schoon en sterk maken.

De commissaris van de koningin, Jhr. Mr. A. F. C. de Casembroot was tijdens de oorlogsjaren burgemeester van Westkapelle geweest. Hij was aan de bevolking nauw verbonden, mede door alles wat hij met hen had doormaakt tijdens en na het bombardement en de *inundatie* (het Eiland onder water zetten). Hij genoot groot respect.

Bron: VIER VROEGRIJPE VRUCHTEN VERZAMELD. Levensbeschrijvingen, gelegenheidspreken en toespraken. KANDIDAAT J. VAN DIJKE. DS. W. DE WIT. DS. F. J. DIELEMAN. DS. J. HAGESTEIN. Samengesteld door W. W.

10. Katharina Flipse te Westkapelle

Geboren 1873, overleden 1941

1. Afkomst en bekering

Katharina werd geboren op 15 Maart 1873 en was de oudste dochter uit het tweede huwelijk van Pieter Flipse.
Onder een preek van Ds. L. Boone die in die tijd regelmatig in de buurt van Westkapelle kwam preken, is Ka op zeventienjarige leeftijd "getrokken uit de macht der duisternis en overgezet in het koninkrijk van de Zoon Zijner eeuwige liefde." Aan ds. Boone was ze heel nauw verbonden en onderhield ze correspondentie. Ze ging van tijd tot tijd bij hem logeren.
Na 1891 stelde L. Cijsouw, die even buiten Westkapelle woonde, zijn schuur beschikbaar, waar het Woord bediend werd door Ds. D. Janse, oefenaar N. H. Beversluis en oefenaar L. Boone. Tijdens deze diensten klonken voor het eerst de Psalmen van Datheen weer in het openbaar te Westkapelle. In die tijd is Ka Flipse, op ca. zeventienjarige leeftijd, in het hart gegrepen onder een preek van L. Boone.[2]

---

[2] Laurens Boone werd geboren te Wolfaartsdijk, 1 november 1860. Na op verschillende plaatsen gewerkt te hebben, werd Boone te Biezelinge boerenknecht. Vanaf 1889 was Boone oefenaar in Borssele en van 1890 tot 1899 in Krabbendijke.
Op 26 december 1899 werd hij te Terneuzen als predikant bevestigd door ds. David Janse. Op 25 februari 1904 te Sint Philipsland bevestigd door ds. N. H. Beversluis. Hij diende de Oud Gereformeerde Gemeente van Sint-Philipsland van 1904 tot 1934.
Op 22 maart 1879 trouwt hij met Pieternella Roosendaal. Uit het huwelijk werden elf kinderen geboren, van wie hij er tijdens zijn leven vijf naar het graf moest brengen. Twee op zeer jeugdige leeftijd te Schore en Krabbendijke. Zijn dochter **Lauwrina** was 24 jaar en liet een man met vier kinderen achter. Op haar graf kon ds. Boone slechts de woorden uiten: Dag Lauwrina, tot op den jongsten dag. Ook stond hij aan het graf van zijn dochter Elizabeth (26) en zijn zoon Eliza (42). Op 25 april 1935

Dit voorgaan van sommige leraars is toch weer afgebroken, mogelijk door tussenkomst van de kerkenraad uit Aagtekerke. Na de vereniging van de Kruisgemeenten en de Ledeboeriaanse gemeenten in 1907, mocht ds. Boone niet meer preken in deze gemeenten, omdat hij zich afzijdig hield. De mensen die niet meer konden kerken in de Ned. Hervormde Kerk in het dorp, liepen naar Middelburg, Meliskerke of Aagtekerke. De Gereformeerde Gemeente te Westkapelle is ontstaan vanuit de Ledeboeriaanse gemeente te Aagtekerke.

Ka heeft veel jaren in bekommering haar weg moeten gaan, maar heeft ook kennis aan de Persoon en het werk van Christus gekregen. Dit was uit Job 33 vers 24: *"Verlos hem, dat hij in het verderf niet nederdale; Ik heb verzoening gevonden."*
Omdat ze niet getrouwd was, leefde ze met haar ouders. Ook haar broer Pieter, welke na het overlijden van hun ouders, bij haar gebleven is.
Zij had een aangebonden leven aan de genadetroon en kon voor haar oude vader niet loslaten, omdat hij nog voor "eigen rekening" leefde. Ook Ds. Boone spreekt in zijn brieven de oude Flipse, regelmatig aan.
Pieter Flipse Sr. werd op 27 Jan. 1829 geboren. Volgens de notulen had hij op 29 Dec. 1893 zijn lidmaatschap opgevraagd van de Hervormde Kerk.
Eerst is zijn vrouw gestorven. Zij was langdurig ziek, maar niet altijd aan haar bed gebonden. Ze zaten aan tafel te eten, toen ze plotseling zei: "Daar komt de dood."
Haar man vroeg vervolgens: "Ben je dan toch bereid?"
Haar antwoord hierop was: "Voor eeuwig verloren." Zo is ze gestorven.
Maar nu het wonder voor de oude Flipse, "ter elfder ure werd hij nog in het hart gegrepen." Toen Flipse over zijn innerlijk leven begon te spreken zei zijn dochter Ka: "Maar vader, dáár kan je toch niet over praten"?
Zijn antwoord was: "Deze ellendige riep, en de Heere hoorde." Psalm 34 vers 7.
Hij heeft daarna niet lang meer geleefd, maar is eind December 1908 overleden.
Ds. Boone schreef hiervan in zijn brief van 1 Febr. 1909: "Ja vrienden, het zal voor uw vader wat wezen, dat hij de kroon daar mag neerleggen."
Daarna leefde Ka met haar broer Piet, die zelf dat leven wat zij bezat niet kende, maar altijd met haar meegeleefd heeft. Ze hebben samen veel gezongen. Ook Psalm 77:1

Mijn geroep uit angst en vrezen
Klimt tot God het Opperwezen.

Ka haar zuster *Tine Flipse* was getrouwd met Johannes Houmes, een zoon van Willem Houmes, de grondleger van de Gereformeerde Gemeente te Westkapelle. Ze hadden twee dochters en drie zonen. De dochters Willemina en Abigaël Houmes, kwamen dikwijls bij hun tante Ka. Zij leerde hen de verzen van Mac-Cheyne, die voorkomen in het Catechisatieboekje van Hellenbroek: *"Eens was ik een vreemd'ling voor God en mijn hart."* Volgens haar eigen getuigenis had Ka hier kennis aan gekregen. Toen ze de verzen kenden, moesten ze het ontelbare keren zingen.
De predikanten die in de gemeente voorgingen, logeerden bij haar. Ze liet hen in haar eigen bedstede slapen en sliep zelf op de zolder, in een stoel. Ze kwam dan enkele

---

stierf hijzelf. Ds. W. H. Blaak die op 12 september 1934 nog door ds. Boone als zijn opvolger in het ambt werd bevestigd, leidde in 1935 de begrafenis die door duizenden mensen uit heel Nederland werd bijgewoond.
Zie: *Leven en sterven van Ds. Laurens Boone. Gods genade verheerlijkt aan een doemwaardig schepsel.* Zijn bekering, roeping tot het leraarsambt en enkele voorvallen uit zijn veelbewogen leven, benevens aantekeningen over zijn laatste uren. Grotendeels door hemzelf beschreven. (Bruinisse - 1935)

nachten niet op bed, maar dat hinderde niet want er kwam meestal veel bezoek, die tot in de nacht bleven. Verschillende schuchtere zielen kwamen soms tot in de gang, om ook een woordje op te vangen.
Veel predikanten zijn bij haar geweest, maar de meeste binding had ze aan Ds. Boone, Ds. Heikoop en Ds. Lamain.
De betrekking op Ds. Heikoop was een keer zó sterk, dat ze getrokken werd naar het tramstation. Vroeger reed n.l. een tram vanuit Middelburg tot achter de toren van Westkapelle. Toen ze daar aan kwam, zag ze hem zitten, op doorreis naar Aagtekerke en ze was tevreden.

2. Brief van Ka Flipse
Onderstaande brief schreef Ka aan haar vriendin de vrouw van J. Reinhoudt in Noord-Beveland, waar ds. Lamain vandaan kwam. De vriendin uit Aagtekerke waar zij over schrijft is Keetje de Visser-Moens.
De tekst waaruit student Lamain preekte was een lijdensstof en 's avonds Jeremia 9:1. Merkwaardig is, dat ds. Lamain later schreef, dat hij preekte uit Jesaja 40.

> Geliefde vrienden.
> Daar het weer al een tijd geleden is dat ik uw briefje heb ontvangen, dank u ervoor. U vroeg of ik niet eens kwam. Maar vriendin, u moet maar eens komen naar Westkapelle. Och, en mochten wij dan eens van mond tot mond kunnen spreken over die grote goeddoende God en over ons slecht afmaken tegenover Hem. Ja, het is nog wel een wonder, dat de Heere zulke mannen nog wil zenden gelijk ook Lamain. O vriendin, daar ben ik niet over uitgedacht.
> Over de lijdensstof heeft hij gepreekt 's morgens en 's middags de negende zondag en 's avonds over Jeremia negen. *Och, dat mijn hoofd water ware,* en wat er meer volgt, dat eerste vers. Neen, die man heeft zijn zelven zo vrijgemaakt van ons aller bloed. Och, mocht dat nog eens een vruchtje van te zien komen. Och, ik heb toch zo een schuld gevoeld over mijzelven. Neen de Heere is vrij, maar als ik naar mijn zelven kijk dan is het net of er nooit iets nog van terecht zal komen. Daar staat niet tevergeefs, onderzoekt uzelven nauw ook, ja doorzoekt nauw. En ons kunnen het niet, want wij zijn mensen die over het vuil wel over zouden gaan. Maar de Heere doet het niet, of laat ze zonder zegen en dodig. In Psalm 139 staat het ook in vermeld nietwaar?
> Vriendin ik heb toch nooit gedacht dat ik zo een slecht mens was en ik raak zo met alles uit. Neen ik weet het niet meer. Vriendin u bent zeker zo niet. En ja dan beleven wij een tijd als de mens iets hoort van Zijn volk, dan maar erover gepraat. Maar daar heb ik zo een walg van. Vriendin als u er soms ook hebt in uw gemeente, och draag ze dan maar op en aanklagen bij de Heere. Maar ook niet op de straat of bij het volk, want wij kunnen onze beste vrienden niet meer vertrouwen.
> Och, wat heb ik toch met jaloersheid op die persoon moeten zien. En dan nog maar 22 jaar. Wij waren er zo eigen aan of het een kind van ons was. U hebt ook nog de groeten van hem. Je moest ook maar gekomen zijn naar ons.
> Ja en wat is de Heere toch vrij in Zijn bedelen. Daar is een vrouw op Aagtekerke die heeft een grote weldaad ontvangen. Die heeft mogen uitroepen: *Abba Vader, lieve Vader.* Ja en daar is Lamain ook voor gebruikt in het begin; en een paar dagen later doorgeleid. Och, ik heb ze het toch zo gegund, maar ik sta verlegen als ik zulke mensen hoor!

Nu als je komen wil dan laat u het maar weten hoor! Ja ik ben zo in de war, ik moet ophouden. Wees hartelijk van ons allen gegroet. Groet ook uw man en kinderen van mij. Ik ben weer niet zo goed als ik geweest ben. Ik wordt toch zo aan een klein touwtje gehouden. Ik zou zeker de grootste sprongen doen, hé.
Doe ook Jane de Krijger[3] ook nog de groeten van mij.
Kaa Flipse.

3. Ds. W.C. Lamain schreef in de **Saambinder,** dat er voor de wereld en voor de vrome godsdienst bij haar geen plaats was. Hij schreef verder over het leven van Ka Flipse:

"Toen ik bij haar aan kwam en gewoonlijk tot maandag overnachtte, begon die vrouw er al aanstonds over wat de Heere gedaan had om een ziel die besloten was geweest, en niet uit kon komen, maar die nu tot opening van haar ziel gekomen was. Het huis was 's avonds weer vol met vrienden en vriendinnen. Sommigen waren bedroefd en anderen opgewekt, omdat de Heere toch niet gans van Zijn volk geweken was. Moed scheppend uit een ander zijn behoudenis. Voor mijzelf was het van binnen ook zo anders geworden.
Die nacht en die morgen daarvoor was het zo donker, alsof de Heere nooit meer terug zou komen. Maar die nacht van zaterdag op zondag had ik een paar uur mogen slapen, maar om vier uur verliet ik het bed en werd mijn ziel opgewekt om te zingen. Ik sliep in het woonkamertje en Ka op zolder. Vroeger gingen velen van die mensen niet met een marmeren of gepolijste trap naar boven, maar in die eenvoudige woningen met een ladder. Het duurde niet lang of ik hoorde ze naar beneden komen. Ik zei: "Mensen kom er maar in dan kunnen we samen zingen." Ik had reeds twee verzen van Psalm 63 gezongen, en toen hebben we met elkander de gehele Psalm gezongen. Een wonderlijke nacht en een gezegende dageraad. Het was als in Psalm 30:4

Nauw rijst des morgens vroeg de dag,
Of God verleent, in plaats van lijden,
Weer stof tot juichen en verblijden.

Ja, wanneer de Heere komt, dan is het vol.

Gods vriend' lijk aangezicht
Geeft vrolijkheid en licht
Voor al' oprechte harten.

Voor harten die onoprecht zijn in zichzelf, maar die door God oprecht gemaakt zijn geworden.

Ten troost verspreid in smarten.

Daar is altijd aan vooraf gegaan de smart over de zonde, de smart over de val, de smart over de ellende, die zij over zichzelf gebracht hebben door erf en dadelijke schuld.
's Morgens en 's avonds gesproken over de eerste twee verzen van Jesaja 40: "Troost, troost Mijn volk, zal ulieder God zeggen." 's Middags over de 9e zondag van de Catechismus, die naar de orde in Zeeland behandeld moest worden.
Het was een onvergetelijke zondag. Daar mocht onder dat volk liefde en vrede zijn en de Heere gaf nog plaats voor Zijn Woord. En er was die dag nog spijze in Gods huis. Ik had die maandag daar nog wel willen blijven, maar het was weer: *Zeg den kinderen Israëls, dat zij voorttrekken.* (Exodus 14:15)
Het huis van die vriendin was geen paleis, verre van dat, Maar het was zo aantrekkelijk, omdat de bewoonster een mens was, bedeeld met de vreze Gods. Nederig, ootmoedig en een aangebonden leven aan de troon der genade. Het was een eenvoudig woning, maar

[3] Jane Krijger te Wissekerke, was krachtdadig bekeerd onder ds. D. Bakker

waar bij tijden en ogenblikken de Heere Zelf intrek nam. Zoals wij lezen van Zacheüs, waar de Heere Jezus tegen gezegd heeft: *Ik moet heden in uw huis blijven.* (Lukas 19:5) Zij was arm naar de wereld, maar rijk in God. Al heeft zij vele jaren in bekommering haar weg moeten gaan. Maar zij kreeg gedurig bediening en onderwijzing van de hemel, van die grote Profeet en Leraar der gerechtigheid. Voor de wereld en de uitwendige vroomheid en godsdienst had zij geen plaats. Maar het armste kind des Heeren was er welkom. Zij mocht door genade ook uitwendig leven uit eens Mans verdienste, namelijk: Christus, de Man van Gods raad, de Man van smarte, en de Man van het oordeel. Door genade mocht het ook van haar gezegd worden, wat wij lezen in de derde brief van de apostel Johannes: *Want wij zijn voor Zijn Naam uitgegaan, niets nemende van de heidenen.*
Ik heb Ka wel eens ontmoet, dat je haar in haar tranen kon wassen, buigend onder de goedertierenheden Gods. En riep ze het uit in haar hutje:

Hoe zal ik toch God Zijn weldaden al
Vergelden? Ik zal de beker heilzame
Nemen in de hand, en des Heeren Name
Met dankbaarheid ik verkondigen zal. Psalm 116

En als dat dan plaats mocht hebben, (want zij klaagde maar veeltijds over haar gemis) dan zei ik: 'Nu hoor ik uit uw eigen mond, dat u de drie stukken hebt, die in de catechismus genoemd worden: ellende, verlossing en dankbaarheid.' Maar dan duurde het niet zo lang, of de bezwaren kwamen weer op. Dan was het weer: 'Je denkt veel teveel van mij.' Voor vriend en vijand was duidelijk genoeg, dat het beginsel van Gods werk op de voorgrond van haar leven stond. Een ieder mag er van denken wat hij wil.

Doch nu nog een geval uit het leven van die geliefde vriendin.
Er was een tijd, dat ook de vrouwen in Nederland naar **de stembus** moesten, om te stemmen voor de vertegenwoordigers in de "Kamer." In sommige plaatsen werden de vrouwen beboet. En als zij niet betaalden, moesten zij voor enkele dagen de gevangenis in. Ka Flipse en nog enkele andere vrouwen weigerden om de boete te betalen. Op een dag werden zij door de politie naar Middelburg gebracht, in de gevangenis. Die vriendinnen, (we hebben ze allemaal gekend) moesten enkele dagen in de gevangenis doorbrengen. Doch die vrouwen hebben daar gezegende dagen doorgebracht. Ze hebben met elkander een predicatie gelezen en met elkander psalmen gezongen. Vooral Ka met nog een andere oude weduwe hebben voor hun eigen ziel daar zulke aangename dagen doorgebracht. Eigenlijk hebben zij geweend over het diepe verval van land en volk, dat het ook hun zonde was, dat er wetten werden opgelegd, die ingingen tegen Gods getuigenis. Daarna heeft de Heere hun harten zo verwijd en verblijd, dat zij met Paulus en Silas Gode lofzangen mochten zingen als in de gevangenis van Filippi. Toen de conciërge kwam met de mededeling, dat zij weer naar huis moesten gaan, viel het hun tegen. De Heere was zo goed voor hun ziel geweest. Zij hadden ook geen zorg uitwendig. Zij kregen op tijd eten en drinken. Het was voor hen evenals wat vroeger ds. Ledeboer had ervaren in de gevangenis in Leiden, waar hij was voor de Naam en de zaak des Heeren. Hij gevoelde zichzelf zo vrij vanwege de dadelijke tegenwoordigheid Gods in zijn ziel. Voor die vrouwen zijn het ook onvergetelijke dagen geweest. Zij mochten door Christus, het gezegende Hoofd van de Kerk, een open toegang tot de troon der genade hebben.

4. De stemdwang

Ds. Lamain vertelt over het verplicht stemmen van vrouwen. Het vrouwenkiesrecht werd van een discussie van 5 jaar in 1922 in de grondwet opgenomen. Dit recht werd dwingend opgelegd. Een vrouw die niet ging stemmen wegens gemoedsbezwaar moest een boete betalen of voor de kantonrechter verschijnen. Zo werd Mevr. Kersten door de rechter opgeroepen om haar bezwaren uiteen te zetten. De meeste vrouwen betaalden noodgedwongen de boete.
Ka had een geliefde vriendin die met aardse goederen bedeeld was, Keetje Moens, gehuwd met W. de Visser te Aagtekerke. Zij wilde de boete voor Ka betalen. Maar dat vond Ka niet oprecht. Dan de gevangenis in!
Maar moe[4] Ka Flipse dacht er anders over. Behalve dat ze geen geld had om te betalen, wilde ze het ook niet lenen of dat anderen het voor haar betaalden. Ze was wars van opgelegde vroomheid en vond het niet principieel om aan het onrechtvaardig gebod van de overheid te gehoorzamen. Dan liever achter slot en grendel in Middelburg.
Samen met 2 vriendinnen werden ze veroordeeld tot 3 dagen gevangenisstraf. De ene was Pieternella Clarisse, 20-3-1890 / 27-2-1952, gehuwd met Pieter Faasse. De ander was Leuntje Westerbeke-Gabriëlse, 24-4-1881 / 29-7-1950, gehuwd met Willeboord Westerbeke.
Op een dag kwam een getraliede koets (de boevenwagen) met paarden ingespannen om de 'overtreders' op te laden en in de gevangenis op de Blauwe Dijk te Middelburg af te leveren. De rit ging langs de Prelaatweg via Aagtekerke. Aan de kant van de Prelaatweg stond Keetje Moens. Ze vroeg de koetsier om te stoppen. Ze hield de koetsier aan en verzocht om haar vriendinnen te spreken. Dat mag natuurlijk niet. Toen strekte ze haar arm uit door de tralies en sprak ze enkele bemoedigende woorden tot Ka en de andere vrouwen, waarop zij de reis vervolgden. De cipier kreeg toen de zware klus om deze vrouwen te bewaken. Maar zoals ds. Lamain schreef, had noch de overheid, noch de medegevangenen voor hen te vrezen. Gewillig zaten ze hun straf uit.

Jannetje Meertens, de vrouw van Jan Ingelse uit de Segeersstraat te Middelburg schrijft in een brief van 15-12-1925 aan Krijn van Gorsel te St. Maartensdijk ook over de stemdwang.
Ze schrijft: …Met regt, de goddelozen heerschen over ons. 'k Heb ook f 3,- gulden moeten betalen omdat ik niet wezen stemmen heb. Dat viel ook niet mee. 'k Zou eigenlijk moeten gaan zitten. Maar o die gevangenisdeuren. Och, waar is mijn zelfverloochening?
(Uit serie niet gepubliceerde brieven).

[4] Moe is een verkorte vorm van moei, oud-Hollands woord voor tante.

Kantongerecht Middelburg, doos 500
Boete *f* 3 of 3 dagen hechtenis

Catharina van de Voorde-Sturm ,	geboren 28-09-1885, Oostkapelle
Jannetje Ingelse-Meertens,	geboren 28-01-1856 Kapoenstraat B 36, Middelburg

WESTKAPELLE

Kornelia Johanna de Wolf-Looijse	geboren 12-08-1893 E 14 (1199)
Kornelia Willeboordse-Verstraate	geboren 15-04-1860 (1196)
Leintje Huibregtse-Gabrielse	geboren 23-02- Molenweg D 10 (1195)
Lourina Verstraate	geboren 20-03-1899 Noordstraat C 10 (1193)
Adriana Verstraate-Huibregtsen	geboren 27-08-1867 Noordstraat C 10 ((1190)
Maatje van Sighem-Joosse	geboren 24-11-1888 Zuidstraat A 162 (1187)
Leuntje Peene-Huibregtse	geboren 15-10-1871 Molenweg B87 (1183)
Hendrika Peene-Faasse	geboren 27-09-1898 Molenweg D Sa (1182)
Lourina Minderhoud-Minderhoud	geboren 11-03-1875 Molenweg C 100 (1179)
Neeltje Lievense-Peene	geboren 02-04-1874 Arke A 102
Pieternella van Keulen-Peene	geboren 18-01-1880 E 9
Jacoba Lievense-Faasse	geboren 23-09-1890 Noordstraat B 14 (1172)
inviaria Kaland-Minderhoud	geboren 21-02-1286 Molenweg C 86 (1169)
Leintje Kaland-Westerbeke	geboren 27-07-1881 Smousegang D 74 (1168)
Leuntje Westerbeke-Gabrielse	geboren 24-04-1881 Molenweg C 72 (1166)
Suzanna Heijt-Brasser	geboren 01-02-1877 D 62 Geen straf op grond van de omstandigheden waaronder het feit is begaan
Leuntje Geschiere-Cijsouw	geboren 20-08-1869 E 22 (1156)
Katharina Flipse	geboren 15-03-1873 Zuidstraat A 35 (1154)
P. Faasse- Westerbeke	geboren 23-08-1864 Molenweg D 5 (1153)
Pieternella Faasse-Clarisse	geboren 20-03-1890 B 8 (1152)
Neeltje Daane-de Witte	geboren 04-08-1883 Smousegang B 88a (1150)

Ka Flipse had een wijdvertakte vriendenkring. Omdat ze ongetrouwd was, ging ze regelmatig uit logeren. Geestelijk voelde ze een gemis in het dorp. Er was weinig doorbrekend werk en gemeenschap der heiligen. 'Als je achter de toren komt, dan wordt het al beter', zei ze wel eens.
Er was toen veel meer contact onder het volk van God onderling dan nu het geval is. Zo ging Keetje de Visser-Moens uit Aagtekerke een dagje naar Ka Flipse, om te spreken over de weg die de Heere met Zijn kinderen houdt. Ka haar nichtjes, Willemina en Abigael Houmes waren ook aanwezig, rond de 10 jaar oud. Het was aan het einde van de 20er jaren. Waarschijnlijk zat de reeds genoemde Pietje Faasse-Clarisse daar ook bij, want zij probeerde dagelijks wel even binnen te lopen bij elkaar.

Abigaël Houmes, Johanna Westerbeke, Willemina Houmes en Leuntje Brasser
2 nichten van Ka met hun 2 vriendinnen

Het gebeurde op een dag in de zomer dat ze besloten om ’s middags naar het strand te gaan, dan konden de kinderen voeten wassen, zo dat toen genoemd werd, en wat in het zand spelen. De vrouwen namen hun breisel mee.
Toen ze daar zaten verwonderden ze zich in de grootheid des Heeren in de schepping en in de herschepping van een verloren zondaar. Toen het weer tijd was om naar huis te gaan stelde een van de vrouwen voor om nog een versje te zingen, uit Psalm 95. Zij zongen:

De zee Hem alleen toebehoort.
Hij heeft die gemaakt door Zijn Woord.
Hij schiep ook dat aardrijk bekwame.
Komt laat ons al saam met ootmoed,
Vallen voor onze God te voet.
Hij heeft ons geschapen al ’t samen.

5. Belofte dat nog zaad zal worden toegebracht
Ka was ook bevriend met **Marie den Doelder, blinde Marie uit Terneuzen**. (geb. 30-4-1875, overl. 17-3-1960) Daar had zij nog meer vrienden, waaronder Janneke Pijpelink. Marie vertelt in haar levensbeschrijving van een bezoek bij Ka Flipse en het

gezelschap wat daar werd gehouden. (Uitgave Stuut te Rijssen, 1979) Dit vond plaats in de tijd toen Ds. B. van Neerbos in Terneuzen stond; 1921-1932.

"Kort hierop kreeg ik een begeerte om naar West Kapelle te gaan naar mijn vriendin K. De reisdag brak aan, maar ziet het stortregende. Ik zuchtte tot de Heere. Hij, Die Elia's gebed verhoorde, kon het nu ook doen. En wat gebeurt? De regen hield op en ik kon op reis. Ik was verblijd daar de Heere mij om Christus wille mijn begeerte vervulde.
Nu, wij zijn aangenaam bij elkaar geweest. Er kwam veel volk en het meel verminderde niet. Maar de dag van afscheid brak weer aan. Er kwamen nog veel jonge meisjes mij gedag zeggen. Wij eindigden met dankzegging, hetwelk mij werd opgelegd en hetwelk ik met vrucht mocht doen. *Het was mij of er nog waren die onder het zegel der verkiezing lagen* en zo scheidden wij. De Heere was goed geweest. Ik kwam goed thuis."

Bij de jonge meisjes waar Marie over schrijft, was ook Abigaël Houmes. Zij trouwde in 1940 met Joost Westerbeke,[5] die meer dan 40 jaar zitting heeft gehad in de kerkenraad van de Gereformeerde Gemeente. Na hun huwelijk gingen ze een paar jaar inwonen in het huis van Piet en Ka Flipse. Ka voelde de zielenood van haar nichtjes heel zwaar. "Ik draag zo aan jullie", zei ze wel eens.

Voordat de tweede wereldoorlog uitbrak, is Ka zeer bezwaard geweest. Echter lag haar leven verklaard in Jesaja 26 vers 8: "Wij hebben in de weg Uwer gerichten U, o Heere! verwacht." Zij mocht geloven dat ze vóór het ergste kwam, in een "Hoog vertrek" gesteld zou worden.
Op 20 Mei 1941 is ze overleden. De laatste dagen zei ze, dat ze nog niet van alles los was. Hierbij bedoelde ze ook haar nichtjes, die zoveel bij haar kwamen.
Tijdens één van zijn laatste bezoeken aan haar, vroeg ouderling Cijsouw: "Het gaat naar het einde, hoe sta je er nu voor"?
Alle vrees was bij haar weggenomen, en ze zei: "Ik weet de dag van mijn dood niet, maar wat God doet dat is goed, Hij heeft me altijd verzorgd en zal dit nu ook doen."
In dit geloof is ze gestorven.
Ds. A. Visser uit Aagtekerke heeft ze begraven uit Jesaja 57 vers 1: "De rechtvaardige komt om, en er is niemand die het ter harte neemt; en de weldadige lieden worden weggeraapt, zonder dat er iemand op let, dat de rechtvaardige weggeraapt wordt voor het kwaad." Ze heeft niet meer moeten beleven, dat de zeedijk, het dorp en haar huisje gebombardeerd werden en dat het gehele dorp door het101 water overspoeld is, zodat de Heere bevestigde: *Gij zult mijn kruis eindigen hier.* Psalm 138.
De brieven van Ds. Boone e.a. zijn echter door het water en het vuur niet beschadigd!

Ka was de strijd te boven. De oorlog was echter nog niet voorbij. Haar familie, haar 2 nichten en vrienden moesten nog door zwaar lijden. Ze vertrokken naar Oostkapelle en Domburg, dorpjes die hoger lagen en waar geen zeewater kwam. Daar waren ze ook niet veilig. Door de beschietingen vanaf de zee en de lucht zaten ze in het vuur, wat ook een aantal mensen het leven heeft gekost.

[5] De samensteller van dit boek is een zoon van dit echtpaar

6. In een kort levensoverzicht schrijft Abigael Westerbeke-Houmes later:

"Reeds als klein kind had ik veel ontzag en indrukken van dood en eeuwigheid en was steeds bang om onbekeerd te moeten sterven want ben in de waarheid opgevoed, hoewel met veel gebrek en tekortkoming, van ouders, zoowel als onszelven. Als ik aan de dood dacht was die een koning der verschrikking en deed me heel de nachten soms wakker liggen waarbij we dan in onze onwetendheid beloften deden om het kwade te laten en het goede te doen, denkende daarmede Gods recht te kunnen voldoen en daardoor de hemel te verdienen. Het was een slaafse vreze voor de straf der zonde.
Er werden in de tijd nog familieleden gevonden die, naar we mogen geloven, de Heere mochten vrezen in oprechtheid des harten door genade. We zagen daar met ontzag tegen op en waren er dikwijls jaloers op om met dit volk te mogen verkeren. Ik meen in die tijd ook al betrekking te hebben op het houden van het H. Avondmaal, daar mijn tante (Ka) daar aanzat en er dan dikwijls mij voorkwam dat ze ook mij zou meenemen en ik dat toen wel had gewild. Later is dat weer meer weggevallen, maar als we ergens verkeerden waar de wereld hoogtij viert, was ik doodsbenauwd om daar te moeten sterven en dacht dan altijd weer in de hel te zullen terechtkomen. Soms dacht ik iemand achter mij te zien als ik alleen op de weg was en haastte me om weer spoedig thuis te zijn. Het zijn de goedertierenheden des Heeren dat we toen niet vernield zijn en Zijne barmhartigheden over ons nog geen einde hebben.
In het jaar 1940 ben ik dan gehuwd op 1 nov. en de bevestiging had plaats door ds. Visser. Als tekst had hij Jes. 12:4 en daarvan het tweede gedeelte: *"Dankt den Heere, roept Zijnen Naam aan, maakt Zijne daden bekend onder de volken, vermeld dat Zijn Naam verhoogd is."* Van de betekenis heb ik toen niet veel begrepen. Uit ons huwelijk zijn 15 kinderen geboren, waarvan we eentje moesten missen op de leeftijd van 4 weken en de beide laatsten levenloos op de wereld kwamen.
In de ***oorlogsjaren 1940-45*** zijn we wonderlijk bewaard gebleven daar we anderen zo voor onze ogen zagen vallen en hun leven een einde had. We hebben ook wel een tijd moeten verhuizen van de ene plaats naar de andere maar zijn weer op onze geboorteplaats teruggekomen.
Wat onderscheid ons dan nu van hen die dit niet meer mochten beleven? Ook werd de kerkelijke gemeente weer zo zachtjesaan bij elkaar gevoegd. In die tijd werd mijn man voor diaken gesteld en verkoren. Hij heeft dit toen mogen aannemen en later in het ambt van ouderling mogen voortzetten. …"
Toen op Kerstdag 1951 mijn moeder op het onverwachtst kwam te overlijden, werd ik ook weer wakker geschud uit de zorgeloosheid, daar de menigvuldige zorgen ons zeer hadden vervuld, want haar laatste woorden die we hoorden vielen als lood op ons harte: *"Dit is de dood en dan voor eeuwig verloren."* Het sneed ons door de ziel en we werden gewaar: *"Haast u om uws levens wil want de tijd is voorts kort en als kaf gaat de dag voorbij."*
Het was toen erg bang want die ure kon ook voor ons aanbreken en misschien wel spoedig, daar we weer een kind verwachtten. Ook werd het onderscheid toen opgemerkt tussen die, die God dient en die Hem niet dient, want ook mijn tante had ik zien sterven en die kon rustig op haar einde wachten en betuigen: *"De Heere is goed en recht. Zo ontfermt Hij wiens Hij wil en verhard Wie Hij wil."*
Daarna zelf op het ziekbed komende en verstoken zijnde om op te gaan naar Gods Huis, werd ik bij het lezen van Zondag 1 van de Heidelb. Catechismus wel vertroost met deze woorden:

Zou God Zijn gena vergeten?
Nooit meer van ontferming weten?

Ik heb daar toen veel over gedacht, maar kon niet geloven dat het nog mogelijk was voor mijzelven. Toen heb ik wel veel gevraagd: *"Is er dan nog een middel om de welverdiende straf te ontgaan en tot genade te komen?"* Van onze zijde is er geen verwachting, maar de Heere werkt nog om Zijn Zelfs wil en tot Zijn ere. …"

Joost Westerbeke, 1915-2000

Tot zijn 50e verjaardag, 10 februari 1965 leefde Joost godsdienstig zorgeloos. In het kerkelijk leven voorbeeldig, in de opvoeding niet streng maar serieus, maar zijn mening in zijn werkkring waren gericht op de rechten van de werkman.

Het was in het vroege voorjaar van 1965, dat Joost echter niet meer gerust kon leven als voorheen. De directe aanleidende oorzaak heeft hij nooit verteld. Op een vraag daarnaar zei hij: *dat zou ik niet direct kunnen zeggen.* Maarten Verstraate, ouderling, zei er van: Als je vader ziet wat of er in zijn kinderen omgaat, dan heeft hij het niet makkelijk.
De verandering was uitwendig niet zo opvallend, want wij weten allen dat zijn levensopenbaring nauwgezet was en van weinig woorden. Als iemand zou vragen wat er veranderde zou dit het antwoord kunnen zijn: *hij werd verslagen over zijn onbekeerde toestand*. Zijn zonden begonnen te drukken en zijn verlorenheid te wegen. Zo zei hij bijvoorbeeld: *het is toch wat om mens te zijn en dan voor een eeuwigheid geschapen te zijn. Soms denkt een mens, zou het voor mij toch nog kunnen?*
Vader was toen diaken en las regelmatig preken omdat opa het niet meer kon. Tussen Hemelvaartsdag en Pinksteren koos hij een preek uit van ds. G. van Reenen over Klaagliederen van Jeremia 1:16 *"Om dezer dingen wille ween ik; mijn oog, mijn oog vliet af van water, omdat de trooster, die mijn ziel zou verkwikken verre van mij is".* Het was zijn eigen toestand. Onder het preeklezen was hij bewogen. Dit was de eerste keer dat het in de gemeente opgemerkt werd.
Vanaf die tijd begon hij ook heel anders te lezen. Hij zocht iets op wat tot nut van zijn ziel kon zijn. De eerste boeken waarin hij met veel belangstelling las waren van Lambertus Myseras: *Eens vromen ondervinding op weg naar de hemel.* Een bijzonder leerzaam boekje in de vorm van vraag en antwoord over de bevindingsweg vanaf de eerste overtuiging tot de zekerheid des geloofs. Ook las hij regelmatig in Brakel, de Redelijke Godsdienst, het tweede deel. Bovendien in prekenboeken van ds. Fransen. En zijn favoriet: *de catechismus verklaring* van ds. Kersten. Vader merkte wel eens op: *ds. Kersten schrijft in een van zijn preken hoever dat het gaan kan in de algemene overtuiging. Maar dat in de zaligmakende overtuiging er hoop ligt, dat bewaart voor wanhoop.*
Hij citeerde de woorden van B. Smijtegelt: *Dezulken slaan hun ogen wel eens op naar boven en zeggen: 'daar woont Hij'.* Dit gaf hem dan bemoediging en hoop, dat er bij Hem en door Hem nog een mogelijkheid was, om zalig te worden, voor zo'n zondaar.

In de week voorafgaand aan zondag 15 augustus 1965 werd Joost gekozen voor ouderling. Hij zat toen s' avonds letterlijk met zijn hoofd tussen z'n knieën. Het kwam op hem af terwijl hij met zichzelf geen raad wist. Toch bracht hem dat in het verborgen. Hij zocht enkele keren op een dag zijn binnenkamer op. Uiteindelijk mocht hij het ambt aannemen, waar weer veel op afgekomen is, maar hij werd bemoedigd door de woorden: *'Maar de Heer' zal uitkomst geven.*'

Hij zei op zondagavond 27 sept. dat hij in ds. Fransen had gelezen in de 'Verheerlijkte Immanuël'. In de eerste preek schrijft hij: 'Sommigen willen de eerste benauwdheid en angst tevoorschijn halen om zichzelf te verlevendigen. Maar de Heere wil Zijn volk niet door de angst van de hel maar door middel van het Evangelie tot de Heere Jezus trekken. Als 't kindje geboren is houden de weeën op.' Deze passage was voor hem tot lering.

Zijn eerste gang tot het Heilig Avondmaal, werd gevolgd door strijd, van onwaardig gegeten en gedronken te hebben. Tenslotte sloeg hij de Bijbel open en las: *'Zie toe, dat gij Dien Die spreekt niet verwerpt'.* Dat gaf rust in zijn ziel.

De verandering werd natuurlijk ook opgemerkt door familie. Joost z'n moeder vertelde tegen een kleinkind van haar het volgende verhaal:
Toen zijn ouders pas getrouwd waren gingen ze wonen in Bartstraatje. Dat was vroeger een straatje tussen de hoek van de Noordstraat en de Rookstraat, naar de dijk. Met het bombardement in 1944 is het helemaal weggevaagd. Een van hun buren was Jikkemien Schout. Haar meisjes naam was Jakomina Marinussen. Zie *"Door water en vuur".* Door Joh. Westerbeke. Jikkemien zei tegen onze opoe: Toen het huis leeg kwam waar jullie nu in wonen vroeg ik aan den Heere of er van Zijn volk in mochten komen wonen. *Het zou wel kunnen gebeuren dat de Heere uit jullie gezin er nog uit zou halen.* Jikkemien vertelde ook tegen opoe dat ze mocht geloven dat de oorlog -bedoeld werd de 1ste wereldoorlog 1914/1918- niet in Nederland zou komen. Op een keer vertelde ze dat ze mocht geloven *dat haar jaren zouden zijn van geslachte tot geslacht.* Het mensje is 93 geworden.

Van al de voorvallen die er tussen 1965 en 1990 hebben plaats gevonden is het niet gepast deze in 't openbaar te vertellen. Wat van Boven is komt in de beproeving. Nu de beproevingen van het eerst-beginnende leven zijn het ook niet vreemd gebleven. Bovendien, de gezins-omstandigheden en kerkelijke wederwaardigheden legden er nogal eens een domper op. Zonder in details te treden kunnen we gerust zeggen dat het voor onze ouders een zeer moeilijke tijd was. Het geestelijk leven wat door verdrukkingen heen geoefend kan worden, kan echter ook door allerlei wederwaardigheden gaan kwijnen. En zo was het ook bij vader.
Het is voor hem een weg van op en neer geworden, en de dagen der duisternis waren toch wel velen. In al die tijd, tot het laatste toe, liet hij zich nooit wat aanpraten, maar ook niet afnemen wat van de Heere was.

Nu een grote stap.
Rond 1990 werd vader steeds zwakker en we vreesden dat het niet meer zo lang zou duren. Hij is op een keer in elkaar gezakt is en we dachten dat hij niet meer leefde, maar hij knapte op. Het was niet de eerste en ook niet de laatste keer gelegen. Ca. 1991 zei hij tegen ds. A.F. Honkoop, dat hij dat jaar al zes keer in het ziekenhuis geweest was. Deze antwoordde uit Job: *'In zes benauwdheden uitgeholpen en in de zevende zal u het kwaad niet aanroeren.'* Die zevende keer lag dichtbij.
Al deze dingen gaven weinig of geen verandering in zijn zieleleven. Maar tenslotte gebruikte de Heere een ernstige uitputting om hem uit z'n ingezonkenheid op te halen.

Zaterdag 7 december 1991 moest vader overgeven en zakte in elkaar. Totaal krachteloos. Zondag 15 december werden we opgeroepen, omdat het niet goed met

vader ging. Toen we er allen bij waren, bleek het al spoedig, ook volgens zijn eigen woorden, dat het innerlijk nogal vredig was.
Iemand vroeg: "Als je nu zou moeten sterven vader, wat moeten we dan op de rouwbrief zetten?". *"Ik heb een klèin hoopje, voor een grote zondaar."* 'Waar is je hoop op gevestigd?' Hij haalde zijn hand vanonder de dekens en wees met zijn vinger naar boven. Daarop was de volgende vraag: "Op de levendige God?" "Jae". "Is het op God in Zijn Zoon?". Toen knikte hij. Dat laatste, de kennis van de Heere Jezus, daar was hij niet duidelijk in.
Toen zei hij dat er 's morgens thuis een preek was gelezen van ds. Van de Woestijne, die er op wees dat Jezus in doeken gewonden werd. 'Er zijn mensen voor wie Jezus ook verborgen is', zei hij in de preek. Op de vraag: "Is er wel eens licht gevallen op de Middelaar?" Zei vader: 'neen'. 'Waar viel het licht dan op?' Met overreding antwoordde vader: "Dat God ni een zondaer ommezien ei".

Op woensdag, 18 december was hij erg vermoeid. Hij had de dokter nog met een paar woorden verteld over de hoop die in hem was, maar die middag was hij erg ongedurig. Daarna kwam er wat verruiming en begon hij Psalm 122:2 op te zeggen:

Daar zal dat volk komen te saam'
De stammen Israëls meteen
Om God te prijzen in 't gemeen,
Naar Zijn lief'lijk gebod bekwaam.

Hij zei: "Deze alle zijn in het geloof gestorven, de belofte niet gekregen, maar hebben ze van verre gezien en geloofd". Iemand zei, er staat achter: "en hebben beleden dat ze gasten en vreemdelingen waren." Hij antwoordde: "Ja, dat was voor hèn".

De andere dag kreeg hij veel bezoek en sprak ook over zijn hoop. Maar die nacht ging het achteruit. Het was nog maar 2 uur toen hij zei dat het sterven zou worden en dat Mientje, z'n dochter die hem erg goed verzorgde moest roepen. Iemand probeerde dat nog wat tegen te houden, maar om 4 uur kon ik dat niet meer langer. Hij vroeg om wat verdunde brandewijn, om wat krachtiger te kunnen spreken. Hij vroeg om ppapier te halen en om het volgende op te schrijven:
'Jezus zei: ***Mij dorst en Hij mocht drinken, maar het was gemirrede wijn en hij wilde die niet drinken. En ik krijg nog regenwater en dat onverdiend. Maar Christus had het voor mij verdiend en dáárom heb ik het gekregen. Het is door U, door U alleen, om het eeuwig welbehagen.'***

Om ongeveer 6 uur moest ik alle kinderen bellen om te komen. Toen ieder er was ging hij recht in zijn bed zitten en vroeg nog om zijn bril. Vervolgens sprak hij wat over de geboorte van Jezus**:** *'Want een Kind is ons geboren.*' Hij zei: Heb je wel eens opgelet dat er staat: "Een Kind is ons geboren, een Zoon is ons gegeven. Het staat allemaal in de tegenwoordige tijd. Zo zeker waren de profeten dat het zou gebeuren.
Daarna vermaande hij ernstig over de noodzaak van waarachtige bekering. "Ik zou het je wel allen gunnen, maar ik kan het niet geven.
Verder sprak hij ieder, van de oudste tot de jongste, toe! Voor iedereen had hij een bijzonder woord, met enkele herinneringen aan ieders geboorte en de daarbij behorende omstandigheden. Dat was heel ingrijpend.

Toen kon hij niet meer. Hij wilde even rusten. Hij vroeg om voor te lezen wat hij 's nachts liet opschrijven. Deze woorden maakten op ons allen indruk.
Waarop een zoon naar hem toeliep en zei: ‘Straks ben je mijn vader niet meer". Hij schudde: 'neen'. "Dan zijn we broers in Hem, Die ons tevoren zo uitnemend heeft liefgehad." Hij toonde zwakjes zijn instemming.
Daarna liet hij Maleachi 3 het eerste gedeelte lezen.
Daarna was vader erg vermoeid. Maar we kregen ook in de gaten dat het nog geen stervende man was, zodat ieder weer zijn weg ging.
De volgende vrijdag zei hij: "Ik heb altijd zo benauwd geweest voor de dood. En nu zeg ik wel eens: "Wanneer komt die dag?"
Op zaterdagmorgen heeft hij gezegd, nadat Hooglied 3 gelezen werd: *‘... Dat de Koning nog zo verborgen was en dat Hij toch zo wachtte om te komen.’* 'Wat is de weg toch lang.' Hij zei:

‘Hij zal de armen en de kleenen,
Genadig zijn en goed.’ *(Psalm 72:6, Datheen)*

Zondag 22 december. 's Nachts, bij het wakker worden zei hij tegen een zoon: "Dewelke Hem niet gezien hebben en nochtans liefhebben".
"Weet je wat er volgt?" Hij zei: "Ja. Kun je dat nu begrijpen?" ‘Die gij niet gezien hebt en toch hartelijk lief hebt, dat kan hoor!!’
De volgende maandag was als de vorige dag. Toen we bij hem kwamen had hij het over:

‘Des Heeren sterke rechterhand,
Doet door haar daân de wereld beven.
Houdt door haar kracht Gods volk in stand.’ (Psalm 118:8)

Dinsdags was hij erg vermoeid en sprak haast niet. Iemand zei tegen hem: "Morgen is' t Kerstdag. Er liggen nog onvervulde beloften voor de kerk. Zou de kerk daar niet op moeten pleiten?" *Direct antwoordde hij: 'K zal nooit herroepen hetgeen Ik heb gesproken'.*
Ook de volgende dag (Kerstdag) haast niet gesproken. Iemand zei: "Toen de engelen de blijde boodschap aan de herders brachten, was 't pikke donker". Hij antwoordde: "Van binnen is 't ook zo donker".
Donderdag en vrijdag waren als de vorige dag. Innerlijk wel rustig en hij sprak steeds over zijn einde.

Zaterdag, 28 december werd het steeds duidelijker dat hij ging opknappen. Dat viel hem echt tegen. Iemand zei: "Israël kwam na 40 jaar zwerven bij de Jordaan. En toen viel het zo tegen, want ze moesten een tijd wachten om over te trekken". Zijn antwoord was gepast: "Om de straf op de zonde te dragen".
’s Maandags werd hij wat onrustig, want hij begon wat op te knappen en het leek wel of hij dat niet begeerde.

Ook de nieuwjaarsnacht was rustig. Behalve buiten, want daar was het een 'beesteleven'. Het overige van die week bleef alles hetzelfde, maar overvol van gedachten.
Die zaterdag zei hij: ‘Ik sta nog voor de doodsjordaan, hoe moet ik daar doorheen? Ik hoop dat er nog gebed voor me zijn mag. Zelfs ds. Fraanje had het toen nog zo zwaar. Bij de jonge Kootje Faasse was het destijds anders, ze zei vol blijdschap:

Daar zal ik dan vrijmoedig wezen,
Om tot Gods altaar vrij te gaan. enz.’ (Psalm 43:4, Datheen)

Op 5-6-7 januari was het nogal donker, hij begreep Gods weg niet, maar zei: ‘Vanwege mijn onwaardigheid begeer ik onderworpen te zijn.’
Op 9 januari was hij weer heel zwak en noemde ds. Wisse die ongeveer 25 jaar geleden gesproken had, over het verschil dat de satan bij iemand uitgaat, of dat hij door Christus uitgeworpen wordt. Iemand las een gedichtje van de *Reizende pelgrim*.

Het zal zo lang niet eens meer duren
Uw weg kort al gedurig af
Door ’t snel verlopen van de uren
Totdat de vleesklomp valt in ’t graf.
Dan is de ziel de kooi ontvlogen

Die haar onthield de vrije lucht
En jarenlang was neergebogen
Waarin zij dikwijls heeft gezucht.

Maar zijn einde was er toen nog niet. Zachtjes knapte hij weer wat op, maar hij kon daarna niet meer zeggen wat er gepasseerd was.
Hij kreeg toen veel bezoek, sommigen met té hoge verwachting. Er kwam nog een ambtsdrager die zei: ‘Wat loopt het toch laag af met ons ambt, Westerbeke’ Maar toen kwam toch duidelijk uit dat vader daar dieper inzicht in had, door zijn opmerking: ‘Nee, dat is niet zo, want die gedachte komt uit onze hoogmoed voort. Wij belijden onnutte dienstknechten te zijn en dan kan het toch niet lager aflopen?’
Het leefde in die dagen in zijn hart, volgens zijn zeggen:

Gij hebt Uw vijanden verjaagd
Om bij Uw volk zeer onversaagd
Te wonen vroeg en spade. enz. (Psalm 68:10, Datheen)

En zo heeft hij nog ruim 8 jaar bij ons mogen zijn, waarvan nog 6 jaar met onze geliefde moeder. Deze weg was nodig om te leren wat een mens is, ook met ontvangen genade. Bij de ouderdom gaan de remmen er af en dat komt een mens dikwijls voor de dag, zoals hij is. En dat is niet veel moois. Dat weten het beste degenen die de meeste omgang met oude mensen hebben. Maar de Heere trekt Zijn hand niet geheel terug, maar houdt Zijn eigen werk in het leven.

Vader kwam tenslotte in zulke vertwijfelingen dat hij bijna wanhopig werd. Op woensdag 25 september 1996, lag hij al bijna een week op bed. Hij zei: "Ik denk dat het allemaal algemeen werk is geweest. Het kan zo ver gaan en dat het leven nog gemist wordt. Bij Gods volk is het anders, maar ik mis het". Hij vroeg om nog te bidden, 'want ik kan het niet meer'. Deze dagen, of maanden van moedeloosheid kwamen regelmatig terug. Dan wist hij echt niet meer wat hij moest doen, of van zichzelf moest denken. Wel is waar, hoe bezwaard hij ook was, hij bleef aan het Heilig Avondmaal gaan.

Vers in het geheugen ligt bij allen wat er gebeurd is op het einde van het jaar 1999. Het sterven van zijn kleinzoon Joost Minderhoud, deed vader nog meer zwijgen en in gedachten verzonken zijn. Vanaf die tijd begon hij meer dan ooit tevoren te zeggen dat zijn einde ook aanstaande was. Heel dikwijls heeft hij de laatste jaren gezegd en

gedacht dat hij sterven zou. Dan bleef hij op bed liggen van moedeloosheid, met de gedachte dat het niet lang meer zou duren.

Hij mocht op 12 februari 2000 zijn 85e jaar nog bereiken, maar zijn einde was dichtbij. Het was opmerkelijk dat hij veel meer werkzaam werd, of dat zijn gedachten er veel meer op gericht werden dat hij de Heere Jezus nog niet kende. De laatste jaren heeft hij tientallen keren gezegd, evenals de blindgeborene: *"Wie is Hij Heere, opdat ik in Hem geloven mag?"* En dan zei hij soms: "En als Hij Zich openbaarde, toen aanbad hij hem!" Ook kreeg hij veel betrekking op de preken van Gray. Vooral de preek over Jesaja 65:1. *"Tot het volk dat naar Mijn Naam niet genoemd is heb ik gezegd: Ziet hier ben ik, Ziet hier ben ik!",* of volgens de Engelse vertaling: *"Zie op Mij, zie op Mij!"* Bij het voorlezen van preken of andere stukjes werd hij belangstellender als ooit te voren.

Op een avond in maart, bij het binnenkomen, zei hij: "Er komt al maar in m'n gedachten: *"Ik doe het niet om uwentwil, dat zij u bekend, maar om Mijn groten Naams wil, opdat die verheerlijkt worde".* Deze tekst was meer dan een overdenking. Hij rustte er op; het was een grond van hoop. Iemand zei: "Dat is een prachtige tekst. Dan kan het nog voor jouw, voor mij en voor ons allemaal". Hij zei: *"Ja, want er blijft niks van een mense over, niks!"*
Daarna zei hij: *"Er ruist langs de wolken, een lieflijke Naam,*
Die hemel en aarde verenigt te saam".
'Kiek, dat is het. Een lieflijke Naam. Door Die Naam alleen kan het.'
Korte tijd daarna vertelde hij, dat hij die tekst, *'Ik doe het niet om uwentwil'* steeds maar weg wilde werken, want dat was immers voor Gods volk. Maar die zaterdag was de Heere er op terug gekomen en werd hij er bij ingesloten. Dit typeerde wie vader was!

Ziekte en sterven

Een half jaar tevoren belde hij iemand op en zei: Er komst steeds in mijn gedachten***: 'En*** *indien de Geest Desgenen Die Jezus uit de doden opgewekt heeft, in u woont, zo zal Hij Die Christus uit de doden opgewekt heeft, ook uw sterfelijke lichamen levend maken, door Zijn Geest, Die in u woont.'* Dat kan ik niet verklaren. Al in de tijd toen moeder stierf 25-1-98, citeerde hij een deel van die tekst en vroeg waar die te vinden is.

Het was maandagmorgen, 3 april 2000 toen vader door een lichte beroerte getroffen werd, waardoor hij wat verlammingen kreeg, wat ook zijn spreken erg belemmerde. Diezelfde dag na de beroerte, zei hij tegen Mientje dat dit het einde zou worden.

De eerste nacht nadat Joost er weer geweest was, vroeg Mientje: "Heb je een goed geslapen?". "Nee, maar ik heb toch een goede nacht gehad. Die woorden kwamen bij me: ***'Ziet Hem! Hij komt.***'
Toen Mientje zei: 'Ja, over twee weken is het Pasen, zei hij: '***Nee, maar tot twee keer toe heb ik het vannacht gezien, dat Hij komt'***. Hierbij wees hij met twee vingers naar boven. Toch was hij dit ook weer vlug kwijt, hoewel hij wèl voorbereid werd.

Het verder verloop hebben we in hoofdzaak gezamenlijk mee mogen maken. Donderdagsmorgen werden we allen bij hem geroepen. Toen we die nacht daarvoor bij hem waren, kreeg hij erge pijn, vooral in zijn rechterbeen, wat steeds hoger optrok, maar daarna overging.

Intussen ging het stervensproces door, maar hij was gelukkig nog te bereiken. Omdat hij alles hoorde hebben we gezamenlijk nog wat mogen praten, in de hoop dat hij er nog wat aan hebben mocht. Ook konden we hem bij tijden nog een en ander vragen. Ook sprak hij, op een vraag, nog van de toorn Gods over de zonde.
Van de kerkenraad is ouderling J. de Visser donderdagmiddag geweest, die Psalm 23 gelezen heeft. We begrepen dat daar wat van doordrong bij vader.

Vrijdagsavonds waren allen aanwezig. Herhaaldelijk leek het erop dat hij zou sterven, dan zakt zijn adem 35 seconden weg, maar kwam daarna weer opnieuw terug.
Die vrijdagavond is ouderling Mulder ook nog geweest. Daar bleef ook wat van hangen, want toen hij vertrokken was, moesten we een hoofdstuk uit Zacharia lezen, waar de woorden staan: ***'Ik zal mijn hand tot de kleinen wenden.***' Deze woorden hadden, tijdens een leesdienst, van een preek van ds. M. Heilkoop grote waarde voor hem gekregen.

Rond een uur of 2 in de nacht zei hij tegen iemand: *ik moe gesterve. Dat geloof je toch ook wel!'* Men vroeg: "Heb je nog een laatste wens?" Eerst kon vader het even niet uitspreken, maar daarna duidelijk: ***'****Lezen in Bunyan: leven, leven!'* Omdat we wisten dat hij de laatste winter daar veel in bezig was, begrepen we dat hij blijkbaar doelde op de woorden die Christen uitsprak, bij het ontvluchten van de stad des verderfs, toen ze vroegen wat hij ging doen, en met de vingers in zijn oren, hen toeriep: *'Leven, leven, eeuwig leven!'*
Zijn lichamelijke toestand was inmiddels zeer zwak geworden, als een stervende. Bijna heel zijn lichaam was blauw en zijn benen gingen tot ontbinding over. De strijd van de scheiding tussen de ziel en het lichaam, was opmerkelijk lang. Het leek wel of dit aanvallen waren, die zich om de minuut herhaalden, van zaterdagnacht 3 uur tot 's morgens, ongeveer 10 uur. Tijdens zo'n aanval zakte hij weg en was niet te bereiken, maar wanneer die aanval verminderde, werd ook zijn bewustzijn weer helder en we ontdekten dat we op die korte momenten weer contact hadden.

Toen werd het ook weer duidelijk, dat hij de tekst uit Romeinen 8 vers 11 niet kwijt was. Al in de tijd toen moeder stierf 25-1-98, citeerde hij een deel van deze tekst en vroeg waar die te vinden is. Daarna bleef die tekst hem regelmatig bij en vroeg hij aan Mientje die op te schrijven. Aan de andere kant had hij er moeite mee. Dikwijls zei hij dan: *"Maar de Heere Jezus is voor mij verborgen, ik ken Hem niet".* Hier is hij bijna de hele winter, in meerdere of mindere mate mee bezig geweest.
Vader begon –nadat hij gezegd had 'ik moet sterven'-, eerst met het woord: 'begrafenis' en vervolgens begon hij enkele woorden uit de tekst uit Romeinen 8 op te zeggen: ***'En indien de Geest Desgenen Die Jezus uit de doden opgewekt heeft, in u woont, zo zal Hij Die Christus uit de doden opgewekt heeft, ook uw sterfelijke lichamen levend maken, door Zijn Geest, Die in u woont.'*** Heel opmerkelijk riep hij tussen de aanvallen door, tot wel 8 keer toe, de naam van één van de kinderen, op volgorde van leeftijd en fluisterde vervolgens enkele woorden uit die tekst. Soms: *indien de Geest van Christus*. Soms: *uw sterfelijk lichaam.*

Samen hebben we verder gezien hoe breed de doodsjordaan voor hem geweest is, maar we hebben ook mogen bemerken, dat hij toch niet diep was, daar bij ogenblikken *'Hoop'* zijn hoofd boven water hield, zoals in de Christenreize van Bunyan. De tekst uit Romeinen scheen voor hem een steen te zijn waarop hij rustte in het midden van de

doodsjordaan. (Jozua 4:9). Iemand zei: 'er liggen stenen in de Doodsjordaan, om daar op te stappen. Dat zijn beloften.'

In de vroege zaterdagmorgen heeft hij zijn laatste woorden gesproken. Af en toe was hij 's nachts wel eens in de war. Regelmatig vroeg hij of we naar kerk geweest waren, enz.
Maar toen hij bijna aan de andere kant van de doodsjordaan was gekomen, wilde hij weg. Het was ongeveer 5 uur, het begon licht te worden. Hij riep: "Mientje, zullen we naar kerk gaan?" Mien zei: "Nog niet". Dit gebeurde enkele keren, met veel aandrang. Tenslotte zei Mien: "Ja, da's goed, we gaan". Toen was hij tevreê.
De laatste keer was om 9 uur. Hij vroeg eerst: "hoe laat is het?" Mien zei: 9 uur. Hij zei: *"De kerk gaat in. Zullen we nu gaan, het is zo'n mooi weer…"*
Deze drang is opmerkelijk. Inwendig had hij de vaste overreding dat de kerk open stond, om te beginnen. De opmerking: *het is zo mooi weer* houdt volgens sommigen meer in dan de gedachte om naar de kerk te gaan. Aan de overkant van de doodsjordaan gekomen zijnde en dan een gezicht en gevoel dat het zo mooi wordt, heeft zeker een diepe betekenis! Dan is de dood een doorgang tot het eeuwig leven.

Na zaterdag 11 uur ging zijn ademhaling wat regelmatiger, maar konden we hem niet meer bereiken. Of hij ons nog hoorde weten we niet. Nadat sommigen nog even weg geweest waren, konden we er weer allen bij zijn, toen hij om tien minuten over 4 de laatste adem uitblies. Nadat hij gestorven was en door Mien en Ria werd afgelegd, zagen we hem met een tevreden uitdrukking op zijn gezicht in zijn kistje liggen. In Psalm 37 lezen we: *'… het einde van die man zal vrede zijn.'*

De daaropvolgende donderdag is hij op een stichtelijke wijze begraven. Alle kleinkinderen waren ook aanwezig, met verschillende achterkleinkinderen. De woorden die ds. Van Gelder sprak vonden we persoonlijk geheel in de lijn van de levenswijze van vader. Dominee Van Gelder heeft het heel duidelijk gezegd: '*Ik zal Mijn hand tot de kleinen wenden*, wil niet zeggen dat ze zich een *kleine* gevoelen, nee ze gevoelen zich een groot zondaar.' Tijdens de rouwdienst in het kerkgebouw van de Gereformeerde Gemeente, is Psalm 84 vers 1 gezongen, wat hij ook in zijn leven zo graag gezongen heeft, want daar lag zijn begeerte in verklaard.

Na een toespraak van ds. van Gelder op de begraafplaats, sprak de oudste zoon een kort dankwoord.
De wijze hoe de dominee ons, en zeker ook de kleinkinderen vermaande en hartelijk toesprak, mocht ter harte genomen worden!

Ds. Van Gelder preekte de volgende zondagavond in Middelburg-Zuid, 1e pasen, over Romeinen 8:11. Zeer gepast.
Nu is het waarheid geworden: *'De kleine en de grote is aldaar.'* Dáár zal werkelijk 'het volk komen te saam', om het Lam toe te brengen de eer, de lof en de dank, omdat Hij ze gekocht heeft met Zijn dierbaar bloed. Dáárom zijn ze voor de troon en dienen Hem dag en nacht in Zijn Tempel.

Bij velen gingen in deze dagen de gedachten ook weer terug naar moeder, want zij betekende niet minder dan vader voor ons en de kleinkinderen! De gedachte aan onze geliefde ouders, zal onder ons voortleven. Ook mag opgemerkt worden dat de aangetrouwde kinderen, vooral ook de laatste jaren, soms niet minder als eigen kinderen voor onze ouders betekend hebben.

11. Vriendinnenkring van Ka Flipse te Westkapelle

1. Pieternella Clarisse

Op 20 maart 1890, werd Pieternella geboren. Ze is later getrouwd met een broer van de bovengenoemde Jacoba Faase, n.l. met Pieter Faase.
In de kerkenraadsnotulen van de Ned. Herv. Kerk staat vermeld bij 9 juli 1917: Pieter Daane en Pieternella Clarisse, verzoeken als lid van de gemeente "geschrapt" te worden.
Het was in de dreiging van de eerste wereldoorlog dat het werk van God in haar begonnen is; door welk middel is niet meer bekend. Vanaf deze tijd ging ze met haar a.s. schoonzuster ook elke zondag naar Meliskerke. Ze namen dan een zakje brood mee om dit tussen de diensten op te eten. Zij was een zielsvriendin van Ka Flipse en was met geestelijk banden aan haar verbonden. Overeenkomstig de taal van Groenewegen in zijn: "Lofzangen Israëls waaronder de Heere woont".

Zoete banden die mij binden
Aan des Heeren lieve volk.
Wis zij zijn mijn hartevrienden,
Hunne taal, mijn harte tolk.
't Zijn de kind'ren van mijn Vader
En van 't zelfde huisgezin.
Wij verstaan elkander nader,
Dan de band van 't aardse min.

Piete - zo werd ze altijd genoemd - was één van die vrouwen, welke gevangen gezeten hebben, omdat ze weigerden te gaan stemmen. Samen met Ka Flipse en Leuntje Gabriëlse, echtgenote van Willeboord Westerbeke. Ze betaalden de boete niet, want wie dat betaalde bekende daarmee zijn schuld. Zij hadden zich in deze zaak niet schuldig gemaakt aan het Woord van God.
Dikwijls zocht ze haar vriendin op, waarbij het natuurlijk niet altijd 'levendig' was. Ze zei dan wel: "Ik hoor het al, het is hier ook niks, ik ga maar weer weg"; maar ze kwam ook spoedig weer terug, soms dezelfde dag nog. Het was een oprechte christin met Godskennis en zelfkennis en wars van alle gemaaktheid.
Ook kreeg ze regelmatig bezoek van Keetje de Visser uit Aagtekerke, die te Westkapelle nog enkele geestelijke vrienden en vriendinnen had.

Het leed is haar ook niet gespaard gebleven. Haar man en één zoon zijn in de oorlog om het leven gekomen. Op 23 juni 1945 moest Pie opnieuw een zoon afstaan: tijdens het opknappen van de weg van Domburg naar Zoutelande, die door het oorlogsgeweld onbegaanbaar geworden was, reed een kiepwagentje op een mijn. Haar zoon Bram

raakte door de explosie zwaargewond. Na wekenlang onder veel pijnen in het ziekenhuis gelegen te hebben, is hij gestorven.
Intussen was er voor haar niet veel meer overgebleven, behalve twee zonen, wat haar nog aan de aarde verbond. Er bleef voor haar alleen over, na al haar wederwaardigheden en benauwdheden:

Opdat ik nog eens aanzien mag,
Uw heerlijkheid, na dit benauwen;
Zo ik die lieflijk te aanschouwen,
In Uwen schonen tempel plag.
Want veel beter is Uw genade,
Dan 's mensen leven zelfs hier is
Daar zal ook mijnen mond gewis,
Uwen lof zingen, vroeg en spade. Psalm 63:2

Maar de dagen van haar treuring zouden een einde nemen. Op 27 Febr. 1952 brak de dag aan, waarvan geschreven staat in Openbaring 7:14. "Deze zijn het, die uit de grote verdrukking komen; en zij hebben hun lange klederen gewassen, en hebben hunne lange klederen wit gemaakt in het bloed des Lams. Daarom zijn ze voor den troon en dienen Hem dag en nacht in Zijnen tempel".
Wat zal dat een wonder geweest zijn! "Want Ik ben hongerig geweest en gij hebt mij te eten gegeven, enz.. Dan zullen de rechtvaardigen Hem antwoorden zeggende: "Heere wanneer hebben wij U hongerig gezien en gespijzigd"?
Zij zijn zich niet bewust wat ze gedaan hebben, vandaar het wonder, maar ook het onderscheid met hen, die met zichzelf naar voren komen zeggende: "Wij hebben in Uwen Naam gegeten en gedronken, enz." Matth. 25. Daar zal de eeuwigheid voor nodig zijn, om dat te bewonderen; die vrije gunst, die eeuwig Hem bewoog.

2. Cornelia Verstrate

Cornelia Verstrate werd geboren op 15 April 1860. Zij trouwde met Pieter Willeboordse.
's Zondags ging ze ook lopend naar Meliskerke naar de Gereformeerde Gemeente, die toen bij de Ledeboeriaanse Gemeenten behoorde tot ca 1890. Later ging ze over naar de gemeente te Westkapelle.
Keetje was een vrouw, die zei waar het op stond, wat niet altijd in dank afgenomen werd. Ze had misschien juist daarom, niet zoveel contact met de anderen op het dorp. Wat echter het belangrijkste was, en daar twijfelde niemand aan, in de omgeving, zij had door genade kennis aan het "nieuwe leven". Op een eerste Kerstdag mocht ze de weldaad beleven: "Dat u heden geboren is de Zaligmaker". Er werd wel van haar gezegd dat ze "door de wet, aan de wet gestorven was". Men zei op ons dorp, er zijn drie Keetjes op ons eiland die vrijgemaakt zijn: ***Keetje Verstraate, Keetje Moens en Keetje de Visser***
In het begin van deze eeuw, werd door ouderlingen uit Aagtekerke, bij haar in de keuken gecatechiseerd. Zij zat hier tussen de kinderen ook te luisteren.
In de dertiger jaren had ze veel indrukken van de aanstaande oordelen en het verval in de kerk. Ook ter plaatse had ze meegemaakt dat de Heere Zijn volk begon weg te nemen, omtrent 1930. Zij sprak toen vrij uit, dat ze een tijd verwachtte dat de Heere Zich weer zou terugtrekken van Zijn instellingen in haar woonplaats. Hierover is ze ook wel berispt, maar ze kon niet zwijgen, gedachtig aan de woorden: "Roep uit de keel en houdt niet in.. ." Jesaja 58:1.

Keetje was goed belezen, want ze had voor die tijd nogal wat boeken, zoals B. Smytegelt, Th. Watson e.a. Met P. Waeyhaert, die toen reeds een auto had, ging ze wel eens naar sommige dorpen in Zuid-Beveland, Gods volk opzoeken.
De verhouding met Ka Flipse boterde niet altijd even goed. Men zegt, dat Kee jaloers was op Ka, omdat de dominees altijd bij haar logeerden. Jaloezie is een zonde die onder Gods volk en knechten heel veel voorkomt en een oorzaak is van verwijt en laster.
Als gevolg van een hersenbloeding, is ze op 19 December 1939 overleden. Op haar begrafenis heeft ouderling Cijsouw gesproken over 2 Korinthe 5.
Ook zij heeft ervaren met David in Psalm 119:120 : "Het haar mijns vleses is te berge gerezen van verschrikkingen voor U, en ik heb gevreesd voor Uwe oordelen". Zij heeft de oorlog, het bombardement en het water dus niet meer mee moeten maken. "Ze zullen de moeiten vergeten, harer gedenkende als de wateren die voorbij gegaan zijn". Job 11:16

3. Neeltje de Witte
Neeltje de Witte werd geboren op 8 Aug. 1883. Zij was getrouwd met Pieter Daane maar hadden geen kinderen.
Ze was nog maar 2 of 3 jaar oud toen haar moeder reeds bemerkte, dat haar kind anders was dan de anderen. Omdat ze zelf niet godsdienstig waren nam ze op zondag, haar op de genoemde leeftijd mee naar haar eigen moeder. Het kleine kind zei toen tegen haar, dat ze verkeerd deed om op zondag weg te gaan. Ze ging toen gelijk terug, waarbij ze opmerkte: "Van je woorden krijg ik dikwijls koude rillingen".
Toch zou het nog tot haar vierentwintigste jaar duren, voor de Heere krachtig met haar doorwerkte. Omdat haar opvoeding dus ongodsdienstig was ging ze ook nog wel naar de kermis. Ook werkte ze in een café waar Aarnoud Sanderse in zijn "eertijds" ook assisteerde op kermis e.d. Haar verandering was enkele jaren vóór de bekering van Sanderse.
Toen ze tegen de Hervormde Ds. Aalders ging vertellen, dat ze in het vervolg naar Aagtekerke zou gaan naar de kerk, vond hij dit erg jammer. Hij had n.l. gezien dat er wel eens bij haar een traan viel en dat miste hij zo in de gemeente. De dominee had een bekeerde vader of moeder gehad, en preekte wel rechtzinnig.
Toen ze naar Aagtekerke naar kerk ging was het haar sterke begeerte, dat haar man ook mee zou gaan, maar deze voelde daar niks voor.
Toen ze op een keer weer vroeg weg moest om naar de kerk te gaan en hij nog op bed lag, riep ze tegen hem: "Ik laat mijn Bijbel wel thuis", waarop hij dan riep: "Toch niet voor mij zeker"?
Toen ze in de kerk zat kreeg ze de belofte dat haar man ook zou komen. Of het op deze dag of een andere dag was, is niet bekend, maar toen ze een keer de kerk uitging, zag ze haar man op de achterste bank zitten. Hij kon het thuis niet meer uithouden en was omdat hij zich schaamde om over de normale weg te lopen, dwars door het land gegaan, waarbij hij dan dikwijls over sloten moest springen, maar was toch in de kerk aangekomen.
Ze had een stipte levensopenbaring en sprak ook vrijmoedig met andere mensen, maar moest er nog achter komen dat haar gerechtigheden als een wegwerpelijk kleed waren.
Verder had ze veel bezoek van Gods volk uit Walcheren, Keetje Moens en vele anderen, want zelf kon ze later niet meer weg. Vanaf haar vijfenveertigste jaar is zij een ernstige reumapatiënt geworden en moest de laatste jaren van haar leven van haar bed in de stoel gezet worden en andersom. Omdat zij niet meer naar Ka Flipse kon, kwam deze nu zelf naar haar; wanneer Ds. Heikoop dan naar gewoonte dankdag kwam houden, kwam hij samen met Ka naar haar toe.

Ook kreeg ze veel bezoek van ouderling W. Houmes en diaken P. Peene. Dit was voor sommigen een reden om haar op dit voorrecht te wijzen.
Hierop antwoordde ze dan: "Dat is wel waar, maar je weet niet hoeveel klappen ik al gekregen heb, tijdens onze gesprekken".
Het is ook een keer geweest, niet zo lang voor het te houden Heilig Avondmaal, dat Houmes haar bezocht. En zoals wel meer voorvalt, in de tijd van voorbereiding, probeerde de satan ook zijn klauw er tussen te krijgen.
Houmes zette zich op een stoel en keerde zijn pijpje om, zodat de as op de schone vloer viel. Dit viel bij haar verkeerd, waarop hij weer te kennen gaf, dat ze zich over zulke onbelangrijke dingen niet zo druk moest maken in de voorbereidingstijd. Het slot was, dat ze met woorden van elkaar weggingen.
Het duurde echter bij allebei niet lang, of ze werden schuldenaar voor elkaar gemaakt. Het was dan ook geen vraag, wie de eerste zou zijn om het goed te maken vóór de zondag aangebroken was.
Omdat zij toch nogal eens in de liefde mocht delen tijdens de bediening van het H. Avondmaal, zei ze dan tegen Pieternella Clarisse, die door de bestrijdingen dan niet aan kon gaan: "Ik begrijp niet dat je op je plaats kon blijven zitten".
Op het laatst van haar leven, zei haar nichtje, die hoe jong ze ook nog was, haar veel verzorgde: "Het is voor tante niet erg als ze moet sterven". Hierop antwoordde ze dan: "Ja, maar met wat geweest is kan ik het niet doen, ik heb het Licht nodig".
Haar lichaam was totaal afgebroken en zij sprak op het laatste ook niet veel meer. Toen genoemde nicht haar even uit bed hielp, is ze gestorven, op 7 Febr. 1943.
Op de dag van haar begrafenis is door ouderling Sanderse gesproken uit 2 Korinthe 5 en door ouderling Cijsouw uit Openbaring 14. Haar leven was geweest:

Als een hert gejaagd, o Heere,
Dat verse water begeerd.
Alzo dorst mijn ziel ook zere
Naar U mijn God hoog geëerd,
En spreekt bij haar met geklag:
O Heer! wanneer komt die dag,
Dat ik toch bij U zal wezen.
En zien Uw aanschijn geprezen. Psalm 42 vers 1

4. Jacoba Faase

Zoals reeds opgemerkt, ging Jan Faase begin van deze eeuw, met anderen naar de kerk te Meliskerke. Zijn dochter Jacoba ging met hem mee naar Meliskerke. De overigen uit het gezin gingen naar Aagtekerke ter kerk.
Jacoba en haar zuster waren bij de eersten welke door Ds. Fransen gedoopt zijn, nadat de gemeente van Meliskerke geïnstitueerd was in 1891. Jan Faase is zelf op 14 Oktober 1945 overleden, nadat hij de laatste jaren van zijn leven tot enige ruimte gekomen was. Op zijn sterfbed sprak hij blij te zijn het ellendig lichaam der zonde en des doods af te mogen leggen. Zijn dochter Jane vroeg hem of zijn hoop daarop gevestigd was. Hij antwoordde: "Ja, maar als de allerminste".
Jacoba had te Meliskerke regelmatig contact met haar nicht, de bekende Susan Verhage, aan wie ze met geestelijke banden verbonden was. Susan haar moeder was dus Willemien Faase. Ze waren samen rijk begenadigd.

Jacoba was op 29 September 1890 geboren, en mocht als jong meisje van vijftien jaar, de keuze des harten doen, om liever met Gods volk kwalijk gehandeld te worden, dan de genietingen der zonde te hebben.
Later is ze getrouwd met Pieter Lievense, uit de Noordstraat. Ze was schuchter van karakter en sprak niet veel. Het gebeurde wel, omdat ze niet weg kon, dat ze haar ondervindingen op papier schreef, dit in een papieren zak deed, deze met een paar steken dicht naaide en door een van de kinderen liet bezorgen bij haar schoonzuster, Pieternella Faase-Clarisse. Deze verstond haar wel, zo later nog zal blijken.
Jacoba had een nierziekte en heeft de laatste twee jaar van haar leven op bed doorgebracht. Echter heeft ze in die tijd een duidelijk getuigenis af mogen leggen, van de hoop die in haar was. Met het oog op die verwachting was de Heere haar voorgekomen uit Psalm 43:4,

Daar zal ik dan vrijmoedig wezen
Om tot Gods altaar vrij te gaan,
Tot God, die mijn vreugd is geprezen,
En mijn geneugte uitgelezen;
Dies zal ik vrô de harpe slaan,
En prijzen nu voortaan.

Ouderling Sanderse bezocht haar veel, want hij had een sterke binding aan haar. Hij mocht dan soms ook zelf delen in die zelfde blijdschap en liep dan wel zingende over de straat naar huis. Omdat ze zeer zwak geworden was, werd ze er wel op gewezen om toch niet zoveel te spreken. Hierop zei ze: "Als de Geest in de raderen is, wie kan dan zwijgen"? Vóór haar sterven werd ze teruggeleid naar vijftien jaar geleden, toen ze bepaald werd bij Psalm 138:4,

Als ik door angst en tegenspoed
Ben in kleinmoed,
Gij mij verkwikket;
Ook tegen mijn wreedsten vijand
Uw rechterhand
Mij hulp toeschikket
Gij zult mijn kruis eindigen hier;
Want goedertier
Zijt Gij gestadig;
Het werk Uwer handen zult Gij
Volvoeren vrij,
O Heer, genadig.

Ook hierin is de Heere een waarmaker van Zijn Woord geweest en heeft ze als Hiskia, die vijftien jaren er nog bij gekregen.
Op 10 Juli 1942, is ze op tweeënvijftigjarige leeftijd overleden. Haar hele leven kon ze niet doorbreken om deel te nemen aan de bediening van het Heilig Avondmaal, uit onwaardigheid, maar nu mag ze aanzitten met Abraham, Izaäk en Jakob, aan de tafel van de bruiloft des Lams. Korte tijd na haar sterven, kwam genoemde schoonzuster, haar dochter op straat tegen en vertelde haar: "Ik heb je moeder gezien, voor de troon van God, tussen de leraars".

Dienstboden uit Westkapelle
In de vorige eeuw waren er veel meisjes uit Westkapelle die naar een andere plaats gingen werken, als dienstbode. Zij gingen dan naar Middelburg of ook wel naar Domburg.
Zoetje Janisse was één van die meisjes, die naar Domburg ging. Zij was geboren in 1794 en was een dochter van Janis Janisse en Adriana Huibrechtse.
Na een van de eerste diensten die Ds. Ledeboer te St. Jan ten Heere (bij Aagtekerke) vervulde, heeft Zoetje Ds. Ledeboer gesproken.
Omdat zij maar één oog had, maakte de dominee de opmerking tegen haar: "Het is beter maar één oog hebbende in het koninkrijk Gods in te gaan, dan twee ogen hebbende in het helse vuur geworpen te worden". Markus 9:47
"Daar kan ik wel wat van vertellen", was het antwoord van Zoetje, waarna ze vertelde wanneer en hoe ze door de Heere opgezocht was. Door het werk Gods was zij aan de waarheid hartelijk verbonden.
Op 8 Mei 1828 was ze getrouwd met Jacobus de Priester. Zij waren de overgrootouders van ouderling A. de Priester uit Middelburg.

Susanna Copoolse en **Willemina Braam** gingen als jonge meisjes naar Middelburg.
Omdat ze in de wereld leefden gingen ze daar in hun vrije tijd naar het Schuttershof om te dansen.
Terwijl ze tussendoor even in de tuin van het gebouw wandelden, zag Susanna plotseling de hel voor haar geopend. Gelijktijdig kreeg ze een indruk dat zij daar altijd zou moeten blijven, als ze niet bekeerd werd.
Dit gezicht werd voor de beide meisjes het middel tot hun bekering.
Nu gingen ze een andere weg, want ze werden begerig naar de instellingen des Heeren.
Op weg naar de kerk werden ze een keer bespot door een vrouw.
"Ik heb dit Boven aangegeven" zei Susanna tegen haar vriendin. De volgende week is die vrouw al gestorven.
Ze gingen ook op reis naar Stavenisse om het volk van God te bezoeken. De veerboot van Middelburg naar Tholen werd door een zware storm overvallen. Susanna kreeg geloof dat ze veilig aan land zou komen. Omdat de veerboot, door de storm in een verkeerde richting gedreven werd, vroeg ze om met de sloep aan land gebracht te worden.
Zodra de sloep in het water kwam ging de wind liggen en ze werd over een vlakke zee naar Stavenisse gebracht.

3 BIJLAGEN

INGEBRUIKNEMING

van het nieuwe kerkgebouw der Gereformeerde Gemeente te Westkapelle
op 13 juli 1926

door de weleerwaarde heer **DS. A. VERHAGEN** van Middelburg

en

HERDENKINGSDIENST

bij het 75-jarig bestaan van de Gereformeerde Gemeente te Westkapelle op
zondagmorgen 15 december 1996 door de weleerwaarde heer
Ds. J. MIJNDERS

En

DE VERBORGENHEID VAN ISRAËLS TOEKOMST

Bewerking van een preek van ds. C. Sonnevelt

Uitgesproken op donderdag 1 juni 2017

In de Gereformeerde Gemeente te Westkapelle

Bijlage A.

Ingebruikneming van het nieuwe kerkgebouw der Gereformeerde Gemeente te Westkapelle op 13 juli 1926 door de weleerwaarde heer ds. A. Verhagen van Middelburg.

Gezongen is Psalm 84 vers 1:

Hoe lieflijk o Heer' en hoe rein
Zijn Uwe woningen niet klein;
Lustig zijn z'en schoon boven mate.
Mijn hart verlangt met allen zeer,
En zucht naar Uwen tempel, Heer!
Mijn ziel en lijf in dezen state
Zijn in den waren God verblijd,
En zeer verheugd tot dezen tijd.

Schriftlezing: Genesis 26:20-25.

Geliefde toehoorders,
Het eerste woord in deze onze eerste samenkomst in dit nieuwe kerkgebouw vindt ge voor dit avonduur opgetekend in Genesis 26 vers 22, het tweede gedeelte:

Daarom noemde hij zijn naam Rehoboth en zeide: Want nu heeft ons de Heere ruimte gemaakt, en wij zijn gewassen in dit land.

Vergun mij in dit avonduur in verband met deze onze eerste samenkomst u kortelijk te bepalen bij: De naam "Rehoboth".
Bedenken we dan

1. De weg waarlangs de Heere ons geleid heeft.
2. De plaats en toestand waarin wij ons thans bevinden, en
3. De hoop die wij koesteren mogen met betrekking tot het toekomende.

Doch zingen we vooraf Psalm 122 vers 1 en 2.

Zoo haast als ik hore spreken:
Welaan, laat ons allen zeer zaan
In dat huis onzes Heeren gaan,
Met vreugd is mijn hart ontsteken,
Dat onz' voeten zullen hierna
Staan binnen de poorten eerbaar
Van Jeruzalem wel gestichtet.
Jeruzalem is gebouwd vast
En door vrede te samen gepast
En tot een stad Gods fijn gerichtet.

Daar zal dat volk komen te zaam,
De stammen Israëls meteen,
Om God te prijzen in 't gemeen,
Naar Zijn lieflijk gebod bekwaam.

Dat is de plaatse dit God goed
David geeft, en wil dat men doet
Recht en gerechtigheid daarbinnen.
Laat ons wensen Jeruzalem
Geluk; het moet ook welgaan hem,
Die onzes Gods stad zal beminnen.

1. De weg waarlangs de Heere ons geleid heeft

1. De weg waarlangs de Heere ons geleid heeft,

Zo is dan nu, gemeente van Westkapelle, het ogenblik gekomen dat wij voor de eerste keer in groten getale worden samengebracht aan deze plaats, de plaats des gebeds. Voorwaar, voor u een gewichtvol moment in de geschiedenis van uw kerkelijk leven. Een moment waarvan we met vrijmoedigheid mogen zeggen: *Rehoboth, want de Heere heeft ruimte gemaakt en gij zijt gewassen in dit land.* Niet alleen voor u, maar ook voor ons tezamen is het een ure van grote betekenis.

Zouden wij niet de weg overdenken, volgens onze eerste hoofdgedachte, die achter ons ligt? Een weg waarop zoveel is gebeurd, dat aan de vergetelheid moet worden ontrukt. Een weg waarop de Heere Zijn daden voor u en voor ons heeft willen groot maken.

Vergun mij daarom iets van uw kerkelijke geschiedenis te overdenken.

Voor ongeveer 35 jaar werd hier te Westkapelle het Evangelie verkondigd door onze onvergetelijke dominee David Janse. In die dagen trad ook voor u op dominee Beversluis, die nog in leven is en zich ver aan gene zijde van de oceaan bevindt. Ook dominee Boone, thans te Sint-Philipsland, heeft voor u het Evangelie verkondigd in de schuur van de heer L. Cijsouw.

Altijd toch, als ge nog verder terug blikt, heeft dit Westkapelle een eigenaardige plaats ingenomen in de kerkgeschiedenis van ons vaderland. U weet dat door de dwang der overheid eertijds. nieuwe psalmen werden opgelegd. Velen van Gods lieve kinderen konden zich dit niet laten welgevallen. Niet uit een oogpunt van revolutiegeest tegenover de regering, neen, de vaste overtuiging dat Koning Jezus de Koning van de Kerk was, en een aards. vorst wel de Kerk diende te beschermen, maar haar geen dwang mocht opleggen. Zij gevoelden: Dit was het terrein van een aards. vorst niet! We zeiden dus: Niet de revolutiegeest, maar de eerbied voor Koning Jezus dwong hen niet toe te geven. Daarenboven waren zij zo menigmaal gesterkt en getroost geworden onder het zingen van de Psalmen van Datheen.

Geliefden, er heeft zich hier in Westkapelle veel afgespeeld ter oorzaak van de waarheid Gods en de zaken daarmee in verband staande. Ontzettend, als men indenkt hoe de mensen verdrukt en verdreven zijn geworden van Westkapelle, en in Veere en Antwerpen een veilige schuilplaats vonden, waar de kracht van sommigen vanwege de vreze Gods zo sterk uitblonk dat de geschiedenis er van vermeldt, dat de vraag hen werd gezonden, "of er nog meer van de zodanigen waren". Zo rijkelijk en duidelijk werd de gunste des Heeren in hen gezien. Er brak dus een tijd aan dat de Psalmen van Datheen kerkelijk niet meer werden gezongen en de samenkomsten in de dagen van 1834 niet werden voortgezet.

Er waren nog slechts enkele mensen, leden van Aagtekerke of ook nog wel van de kerk van Middelburg, totdat het rampjaar 1914 aanbrak en duizenden ten grave bracht. Een tijd dat de klokken luidden en de mannen en zonen werden opgeroepen om huis, haard en bloedverwanten te verlaten.

Toen werd het hier in Westkapelle in de ring van militairen, hier gelegerd, toegelaten. Het was ongeveer in de maand september 1914. En het staat u, gemeente van Westkapelle, wellicht nog duidelijk voor de geest, hoe we daarginds. in de zondagsschool voor het eerst de Waarheid des Apostels met u verhandelden: Strijd den goeden strijd en grijpt naar het eeuwige leven.
Het was een samenkomst enkel toegankelijk voor degenen die onder de wapenen waren, maar het staat ons nog als de dag van gisteren voor de geest, hoe een menigte zich verdrong voor de ingang met de vraag op de lippen of ook zij mochten luisteren naar het Woord des Evangelies.
En op die onvergetelijke avond werden voor het eerst weer gezongen de Psalmen van Datheen, werden wij weer geschaard rondom de Waarheid die tot de Godzaligheid leidt. In druk en bange dagen is hier een band gelegd, een band van 's Heeren wege, een band door middel van de prediking des Woords.
Maar ach! Bij wijze van spreken: werd er om de put door de herders van Gerar getwist met de herders van Izak, zo werd ook hier eertijds. getracht de prediking des Woords. onmogelijk te maken. De put van Izaak werd dichtgeworpen. Zo ook hebben wij het hier meegemaakt dat de deur gesloten werd, waardoor het onmogelijk was het Woord des Heeren op een bevindelijke wijze te horen verkondigen.
Maar de Heere heeft uitkomst gegeven! Staat het u, gemeente van Westkapelle, niet meer helder voor de geest hoe wij de eerste avond samen kwamen in de Christelijke school? Hoe door de soldaten zelf een predikstoel werd vervaardigd en zij zich niet schaamden deze op hun schouders door de plaats uwer inwoning te dragen? Hoe de ene een stoel, de andere een bank, een derde een lamp of weer iets anders bracht, ten einde de vergadering te doen slagen?
Die onvergetelijke avonden waar alles samenkwam, waar nog schuchtere lieden die zich niet durfden te laten zien maar in de donkere gang hebben staan luisteren, wat de Heere tot hel- en doemwaardige zondaren te zeggen had.
We durven met vrijmoedigheid zeggen, dat Gods zegen niet achterwege gebleven is op de arbeid die wij te dezer plaatse hebben verricht. De Heere werkte met kracht en macht. Er zijn er in ons midden die in die tijd met God hebben te doen gekregen, die hebben beaamd dat de wereld voorbij gaat met hare begeerlijkheden, maar die den wille Gods doet blijft tot in eeuwigheid, zodat zij moesten breken met de zonden en ongerechtigheden. In uw hart ontstond een vraag naar God, een vraag naar Zijn getuigenissen. Het is een onvergetelijke tijd waarbij we u mochten bepalen bij Manasse's bekering. Bij de mogelijkheid dat aan een hel- en doemwaardige zondaar de Heere een wonder wilde grootmaken.
Geen leed zal die tijd ooit uit het geheugen wissen. De waarheid kreeg contact met uw consciëntie. De grootste spotters hebben moeten getuigen: "Dit is de waarheid die naar de Godzaligheid leidt".
O, al brak van alle kanten de vijandschap los, al trachtte men de put weer te sluiten, al probeerde men de prediking des Woords. onmogelijk te maken, wie had ooit gedacht dat hetgeen in het hart van één onzer broederen werd omgedragen nog eens verwezenlijkt zou worden, namelijk dat de gemeente des Heeren wederom hier ter plaatse zou worden saamgebracht?[6]
Wat werd dien broeder vaak geschokt en geschud in zijn verwachtingen die hij koesterde, maar Gode zij dank, ondanks alle schokkingen, strijd en tegenstand: de verwezenlijking van de hoop is niet weggebleven. 15 december 1921 was het dat

[6] Willem Houmes, ouderling

alhier werd geïnstalleerd de Gereformeerde Gemeente van Westkapelle. Toen bestond de gemeente uit 82 belijdende en 57 doopleden, tezamen 139 leden.
Door de weleerwaarde heer ds. Kok met andere broeders werden krachten en gaven ten nutte daarvan besteed en alzo uw gemeente geïnstalleerd.
Met een blik achter ons mogen wij met vrijmoedigheid zeggen dat de Heere grote dingen aan u gedaan heeft. Gods gunst op al de arbeid is niet achterwege gebleven.

21 oktober 1925 werd op een wettige mansledenvergadering besloten een nieuw kerkgebouw te doen verrijzen. Niet uit een oogpunt van wereldse grootheid of zucht naar praal, neen u was blij dat u gedurig mocht samenkomen, al was het slechts in een schuur. Wellicht hebt u in die schuur menig onvergetelijk uur beleefd. Al was dan die plaats eenvoudig, ge vond er ingang en toegang tot de troon der Genade. De Heere wilde er wonen. Zijn gunst heeft Hij in rijke mate betoond, maar waar het getal van de leden steeg, werd vergroting nodig. Op het ogenblik telt uw gemeente 102 belijdende leden en 57 doopleden, tezamen 159 leden.
Heeft de Heere geen ruimte gemaakt? En mogen wij op de gevel van dit nieuwe kerkgebouw niet met vrijmoedigheid schrijven: "Rehoboth"? Er is niet over getwist; ge zijt in eendracht opgetrokken. Al waren niet vele rijken en edelen onder u, ge hebt de handen in elkaar gelegd, de offers u getroost om te bouwen uw kerkgebouw. Neen, daar is niet over getwist. De Heere heeft u doen wassen in dit land en met recht hebben wij voor u dit avonduur toegeroepen: *Rehoboth. De Heere heeft ruimte gemaakt en u doen wassen in dit land.*
Daarom wensen wij u in de tweede plaats na te gaan

2. De plaats en de toestand waarin wij ons thans bevinden.
Wie heeft ooit durven denken, gemeente van Westkapelle, dat de Heere het zo wel maken zou als op dit ogenblik. Boven bidden en boven denken heeft Hij het wel gemaakt.
O zeker, het past ons in een ure als deze daar bij stil te staan. We zeiden reeds: Wij waren tevreden met hetgeen wij hadden. Met vrijmoedigheid durven wij zeggen: Geen zucht om ook te hebben wat anderen hebben, was de aandrang om dit kerkgebouw te doen verrijzen, maar wij zouden daar tegenover willen zeggen: Is de Heere het niet waard om voor Zijn naam en dienst een huis te bouwen? O, Hij is het eeuwig waard! Als men ziet wat de wereld een geld besteedt aan bioscopen, schouwburgen en voor alle plaatsen van vermaak, tonnen goud zijn daar voor nodig.
Zouden wij dan niet met daden belijden dat de Heere het waardig is om voor Zijn naam en dienst een huis te bouwen? Ik geloof, gemeente, als ge ziet op uw kerkgebouw, alle dingen nagaat en overziet, dat de Heere u met recht zou kunnen vragen: "Betuig tegen Mij, wat ontbreekt u nog?" Is Hij het dan niet waard dat ge met al die weldaden in den Heere eindigt? Hij heeft ruimte gemaakt en gij zijt gewassen in dit land. Niet door twisten, o neen! Geen tweedracht is er onder u geweest. Als men de geschiedenis nagaat, wat gebeurt het vaak dat een nieuw kerkgebouw gebouwd wordt en er soms om een stoel of bank twist ontstaat, waardoor de gemeente in tweeën valt; zodat vaak door twist en tweedracht uit elkaar gaat wat bij elkaar behoorde te blijven.
Maar geliefden, zo is het hier niet. Misschien komt bij sommigen het oud geleerd rijmpje nog voor de geest en stijgt de vraag: "Waarom dan niet allen in de Staatskerk? Daar behoren we toch?"
Maar toehoorders, bedenk dat onze vaderen er niet zijn uitgelopen. Neen! Voor de trappen van de predikstoel staande werden zij eraf getrokken en gebracht in gevangenissen, werden hun zware boeten opgelegd.

Nee geliefden! Koning Jezus behoort de grootste plaats in te nemen. Zijn leer, tucht en sacramenten moeten in de kerk gehandhaafd blijven. Denk niet dat het ons nog nimmer leed is geweest dat dit alles heeft plaatsgegrepen. Nooit bracht verval van een volk bloei voor Gods Kerk, maar desniettegenstaande is het groot dat wij de waarheid die naar de Godzaligheid is vrij mogen verkondigen, waar de mens op zijn diepst vernederd wordt en God op zijn hoogst verheerlijkt wordt, waar de waarheid contact krijgt met de consciëntie, een waarheid zoals die in de harten van Gods volk ondervonden en doorleefd wordt.
O, wat is het een weldaad als Gods knechten het vergund wordt om met de moeden een woord ter rechter tijd te spreken. De Heere gaf u een kerkgebouw, schonk u een predikstoel. Wij spreken de wens uit dat binnen deze muren tot in lengte van dagen de zuivere waarheid Gods mag uitgedragen worden, dat de Heere blinde zondaren wil zalig maken en dat doden levend gemaakt worden. Mochten binnen deze muren velen hun schuldbrief ontvangen, opdat ze met de tollenaar leerden uitroepen: "O God, wees mij arme zondaar genadig!"
Wij zien er op het ogenblik onder u, die als vrucht van de prediking van de dagen van voorheen, de Heere hebben leren zoeken, die om Hem verlegen zijn geworden en die zichzelf hebben leren kennen als arme zondaren.
O gemeente van Westkapelle, mocht ook zo een wassen onder u plaats grijpen, waardoor ook de gemeente Gods inwendig werd vermeerderd. Dat de Heere ruimte maakte in ons hart, opdat het zielsleven erdoor verrijkt werd en er een waar volk werd geboren dat in banden werd geslagen en zichzelf leerde kennen als reddeloze zondaren. Er zullen er hier misschien wel zijn die in banden verkeren, maar met bewustheid van het hart nog geen vergeving van zonden hebben ontvangen; die nog niet zouden durven uitroepen: Min Heere en min God. Dezulken die wel eens ruimte hebben gezien in Christus Jezus voor zondaren, maar persoonlijk nog niet in de ruimte werden ingeleid.
Het is dan ook onze wens dat dit binnen de wanden van dit kerkgebouw nog eens mocht plaats grijpen, dat de koperen deuren van uw hart werden in stukken geslagen en de ijzeren grendelen werden verbroken, zodat u in de volle ruimte werd ingeleid, waarin de Heere al Zijn kinderen plaatsen zal. Dat ge mee mocht jagen naar de gerechtigheid van de Heere Jezus Christus en ge mee mocht galmen de jubelzang van Job: *Ik weet dat mijn Verlosser leeft!* Geve de Heere u dit te mogen ervaren te dezer plaatse onder de middelen der genade. Daarom gaat het toch, opdat het Koninkrijk Gods binnen u komen mocht en ge moogt opwassen in de kennis en de genade van onzen Heere Jezus Christus.
Wij staan ook nu weer voor een nieuwe toekomst. Wat zal ze ons brengen? Hebben we ook hoop aangaande het toekomende? Dit is onze derde gedachte die wij met u zouden bespreken.

3. De hoop die wij koesteren mogen met betrekking tot het toekomende.
Ach, ik geloof, mijne hoorders, als ik het met een uitwendig oog bekijk, dat wellicht menig hart met bezwaren vervuld is. Als men ziet hoe in de kerkenraad door de ouderdom de krachten worden afgebroken. Wij blikken nu op een nieuw kerkgebouw, maar aan de andere kant zien wij hoe de krachten van sommigen uwer verminderen. Men zou, zo menselijkerwijs gesproken, wel eens denken dat het een bange tijd en een donkere toekomst met zich meebrengt. Wij zien in het natuurlijke leven vaak dat een geruime tijd alles meevalt en de voorspoed een zeker toppunt bereikt. Dan denken we: "Nu zijn we er", maar dan gebeurt het dat we dingen moeten doorleven die ingrijpend zijn.

Het spreekwoord zegt: "De jongen kunnen sterven maar de ouden moeten sterven."
Kerkenraad, is het u geen wonder dat uw ogen het nog hebben mogen zien dat ge uw eigen kerkgebouw hebt?
Gemeente van Westkapelle, denk niet dat u er nu bent. Bedenkt: de strijd zult ge nooit ontlopen, meent niet dat ge de schuddingen te boven zijt. Neen! Wij zijn op allerlei gebied met bezwaren aangedaan. Letten we op de tijden, op de tekenen die er plaats hebben, heus, dan is ons hart wel eens met vrees bevangen. Maar toch, als wij een blik mogen werpen op de trouwe Verbondsgod, die u tezamen geleid heeft tot hiertoe, en wij bepaald worden bij de vele uitreddingen en bemoeienissen, dan is de hoop die wij koesteren dat die God, die u geleid heeft, die God, die u geholpen heeft tot nu toe, die zelfde God zal met u zijn en blijven met betrekking tot het toekomende. Daarom geliefden, het hoofd naar boven, het oog op Hem gericht, opdat de Heere in eeuwige trouw en onveranderlijkheid de sterkte voor ons hart mocht zijn en de waarheid ondervonden worden, wat de Heere zelf in Zijn Woord ons toeroept: "Ik zal u niet begeven, noch verlaten, maar Mijn oog zal op u zijn."
Deze waarheid worde u toegepast, zowel op het stoffelijke, als ook op het geestelijke gebied. Want, gemeente van Westkapelle, al die weldaden ontvangen wij niet om enige waardigheid uit of van onszelf, neen, het zijn alle onverdiende weldaden die ons worden geschonken om de zoen- en kruisverdiensten van onze Heere Christus. Zo is dan alle roem uitgesloten van schepsels zijde en is het een onverdiend voorrecht dat de Heere u dit nog schenkt.
Wij spreken onze wens uit dat tot in lengte van dagen de waarheid mag uitgedragen worden, dat de Heere de ambtsdragers wil sterken en Hij nog knechten wil uitstoten in Zijn wijngaard; en dat wij hier nog menigmaal met elkaar mogen zingen, beleven en ervaren wat de dichter zingt in Psalm 68 vers 5:

Gij verkwikt Uw volk goedertier,
En maakt dat een iegelijk dier
Daar woont zonder verderven.
Uwen kind'ren deelt Gij Uw goed,
In 't kruis geeft Gij hun goeden moed,
Zonder troost zij niet sterven.
Gij hebt naar Uwe goedigheid,
Den reinen jonkvrouwen bereid
Een oorzaak zoo 't mag blijken,
Om te zingen in 't gansche land,
Als onze vijanden met schand
Veldvluchtig moeten wijken.

Mag ik mij dan nu in de eerste plaats richten tot u, geachte kerkenraad van Westkapelle? Zowel ouderlingen als diakenen, om u de goedertierenheden des Heeren, die de Heere u geschonken heeft, in dit avonduur voor te stellen.
Is het geen wonder dat de Heere ruimte heeft gemaakt, zonder twist of tweedracht is u dit kerkgebouw geworden; hoe is de eendracht onder u in het optrekken in dit kerkgebouw kennelijk gebleven.
Broeder Houmes, van hoeveel betekenis is voor u een avond als deze! Heeft u het ooit kunnen loslaten, wat de Heere beloofd had dat op deze plaats nog een gemeente zou worden gesticht? Al was het slechts in uw schuur voor velen te eenvoudig, doch voor de Heere nooit te eenvoudig. Hoe menig onvergetelijk uur is daar doorgebracht. Hebt ge ooit durven denken nog te zullen beleven wat we nu hebben? O wat is de Heere

goed voor alles verbeurd hebbende schepselen. Het is mijn wens dat de Heere uw ambtelijke bediening nog heerlijk maakt; dat ge in liefde, vrede en met enigheid moogt verkeren; en zo elk in zijn ambt werkzaam mag zijn tot uitbreiding van het Koninkrijk Gods, al zijn er dan enige bezwaren in onze harten dat wellicht de ouden zo spoedig zullen worden afgehaald. En nu wel een nieuw kerkgebouw, maar wie weet hoe spoedig van elkaar gescheiden.
Toch is het een voorrecht broeders, voor diegenen die een gegronde hoop hebben, een plaats te zullen ontvangen en opgenomen te worden in een gebouw niet met handen gemaakt, maar eeuwig in den hemel.
Straks zal de Heere alle Zijn dienstknechten tonen, waartoe Hij ze gebruikt heeft in Zijn kerk op aarde. En als er ooit spijt gevoeld zou kunnen worden in de hemel, dan zou het zijn dat we niet met grotere toewijding aan ons ambt ons hebben gegeven.
De Heere spare en drage u voor elkaar en stelle u in uwe ambtelijke bediening tot een groten zegen.

Broeders, afgevaardigden van de zustergemeenten, het is ons een blijdschap u in dit avonduur in ons midden te zien. Wij brengen u allereerst onze dank voor uw belangstelling. Slechts van twee kerken zijn geen afgevaardigden tegenwoordig. Wij hopen dat hun wegblijven geen reden hierin mag vinden, dat zij niet even blij zijn als wij, nee, de verre afstand of drukke werkzaamheden zijn wellicht de reden van hun wegblijven. Toch hadden wij hen gaarne hier gezien. Wij zien zo vaak, als in het natuurlijke een gezin vergroot, dat zich dan de gehele familie er als het ware mee bemoeit. Daarom hartelijk dank voor uw tegenwoordigheid.
Wil ook uw kerkenraden onze dank overbrengen voor uw afvaardiging naar deze plaats. En gedenk deze kleine zuster in al haar noden.

Weledelgestrenge heer burgemeester van Westkapelle, in de eerste plaats delen we u mede dat wij het op zeer hoge prijs stellen u in dit avonduur in ons midden te zien. Uw tegenwoordigheid is ons een bewijs dat ook u het belang dezer kerk en van 's Heeren zaak op het hart draagt. Wij verzekeren u dat in dit nieuwe kerkgebouw smekingen en gebeden voor u zullen worden opgezonden, dat uw noden en behoeften zullen worden opgedragen, om in het midden der gemeente af te smeken dat de Heere u schenke wijsheid, dapperheid en kloekheid, om steunende op des Heeren Woord dit uw volk waarover u de Heere als burgemeester heeft geplaatst te regeren.
Nogmaals zeggen wij u zeer hartelijk dank voor uw tegenwoordigheid. Mocht de Heere u de belangen van deze gemeente, van dit volk, op uw hart binden, opdat u van 's Heeren wege tot een zegen werde gesteld. Mochten de leden onder uw bestuur en opzicht altijd een open oor bij u vinden voor de bezwaren die hen drukken en moeiten waarmee zij te kampen hebben.
De God aller genade stelle u rijkelijk tot zegen, en in het kerkelijke, en in het burgerlijke leven. Bedenken we ten allen tijde dat wij God eenmaal rekenschap zullen moeten geven van al onze daden.

En zouden wij u durven vergeten, aannemers en allen dergenen die dit gebouw hebben helpen samenstellen? Hartelijk dank zeggen wij u voor de wijze waarop u dit werk hebt voltooid. Geen twist of onenigheid tijden de gehele bouw viel er onder u voor. Ook mochten wij ons verheugen in de hartelijke samenwerking met kerkenraad en bouwcommissie, waarvoor wij u allen onze dank toebrengen. Wat is het groot, zo menig steenke op dit fundament te hebben gebracht, de balken in dit gebouw te hebben aangebracht. Wij zouden het u zo gunnen dat ge zelf als levende stenen

gebouwd mocht worden op de eeuwige Rotssteen Jezus Christus. Wat zou het te zeggen zijn, kerken te hebben gebouwd, maar eenmaal toch zonder God te staan. Wij wensen dat gijlieden, als vrucht van dit bouwwerk, nog gebouwd mocht worden op dat enige Fundament des Apostels en der profeten, waarvan Jezus Christus de uiterste Hoeksteen is.

En ook u, gemeente van Westkapelle, groot waren de bemoeienissen des Heeren met u. Er blijve liefde en enigheid onder u en mocht ge zo tezamen de belangen uwer ambtsdragers opdragen, alsmede uw plaatselijke overheid, aan de troon van Gods genade, opdat een goede reuk uitga van ulieden, en er vanuit uw leven een zoutend zout en een lichtend licht gezien mag worden te midden van een krom en verdraaid geslacht. Worde des Heeren Naam door u verheerlijkt en mocht ge u zo tezamen verblijden met de daden des Heeren. Amen.

Hierna krijgt de ***burgemeester*** het woord.
Hij dankt de kerkenraad en gemeente voor de gelegenheid die Hem werd gegeven om in dit gebouw tegenwoordig te zijn. Hij wenste de voorganger geluk met het verrijzen van dit kerkgebouw en acht het zijn voornaamste taak om met de gemeente verblijd te zijn. Het is Hem een blijdschap dat hij mag zien dat deze gemeente voor haar geestelijke leven, haar gaven en krachten feil heeft.
Hij wenst haar geluk met haar nieuwe kerkgebouw en hoopt dat Gods zegen daarop moge rusten, dat de prediking die hierin zal worden uitgedragen haar grondslag mag vinden op de Bijbel en Gods Woord alleen.

Hierna wordt de gemeente verzocht de burgemeester als antwoord toe te zingen Psalm 134 vers 3:

U zal de Heer', die eeuwig leeft,
Die hemel en aard gemaakt heeft,
Uit Sion met groot overvloed,
Zegenen met allerlei goed

Daarna wordt de zegen des Heeren op de gemeente gelegd en keert ieder huiswaarts.

Bijlage B

Herdenkingsdienst 75-jarig bestaan van de Gereformeerde Gemeente te Westkapelle op zondagmorgen 15 december 1996 door de weleerwaarde heer, ds. J. Mijnders.[7]

Voorzang: Psalm 103 vers 1.

Loof, loof den HEER', mijn ziel, met alle krachten;
Verhef Zijn Naam, zo groot, zo heilig t' achten;
Och, of nu al wat in mij is, Hem preez:1
Loof, loof mijn ziel, den Hoorder der gebeden;
Vergeet nooit een van Zijn weldadigheden;
Vergeet ze niet; 't is God, die z' u bewees.

Schriftlezing: Genesis 31:1-13.

Zingen: Psalm 74, vers 12, 15 en 20
Gij, evenwel, Gij blijft dezelfd; o HEER;
Gij zijt vanouds. mijn toeverlaat, mijn Koning,
Die uitkomst gaaft, en uit Uw hemelwoning,
Voor ieders oog Uw haat'ren gingt te keer.

Hoe menigmaal hebt G' ons Uw gunst betoond,
't Zij G' een fontein deedt uit een rots ontspringen.
Of op een hoop de waat'ren samendringen,
Wanneer de stroom door U werd uitgedroogd.
Dat elk verdrukt' Uw bijstand eens erlang.
Laat, laat Uw volk niet schaamrood wederkeren;
Maar wil van hen ellend' en nooddruft weren,
Opdat z' Uw naam verheffen in gezang.

Gemeente van Westkapelle,
Wanneer wij ons vanmorgen mogen scharen onder de prediking van Gods Woord, dan geeft de Heere ons een bijzonder voorrecht, n.l. om stil te staan bij het grote feit, dit mogen wij toch wel zeggen, dat het vandaag precies 75 jaar geleden is, dat uw gemeente als een zelfstandige gemeente door ds. R. Kok van de gemeente van Aagtekerke werd geïnstitueerd.
Hij heeft toen het Woord bediend uit Jeremia 23 vers 6. Een bijzondere gebeurtenis, hetwelk ook blijkt uit hetgeen ds. Kersten ons meedeelt in de tweede jaargang van onze Saambinder 1921. Niet veel woorden, maar wel inhoudsvol. Ik wil het u voorlezen, daar de meesten dit niet bekend zal zijn:

"Te Westkapelle werd eene gemeente geïnstitueerd. Sinds. lange jaren trokken de Westkappelaars naar Aagtekerke, om bij de Gereformeerde Gemeente te kerken. Thans kwam het tot zelfstandige formatie, onder leiding van ds. Kok. De Heere zegene die broederen en geve dat in het klein beginsel een groeikracht schuile, die op

[7] Een uitgave van de stichting Lectori Salutem, Postbus 229, 2990 AE Barendrecht. Uitgegeven onder verantwoordelijkheid van de kerkenraad van de Gereformeerde Gemeente te Westkapelle

het veelzins losse Westkapelle, de Waarheid als een Zuurdesem doortrekken doe, tot heil van vele zondaren. (K)".

Dit was het korte maar ook zakelijke berichtje dat ds. Kersten opnam n.a.v. het voorrecht, gemeente van Westkapelle dat u in 1921 te beurt viel. 75 jaar gedragen en gespaard als gemeente, een gave, waardig om daarbij met elkaar een ogenblik stil te staan. Dat daarbij niet de mens, maar de God van Bethel in het middelpunt mocht staan, opdat Hij ook van alles de eer zou ontvangen. En gemeente wat kunnen wij dan beter doen dan het Woord Gods open te slaan en met elkaar te vertoeven als de Heere het geeft bij het woord van onze tekst, hetwelk ge voor deze bijzondere dienst vinden kunt in het u voorgelezen Schriftgedeelte, namelijk het eerste boek van Mozes genaamd Genesis, hoofdstuk 31, het 13e vers het eerste gedeelte, waar Gods Woord en onze tekst aldus luidt:

Ik ben die God van Beth-El.

Gemeente, wij worden dus bepaalt bij: *De God van Beth-El.*
Bij een tweetal gedachten wensen wij met de hulp des Heeren stil te staan:

1. Een trouwhoudend God
2. Een waarmakend God

1. Een trouwhoudend God
Gemeente, om te verstaan wat deze naam voor Jakob betekent, is het nodig met elkaar 20 jaar terug te gaan. Het kan ons bekend zijn, dat Jakob de zegen van het eerstgeboorterecht door bedrog heeft verkregen en de gevolgen zijn dan ook niet uitgebleven. Hij moest vluchten en zijn ouderlijke huis verlaten, het zwaard van zijn broeder Ezau zocht hem. En dan ontmoeten wij Jakob aan de avond van de dag op een plaats waar de blote hemel zijn dek is, en een steen zijn hoofdpeluw.
Maar zie, daar betoont de God van Jakob in beginsel reeds te zijn de God van Beth-El. In deze nacht aanschouwt hij in een droom een onmetelijke ladder die gesteld was op de aarde, welks opperste aan de hemel raakte, en ziet zo lezen wij in Genesis 28 vers 12: *De engelen Gods klommen daarbij op en neder.*
En dan lezen wij verder in vers 13: *De Heere, de Eeuwige Verbonds-God stond op dezelve.* Gemeente, wanneer dit niet zo zou zijn geweest, deze vluchteling zou daar van ellende gestorven zijn. Hier zien wij dat deze plaats van eenzaamheid voor Jakob wordt tot een Beth-El, een Huis Gods
Twintig jaar is thans voorbij gegaan en veel is in die 20 jaren gebeurd. Wij denken aan Laban zijn oom waar hij terecht gekomen is, welke zijn loon 10 maal veranderd heeft. De hitte van de dag en de koude van de nacht heeft hij daar verdragen. Zeven jaren heeft hij gewerkt voor Lea. Hij had graag Rachel gehad als vrouw; toen weer zeven jaar voor Rachel. En daarna nog zeven jaren voor hetgeen de Heere Hem heeft beschikt aangaande het tijdelijke goed. Wat moest Jakob leren in die twintig jaar, en wat is de levensles die de ganse Kerk moet leren wanneer alles regelrecht ingaat tegen zijn berekening? Wel, hetgeen Paulus schrijft aan de gemeente van Rome, namelijk, *dat degenen die God liefhebben, alle dingen medewerken ten goede* (Rom. 8:28).

En dan zien wij dat hetgeen 20 jaar geleden gebeurd is, bij vernieuwing bevestigd wordt, want de tijd is gekomen dat Jakob weer terug mag keren naar Kanaän. De Heere is Hem verschenen. Hij roept zijn vrouwen en deelt hen mee wat wij lezen in hoofdstuk 31 vers 5: *Doch de God mijns vaders is bij mij geweest.*

Gemeente, wat een zalig bezoek wanneer voor zulk een vluchteling de hemel bij vernieuwing ontsloten wordt en hij ervaren mag dat de God van Beth-El nog dezelfde God is. Twintig jaar geleden toen de God van Beth-El Hem verscheen, hebben wij Hem uit horen roepen: *Gewis, is de Heere aan deze plaats, en ik heb het niet geweten.* Hij wil zeggen, op zulk een openbaring heb ik niet kunnen of durven rekenen. En gemeente waar zou een geestelijke vluchteling, een mens wiens naam bedrieger is, op kunnen rekenen anders dan op de eeuwige rampzaligheid. Wanneer dan ook de God van Beth-El na 20 jaar bij vernieuwing aan Jakob verschijnt dan moet gij eens zeggen, waar heeft Jakob ook bij Laban nog op kunnen rekenen? Dat de God van Beth-El Hem nog eenmaal een bezoek zou brengen? U had het eens aan Jakob moeten vragen. Hij zou nooit verder gekomen zijn dan eerlijk te belijden alle weldaden te hebben verzondigd.
Geliefden, daarin openbaart zich nu de praktijk der Godzaligheid in het leven van al Gods volk. Elke keer weer wanneer de Heere zulk een geestelijke vluchteling bezoekt met Zijn heil, wordt het wonder des te groter.
Gemeente van Westkapelle, wanneer u dan ook vandaag dit feit mag herdenken zoals God het waardig is en zoals het u betamelijk is, wat er dan ook achter u ligt, in welke omstandigheden u ook verkeert, het wonder wordt des te groter. Hier ontmoeten wij Jakob dus, die vanwege het wonder Gods zijn vrouwen daar mee in kennis stelt en tegelijk zijn knieën gaat buigen.
Nee, het is voor Jakob niet zo'n onprofijtelijke tijd geweest, die 20 jaar. Hij is tijdens zijn verblijf bij Laban steeds. meer aan de weet gekomen, waar de oorzaak van dit alles lag. Wij -ontmoeten hier geen onschuldige Jakob. Maar zie, daar buigt de hemel zich over deze schuldige bedrieger, en de God van Beth-El openbaart zich bij vernieuwing. "Jakob", zo horen wij Hem zeggen, "Ik ben nog steeds. dezelfde als voor 20 jaar. Jakob daar is in uw leven veel veranderd, maar als het gaat over Mijn trouw, over Mijn liefde dan is er aan Mijn zijde niets veranderd."
En gemeente, gij moet denken dat de gedachten van Jakob in die 20 jaar wel eens vermenigvuldigd zijn. Nee, het is niet altijd licht geweest. Hij heeft ook niet altijd kunnen zien dat de beloften Gods aan Zijn volk vermaakt, na 20 jaar bevestigd zouden worden. De praktijk van Gods volk, is ook de bevinding van een Jakob geweest, zodat zij van binnen gezegd zullen hebben:

Zouden Gods beloftenissen
Immer haar vervulling missen,
Vruchtloos worden afgewacht,
Van geslachte tot geslacht?

Maar zie, in dit alles horen wij de God van Beth-El zeggen: "Jakob, zoudt gij nu denken dat Ik faal in de vervulling van Mijn beloften? Jakob, Ik zal gedenken aan Mijn Eeuwig Verbond. Dan moge Laban desnoods. uw loon duizend maal veranderen, weet echter dat Ik de Heere niet veranderd word, en dat gij, Jakob, daarom niet verteerd wordt. Jakob, hier ligt de oorzaak dat uw graf niet gedolven zal worden op het terrein van Laban. Aan uw zijde moge dan niet anders gevonden worden dan schuld, dan te kort, maar houd er rekening mee, dat Mijn trouw, Mijn liefde, Mijn bemoeienissen nog even groot zijn als voor 20 jaar. Ik ben die God van Beth-El."

Gemeente van Westkapelle, de inhoud hiervan predikt ons, dat de Heere Zijn daden in herinnering roept. Door indachtmakende genade mogen Gods kinderen, en dat mocht vandaag ook de vrucht zijn van de prediking, wel eens terug zien. Wanneer dan het

licht van de hemel afdaalt in het duistere hart van zulk een bedrieger, want Jakob was niet meer, weet je wat er dan gaat leven? Het woord van de dichter uit Psalm 77:

'k Zal gedenken hoe voor dezen,
Ons de Heer' heeft gunst bewezen;
'k Zal de wonderen gadeslaan,
Die Gij hebt vanouds. gedaan.

Nee, dit is geen vanzelfheid. Verstandelijk als de Heere licht geeft is dat nog wel mogelijk, maar als het gaat over het wezen van de zaak, dan is het elke keer weer een Godsdaad als wij de eer van die God van Beth-El mogen bedoelen. Het opmerken van Gods daden is nooit aan een leeftijd gebonden, het kleinste kind, als Hij plaats maakt in het hart, mag dan de eer des Heeren bedoelen. Er kan soms veel in onze herinnering worden opgeroepen, ook in verband met dit kerkelijk herdenken. Minder aangename, maar ook aangename zaken als het gaat over het vijfenzeventigjarig bestaan van uw gemeente, maar veel zoeter zijn de zaken die in herinnering worden gebracht van Godswege, waarin de eer des Heeren uitstraalt.

Ik wenste daarom, dat dit het deel mocht zijn van de gehele gemeente van Westkapelle, van al de broeders uit Aagtekerke, die hier toch ook nauw bij betrokken zijn. Dan beantwoordt deze bijzondere dienst aan het hoogste doel. Dan gaan we zien wie Hij geweest is, en wie Hij op dit ogenblik nog is in alle moeiten, zorgen, in alle verdriet, maar ook in het bewijzen van Zijn bijzondere gunst ten opzichte van uw gemeente. Was Jakobs toestand in de nacht van Beth-El deerniswaardig, ik heb zoëven gezegd, zijn hoofdkussen was een steen en zijn dek de blote hemel, dan zouden wij geneigd zijn om te zeggen, het gaat met Jakob op de ondergang aan. De beloften zullen falen. Maar dan volgt na twintig jaar, dus op Gods tijd het Woord van onze tekst: Jakob, Ik ben die God van Beth-El.
Gemeente van Westkapelle, is dit ook de sprake niet die vandaag tot u komt bij het herdenken van dit grote feit? Wanneer gij thans een oog ontvangt om terug te zien, zeg mij, is dan die God van Beth-El voor u niet geweest een getrouw, een wonderdoend God? Het is waar, wanneer gij de geschiedenis nagaat, zijt gij niet uitgebroken in menigte? Bij uw Instituëring telde de gemeente 82 belijdende leden, en 57 doopleden, thans lezen wij in het kerkelijk jaarboek dat uw gemeente bestaat uit 150 belijdende leden en 100 doopleden. Spreekt dit aantal niet, - en dan gaat het niet in de eerste plaats over cijfers - van de trouw van de God van Beth-El? Geeft dit geen oorzaak, en het hart mocht daartoe in gewonnen worden, om met de dichter van Psalm 103 uit te roepen: *Loof den Heere min ziel, en vergeet geen van Zin weldaden.* Wij zijn daartoe zo licht geneigd. Misschien zijn wij dit alles over een week al weer vergeten, weet echter dat hetgeen dat de Heere werkt nooit meer wegebt. Wanneer de Heere vandaag een gebroken hart en een verslagen geest geeft, dan gaat dit mee over dood en graf. Daarvan kan met recht worden gezegd: *Al wat Gij wrocht zal juichen tot Uw eer.*

Vreugde en droefheid, windstilte en storm, hoop en moedeloosheid, dit alles was hetgeen gij in die 75 jaar moest ervaren. Toch betoonde de Heere ondanks dit alles de God van Beth-El te zijn. Een enkel feit wil ik in dit verband noemen.
Eerst de instituëring op 15 december 1921. Op 13 juli 1926 mocht uw gemeente in een dienst onder ds. Verhagen een nieuw kerkgebouw in gebruik nemen. Veel arbeid heeft hij in uw gemeente, vooral in de oorlogsjaren 1914-1918 onder de militairen, mogen verrichten. Hij sprak in deze dienst naar aanleiding van Genesis 26 vers 22. Wat mij

bijzonder trof was dit: dat hij met grote vrijmoedigheid mocht zeggen dat de Heere niet achtergebleven was in het bekeren van zondaren en het onderwijzen van Zijn volk. Namen zullen wij in dit verband niet noemen, zij zijn allen in de hemel bekend de grote vraag mocht wel zijn of ook van u en mij gezegd zal kunnen worden wat we lezen in Jesaja 62 vers 29: 'En gij zult met een nieuwen naam genoemd worden, welken des Heeren mond uitdrukkelijk noemen zal.'
Het zijn allemaal mensen die de inhoud van de naam Jakob hebben leren spellen, maar die tegelijk ook iets hebben verstaan van de inhoud van die nieuwe naam, namelijk Israël, vorst Gods Gemeente ook trok de laatste wereldoorlog zijn diepe sporen zowel in het persoonlijke, maar ook kerkelijke en ambtelijke leven in het midden van uw gemeente. Voor het oog was er praktisch niets meer over. De ene ouderling zat in Middelburg, de ander in Aagtekerke. Wij zouden gezegd hebben, een verstrooid hoopje volk waar niets meer van terecht komt. Toch betoonde de Heere de God van Beth-El te zijn, zodat gij als door Gods hand weer bij elkaar gebracht werd, en ds. De Wit in 1949 weer een nieuw kerkgebouw in gebruik mocht nemen.
Als laatste mijlpaal willen wij nog noemen het herdenken van uw vijftigjarig bestaan, waarin onze geliefde vriend ds. Snoep voor mocht gaan naar aanleiding van Exodus 3 vers 2. Veel zijn dus de bemoeienissen des Heeren geweest.

Maar laten wij vandaag eens verder zien dan de gemeente van Westkapelle. Zeg mij, u die geen vreemdeling zijt van Goddelijke genade, gij die misschien vele jaren onder de dienstbaarheid van Laban hebt verkeerd, een hard juk hebt moeten dragen, heeft de God van Beth-El Zich in de hitte der beproeving niet doen kennen als die God, die nooit beschaamt? Gij, die door genade die God van Jakob een weinig kennen mag, zijt gij ooit tekort gekomen als het gaat over de rijkdom van die God van Jakob? Liet Hij u in het dodelijkst tijdsgewricht omkomen in de golven van twijfel, van ongeloof van ongerechtigheid? Zeg mij, heeft Hij u niet verzadigd met het goede van Zijn huis, met het heilige van Zijn paleis?
Wij zeggen toch niet te veel, wanneer u vandaag eens een ogenblik terug mag gaan, dat Hij u leidde aan zeer stille wateren, dat Hij de tafel toerichtte voor uw aangezicht tegenover uw tegenpartijders?
Het was op 29 september 1968, dat ik in het midden van uw gemeente mocht spreken uit Psalm 23 vers 4: *Al ging ik ook in een dal der schaduw des doods, ik zou geen kwaad vrezen, want Gij zijt met mij. Uw stok en Uw staf die vertroosten mij.*
O, gemeente van Westkapelle, op dit alles ziende, heeft de God van Beth-El ooit in uw midden gefaald? Vandaar een goede zaak om met elkaar vandaag bij dit feit stil te staan, dan wordt bij het licht van de hemel alles anders, zo was het ook na die 20 jaar in het leven van Jakob. Dan mag hij het borduursel van zijn leven niet alleen van de onderkant bezien, maar vanaf de bovenzijde, en dan wordt iets verstaan van hetgeen de dichter heeft getuigd, namelijk: *Zijn doen is enkel majesteit, aanbiddelijke heerlijkheid, en Zijn gerechtigheid oneindig*.

Jakobs leven stond in het teken van zwerven, worstelen, bedrog, maar ook in het teken van afhankelijkheid, Godsvreze, gebed. Dezulken waren er ook in uw gemeente, want wat wij er van gelezen hebben, door overlevering gehoord hebben en de ouderen onder u kunnen dit bevestigen, heeft de God van Beth-El ook onder u Zijn woonstede en haardstede gehad, en mogen wij zeggen, nog.
Er is veel veranderd in die 75 jaar, er was ook veel veranderd in het leven van Jakob in die 20 jaar. Wij zouden kunnen zeggen, de onbezorgdheid van voorheen was in moeite en druk overgegaan. De vrije van weleer was een dienstknecht geworden.

Dacht hij in zijn oom Laban een tweede vader te vinden, hij heeft Hem 20 jaar uitgebuit en zijn loon 10 maal veranderd. Weet gij echter wat hij niet kon, en dat mogen bij tijden al die Jakobs kinderen ervaren: ongedaan maken hetgeen de Heere eenmaal sprak tot Abram in Genesis 15 vers 1: *Vrees niet Abram! Ik ben u een Schild, uw Loon zeer groot.* Dat Loon, hetwelk uit genade het deel wordt van Gods volk, kan de ganse hellemacht nooit meer ontnemen, daar was ook Laban niet toe in staat.

En dit leidt tegelijk ook tot onze tweede gedachte namelijk: "Een waarmakend God".

Wij zingen eerst Psalm 84 vers 6:

Want God, de HEER', zo goed, zo mild,
Is 't allen tijd een Zon en schild.
Hij zal genaad' en ere geven;
Hij zal hun 't goede niet in nood
Onthouden, zelfs niet in de dood,
Die in oprechtheid voor Hem leven.
Welzalig; HEER', die op U bouwt,
En zich geheel aan U vertrouwt.

2. Een waarmakend God

Gemeente, heeft Jakob 20 jaar geleden in verwondering uitgeroepen: "De Heere is aan deze plaats", groter is het wonder, dat na 20 jaar die God van Beth-El betoont dezelfde te zijn gebleven. Gij moet niet denken, naargelang die oefeningen des geloofs, die openbaringen van Gods Geest meerder worden, het wonder kleiner wordt, dit wordt steeds. groter.

Ik denk hier aan een oude christin, die zei: "Het was groot toen God mij op mijn achtendertigste jaar stil zette op mijn zondeweg, het wonder is oneindig veel groter, dat Hij mij tot op mijn drieënnegentigste jaar op die weg gehouden heeft", en dit is toch de praktijk van al Gods volk.

Laten wij eens een ogenblik vooruit lopen in het leven van Jakob. Wij ontmoeten straks Jakob aan de Jabbok en gij kunt geloven, dat het voor Jakob een onbevattelijk wonder is geweest dat de Heere ook daar Zijn bemoeienissen met Hem wilde houden. Wij horen Hem daar zeggen: "Ik heb God gezien van aangezicht tot aangezicht, en mijn ziel is gered geweest."

Gemeente, zijn nieuwe naam, zijn ontwrichte heup zijn daar het duidelijkste bewijs van. Straks ontmoeten wij Hem op zijn sterfbed en gaan zijn zonen één voor één aan Hem voorbij en dan valt zijn geestesoog op Juda, en horen wij Hem in verwondering uitroepen: "Juda gij zijt het." Daar mag Jakob verder zien dan Juda namelijk op die meerdere Juda, op die God van Beth-El, en wat is dan de vrucht wanneer Deze zich bij vernieuwing openbaart als voor de poorten van de dood? Wij horen het Hem zelf zeggen: "Op Uw zaligheid wacht ik Heere", en dan duurt het niet zo lang meer, of hij legt zijn voeten bij elkaar, blaast de laatste adem uit en mag hij voor eeuwig afscheid nemen van zijn bedrieglijk bestaan en zich zonder zonde verblijden in de God van Beth-El. Daar mag Jakob, en dat zal ook eenmaal het deel zijn van de ganse Kerk, ervaren wat Hiskia eenmaal mocht getuigen in zijn danklied namelijk: "Gij hebt al mijn zonden achter Uw rug geworpen."

"Ik ben die God van Beth-El", zo sprak de Heere tot Jakob bij een Laban, en geen tittel noch jota is er van dat woord op de aarde gevallen. Jakob hij had niets, heeft veel gekregen, ja alles ontvangen. Wij denken hier aan hetgeen hij zegt tot Ezau wanneer deze Hem met 400 man tegemoet komt: "Dewijl ik alles heb". Genesis 33 vers 11. Meer dan brood om te eten en kleding om aan te trekken had de Heere Hem geschonken, twee vrouwen, talloze kudden trekken straks naar Kanaän, zodat wij Jakob horen zeggen: "Met mijn staf ben ik over de Jordaan gegaan, ik ben nu tot twee heiren geworden." Gemeente van Westkapelle, ik zou dit willen vragen: kent gij op zulk wijze de God van Beth-El? Wij geloven zeker dat het deze kennis geweest is, dat er 75 jaar geleden een volk in uw midden was, die uitzagen naar een zelfstandige gemeente.
Nee, niet omdat de moedergemeente van Aagtekerke in haar taak tekort schoot, daar zijt gij wel van overtuigd, maar zij mochten toch in dit alles de hand des Heeren aanschouwen. Zij zagen uit naar een plaats waarvan Gods Woord zegt: "En aldaar zal Ik vrede geven."
Gemeente, tussen de Instituëring 75 jaar geleden en deze dag, 15 december 1996, is er veel gebeurd. U behoeft dit persoonlijk niet meegemaakt te hebben, maar als het gaat over het kerkelijke leven, het ambtelijke leven, kan er zo ontzaglijk veel zijn, dat je gezegd zou hebben, heeft het nog wel zin om door te gaan?
Maar gemeente, dan mogen wij toch wel zeggen, ziende op het aantal ambtsdragers, dat de Heere wonderen heeft gedaan. Aan het eind van deze dienst zal worden afgelezen, dat een nieuwe broeder aan het aantal broeders zal worden toegevoegd, en dit mocht zijn tot eer van de God van Beth-El, want daar gaat het over.
Wij kunnen verblijd zijn, en wij mogen ook verblijd zijn in het kerkelijke leven, maar de grote vraag zal altijd weer moeten zijn: is het hart gericht op die God van Beth-El? Welnu, toen misschien de vraag rees: *Moeten wij, kunnen wij zo wel doorgaan, het loopt schier aan alle kanten vast,* dan mogen wij toch vandaag wel zeggen, dat de Heere op een wonderlijke wijze in alle noden heeft voorzien. Heeft middelijkerwijze de gemeente van Aagtekerke u in alles bijgestaan, gij zult er allen van hart mee instemmen, dat het geen mensen waren die de gemeente van Westkapelle in stand hielden.
Hier valt al hetgeen van mensen is ten enen male weg, alle roem van mensen kant is hier uitgesloten. Vandaar nogmaals de vraag, kent gij die God van Beth-El zoals Jakob Hem door genade in zijn leven had leren kennen?
Wij vragen u vanmorgen niet of gij de waarheid van hart toestemt, wat zeker een voorrecht is, daar er velen vandaag vooral ook onder onze jeugd zijn, ook in onze gemeente, want dat houdt niet op bij kerkelijke grenzen, die een groot vraagteken zetten achter de waarheid, zoals de Heere deze openbaart in Zijn Woord, ja, die zich een vijand betonen van de waarheid.
Gemeente, stond gij ooit voor die ondempbare kloof vanwege onze zonden geslagen, want daar werd Jakob ook een keer voor gesteld. Zijn naam was bedrieger, maar hij heeft dit tot zijn schande zijn gehele leven ook in moeten leven. Wat het zeggen wil een bedrieger te zijn tegenover een mens, dat is al een ontzaglijk iets, maar een bedrieger te zijn tegenover een Alwetend God, grijpt veel dieper in. Als dat werkelijkheid wordt, want dit is hetgeen wat de zondaar gaat verstaan als God Hem van dood levend maakt, dan worden het allemaal bedriegers. Dan zal de een zich nooit boven de ander kunnen verheffen. Dan moge Jezus tot een Nathanaël zeggen: "Waarlijk een Israëliet in dewelke geen bedrog is", en het is een voorrecht voor de uitleving bewaard te worden, maar ook Nathanaël heeft zijn bedrieglijk bestaan in moeten leven.

De gehele Kerk des Heeren wordt door de werking en ontdekking van Gods Geest op die plaats gebracht, waar de wortel van zijn bestaan wordt bloot gelegd. Maar juist zulk een ontdekking drijft dat volk met een Jakob uit naar de God van Beth-El. Dat volk kan het buiten de God van Beth-El niet meer houden, kan zonder Hem niet meer leven.
En weet gij wat dan bij vernieuwing weer het grootste wonder wordt, dat de Heere, de Jehovah op die ladder stond. Daar vallen alle bijoorzaken weg en blijft er maar één zaak over, dat nu die God van Beth-El bemoeienissen maken wilt met Jakobs kinderen in het persoonlijke, maar ook kerkelijke leven zoals gij dit vandaag mag ervaren. Jakob werd na 20 jaar er aan herinnerd dat er een ladder gesteld was door Hem, Die niet gelijk als een Jakob het huis van Zijn Vader was ontvlucht. Jakob moest het huis van zijn vader verlaten vanwege zijn bedrieglijk bestaan, maar nu valt het geloofsoog op die dierbare Borg en Zaligmaker, op Hem waarbij wij ook in het kerkelijke leven bij worden bepaald, want wij leven in de adventstijd.
Wanneer het Gode behaagt het geloofsoog van Zijn gunstvolk een weinig te verlichten, dan zien wij Hem met alle eerbied gesproken staan voor het aangezicht van Zijn Vader. Het heilgeheim was door geen heilige, door geen engel in de hemel op te lossen, namelijk wat wij lezen in Jeremia 3 vers 19: "Hoe zal Ik u onder de kinderen zetten, en u geven het gewenste land." Alles moest hier zwijgen, en dan zien wij hoe die Gezegende Borg en Zaligmaker naar voren treedt, getuigend voor het aangezicht van Zijn Vader, zeggend: "Vader Ik zal Borg voor Hem zijn, van Mijne hand zult Gij Hem eisen." Voor zulk een bedrieger Vader, zal Ik tot opluistering van Uw Goddelijke deugden, tot verheerlijking van Uw heilig recht, tot eer van Uw grote Naam, Mijn leven geven, Mijn bloed storten, zodat er een gemeente zal worden gevonden die U o Vader eeuwig de lof, de eer, de aanbidding en de dankzegging zal toebrengen.
Maar zo horen wij met eerbied gesproken die God van Beth-El zeggen, *dan zal Ik er ook zorg voor dragen, dat Uw Woord ook vanaf deze kansel zal worden verkondigd.*

O gemeente van Westkapelle, wat zien wij dan toch duidelijk dat dit alles, ook uw herdenken vloeit uit het Middelaarschap van die gezegende Heere Jezus Christus. Was Hij het niet geweest die Zijn voeten vrijwillig wenste te zetten op een door de zonden vervloekte wereld, u had nooit uw vijfenzeventigjarig bestaan kunnen vieren. Dat wij daarom in horen en spreken het oog op Hem mochten slaan, dan zou boven dit herdenken met recht geschreven kunnen worden: "Zijn Naam moet eeuwig de eer ontvangen."
Nee, dit is geen vanzelfheid. Toen zij mij vroegen om in deze dienst voor te gaan, was mijn grote behoefte, om de ere Gods ook in dit herdenken uit te mogen zien blinken, en het heil van zondaren op het hart gebonden te weten. Gemeente welk een hoogtij in het leven, wanneer bij vernieuwing bevestigd wordt wat de Heere eenmaal tot Jakob sprak: "En zie Ik ben met u, en Ik zal u behoeden overal waar gij zult trekken, en Ik zal u wederbrengen in dit land, want Ik zal u niet verlaten, tot Ik zal hebben gedaan hetgeen Ik tot u gesproken heb" (Genesis 28 vers 15).
Gemeente, wanneer dit door het geloof mag worden verstaan, dan gaat het er niet over hoe het verder moet met de gemeente van Westkapelle. Dan behoef je dit niet te weten, en wil je dit ook niet weten. Hier ligt ook de diepste oorzaak van uw vijfenzeventigjarig bestaan. Deze mijlpaal zou u nooit hebben bereikt, wanneer de God van Beth-El niet zou hebben vervuld, wat wij lezen in Jesaja 29 vers 22: "Jakob zal nu niet meer beschaamd worden, en nu zal zijn aangezicht niet meer bleek worden."

Jakob, hij wordt geleid naar de oorsprong van alle weldaden, namelijk de God van Beth-El, en dit mocht hetgeen zijn wat dit 75 jaar herdenken siert. Dan zet Beth-El ons in het wonder van eeuwige zondaarsliefde, geopenbaard en verklaard in het hart van hen die de minste weldaad verzondigd hebben. Wij hebben gezegd, dat de voet van die ladder door Jakob aanschouwd, zich bevindt in het stof, en het opperste daarvan tot in de hemel reikt, zodat de apostel in de Hebreeënbrief kan schrijven: "Waarlijk Hij neemt de engelen niet aan, maar Hij neemt het zaad van Abram aan" (Hebreeën 2 vers 16).
Geliefden deze weg was het, en deze weg is het, waarlangs de zegeningen van de God van Abraham, Izak en Jakob de Kerk toevloeien. Daar hebt gij ook uw 75-jarig bestaan aan te danken. Wanneer dat vandaag de beleving van het hart mag zijn, dan vergaat het u gelijk de jongeren op de berg namelijk: "Zij zagen niemand dan Jezus alleen."

Gemeente kent gij deze geestelijke verkeersweg die zich opent in de God van Beth-El? Deze weg zou voor u en mij ten alle tijd een voorrangsweg moeten zijn, een weg waarop nog nooit iemand dodelijk is verongelukt. Heeft er dan op deze weg niets plaats, gebeurt er op deze weg niets?
Gemeente, op die weg gebeurt er alles. Enkele zaken willen wij noemen en ik wenste, dat gij deze uit de praktijk van uw leven aan mocht vullen.
Wanneer de Heere de zondaar op die weg leidt in het uur van zijn Goddelijk welbehagen, dan wordt hij op die weg afgebroken, ontgrond en ontbloot. Zijn kroon wordt op die weg driemaal omgekeerd. Maar weet ook, wanneer ooit de vraag in het hart wordt geboren die wij lezen in Zondag 5 van onze Heidelbergse Catechismus: "Wat moeten wij dan voor een Middelaar zoeken?", dan is het op die weg onder deze omstandigheden, namelijk: "Zulk één die waarachtig en rechtvaardig mens is, en nochtans ook sterker dan alle schepselen, dat is: die ook tegelijk waarachtig God is."
Door zulk een weg en langs deze weg krijgt de God van Beth-El eeuwigheidswaarde, maar ontvangen die Jakobskinderen tegelijk een ontwrichte heup en een nieuwe naam namelijk: "Israël" Wij ontmoeten daar dus een hinkende Jakob, maar tegelijk ook een waarmakend God. Paulus werd op die weg een doorn in het vlees gedrukt, een zaak niet aangenaam voor het vlees, maar wel een doorn die Hem onafscheidelijk verbonden heeft aan de God van Beth-El.

Gemeente van Westkapelle, er liggen 75 jaren achter, en hoe vele er nog voor liggen is Gode bekend. Dit weten wij wel, dat het bestaan van uw gemeente eenmaal een eind zal nemen. Dan vergaat het u als gemeente, gelijk van ieder mens moet worden gezegd: "Men kent en vindt zijn standplaats zelfs niet meer."
Wanneer het grote Godsgericht plaats zal vinden, dan zullen alle kerken, kerkgenootschappen verdwijnen, de ambtelijke bediening niet meer nodig zijn, dan blijft er maar een zaak over, namelijk de eeuwige bediening van de God van Beth-El. Wanneer wij nu het leven van Jakob en het leven van Gods volk nagaan, dan zien wij dat Jakobs God Zich uit het puin van de zonde een volk formeert dat Zijn lof mag verkondigen.
Ik denk aan hetgeen wij lezen in de Openbaring van Johannes, Hoofdstuk 21 vers 22: "En ik zag geen tempel in dezelve want de Heere, de almachtige God, is haar tempel, en het Lam." Johannes beschrijft daar het voorrecht van een aardse tempel, de bouw van die geestelijke tempel, maar ook het aanschouwen van die Eeuwige Tempel. De Kerk heeft daar geen behoefte meer aan middelen die hier nodig zijn om hen voor te bereiden voor het hemelleven. Het nieuwe Jeruzalem behoeft geen tempel meer met

handen gemaakt, hetgeen daar aanschouwd wordt, is geen werk van mensen, maar van een Drie-enig God. Daar is geen sprake meer van Instituëring, maar daar valt het volle licht op Hem Die eenmaal beloofde dat de poorten der hel Zijn Gemeente nimmer overweldigen zullen.
Hier schijnt het wel eens, lijkt het er wel eens op, ziende op uiterlijke omstandigheden, vooral ook op het terrein van het kerkelijk gebeuren, alsof het met Gods Kerk op de ondergang aangaat, maar dan mogen die Jakobskinderen toch wel eens zien dat de God van Beth-El er boven staat. Al de tegenstanders van dat Godswerk zullen aan de weet komen dat Hij regeert en Zijn almacht zal tonen.
Gemeente, volk des Heeren, wanneer dan die ladder door het geloof mag worden betreden, wanneer die Jakobskinderen de aarde weer eens onder voeten mogen hebben en de hemel in het oog, dan ontstaat dat heilige heimwee, waarvan Gods knecht Job getuigt in Job 19 vers 27: "Mijn nieren verlangen zeer in mijn schoot." Dan behoeven wij geen herdenken meer te vieren, dan behoeven Gods knechten geen herinneringspreken meer te houden dan houdt alle ambtelijke arbeid hier op. Daar mogen zij met die ontelbare schare die God van Beth-El zien van aangezicht tot aangezicht.
Gemeente van Westkapelle, broeders kerkenraad, vertegenwoordigers van de gemeente van Aagtekerke, de God van Beth-El wone rijkelijk in u, en Hij bevestige Zijn Woord in het midden van u dat Hij eenmaal sprak tot de gemeente van Laodicéa: *"Die overwint, Ik zal Hem geven met Mij te zitten in Mijn troon, gelijk als Ik overwonnen heb, en ben gezeten met Mijn Vader in Zijn troon. Die oren heeft, die hore wat de Geest tot de gemeenten zegt"* (Openbaringen 3 vers 21 en 22). Amen.

Slotzang: Psalm 77 vers 7.

'k Zal gedenken, hoe voor dezen
Ons de HEER' heeft gunst bewezen;
'k Zal de wondren gadeslaan,
Die Gij hebt vanouds. gedaan.
k Zal nauwkeurig op Uw werken
En derzelver uitkomst merken,
En, in plaats van bitt're klacht,
Daarvan spreken dag en nacht.

BIJLAGE C

DE VERBORGENHEID VAN ISRAËLS TOEKOMST

Bewerking van een preek van ds. C. Sonnevelt

Uitgesproken op donderdag 1 juni 2017

In de Gereformeerde Gemeente te Westkapelle

Zegen en groet

Zingen: Psalm 122 vers 2 en 3.

Schriftlezing: Wij lezen het Woord des Heeren uit Romeinen 11, daarvan de verzen 25 tot en met 36. Gods heilig en dierbaar Woord zal gelezen worden uit de brief van de apostel Paulus aan de gemeente te Rome, hoofdstuk 11 vanaf het 25 tot het einde.

Gebed: Zoeken wij nu voor en met elkaar, en in het bijzonder voor het Joodse volk, Gods heilig aangezicht.

Zingen: Psalm 102 vers 8 en 9.

Prediking

Gemeente het is nog niet zo lang geleden dat ik hier op een doordeweekse avond mocht spreken over de prediking van de Heere Jezus Christus in de synagoge van Nazareth. Wij hebben toen gezien dat Hij de Schriften nam en sprak: "*Heden is dit woord in uw oren vervuld.*" Aanvankelijk was men diep onder de indruk. Men vond Zijn woorden aangenaam en stichtelijk. Totdat de Heere Jezus verder ging... Totdat Hij ging spreken over de tijd van Elia en Elisa toen de Heere Zijn knechten zond tot de heidenen, met voorbijgaan van de Joden... Toen werden de luisteraars met toorn vervuld. Dat was hun eer te na. Als gevolg daarvan wierpen zij Jezus uit de synagoge. Ze begrepen heel goed de waarschuwing die er lag in Jezus' intreepreek. Het Woord zou naar de volkenwereld gaan. Daarin lag iets vertroostends voor heidenen, ja, voor allen die waarlijk heiden voor God zijn geworden. Maar daarin lag ook iets beschamends voor het godsdienstige Jodendom.
Toen we na afloop nog even nog even napraatten in de kerkenraadskamer, vroeg een van de broeders: "Is het nu uit met Israël? Hebt u geen enkele hoop meer voor het Joodse volk?" Ik hen toen gezegd: "Broeders, die hoop heb ik wel. Het lag niet zo in onze tekst vanavond, maar die hoop is er wel degelijk. Ze mag er zijn vanuit het trouwverbond dat van geen wankelen weet. En ze is gegrond op wat de Schrift ons openbaart. "Welnu", zo was de volgende vraag, "zou u dan daarover ook een keer willen spreken?" Ik heb op dat verzoek ja gezegd met alle liefde en bereidwilligheid. Vanavond mag ik over die hoop spreken in het kader van de stichting Herleving Gebed voor Israël. Het is een stichting die niet aan de weg timmert maar wel oproept tot gebed voor Israël. Niet op de hoeken van de straat, maar in de binnenkamer. Het gaat erom de nood, vooral ook de geestelijke nood, van het oude bondsvolk aan de Heere op te dragen.

Paulus mocht dat in praktijk brengen. We hoorden lezen uit Romeinen 11, maar vergeten we niet wat daaraan voorafgaat! In Romeinen 10 zegt de apostel: "*Broeders, het gebed dat ik tot God voor Israël doe, is toch hun zaligheid*". Is dat eigenlijk niet het belangrijkste wanneer we verlangen Israël tot zegen te zijn? Ach, we zijn zulke torenbouwers. Maar wat zegt de Heere? "Niet door kracht, noch door geweld, maar door Mijn Geest zal het geschieden." Paulus zet in bij het gebed. En dat gebed mag neerzinken op de beloften Gods. Lege handen mogen worden uitgestrekt naar Hem Die Zijn apostelen zond naar de bloedstad; Die gezegd heeft: Predikt het Evangelie aan alle creaturen, "*beginnende van Jeruzalem*"; en Die deze opdracht nog nooit heeft ingetrokken.
We zijn vanavond bijeen in de tijd tussen Hemelvaart en Pinksteren. In die 40 dagen tussen Jezus' opstanding en hemelvaart hebben de discipelen met een vraag gelopen. Die vraag hebben ze voorgelegd aan hun grote Meester: *"Heere zult Gij ook in deze tijd aan Israël het koninkrijk weder oprichten?"* En nu zijn velen geneigd om te zeggen: "Foei, hoe durven jullie dat nu vragen? Hoe kun je na alles wat er gebeurd is, na alles wat je geleerd hebt en afgeleerd hebt, nog zo'n vleselijke en nationalistische vraag stellen? Jullie hebben er kennelijk nog niets van begrepen!" Heeft de Heere Jezus dat ook gezegd? Nee, allerminst. Hij heeft Zijn jongeren niet bestraft. Het was dan ook geen verkeerde vraag. Hij Zelf had gesproken over de dingen die het koninkrijk Gods aangaan. Daar ging hun hart naar uit. Dat gunden ze Israël.
Begrijpt u dat? Als je een kruimeltje liefde in je hart mag hebben, dan heb je toch ook liefde tot je eigen volk, nietwaar? Dan begin je dicht bij huis. Niet in Nieuw-Zeeland, maar onder je eigen vlees en bloed.
Er lag gunning in de woorden van de discipelen. Ze hoopten dat het koninkrijk spoedig zou worden opgericht aan Israël. Voor dat volk zijn er immers bijzondere beloften. Bovendien had Jezus Zelf die vraag losgemaakt met Zijn onderwijs vóór Goede Vrijdag en Pasen. In Mattheus 19 had Hij gezegd dat de apostelen zouden zitten op tronen, oordelende de twaalf geslachten van Israël. Hun vraag was dus geen verkeerde vraag. Het was wel een ongeduldige vraag. En nu gaat Christus hen liefelijk corrigeren en onderwijzen. Hij zegt als het ware: Er zijn nog dingen die nog moeten gebeuren. De Heilige Geest zal over u komen en gij zult Mijn getuigen zijn. Het Woord moet de wereld in. Het moet klinken onder alle volkeren zodat Mijn gekenden en gekochten zullen worden ingezameld. Dat moet nu eerst gebeuren. En toch, de Heere zal ook met het Joodse volk tot Zijn doel komen en het koninkrijk weer oprichten aan Israël. Het is immers *Zijn* koninkrijk! Het is dat heerlijke koninkrijk waarvan de dichter zingt:

Uw koninkrijk koom' toch o Heer,
Ai, werd de troon des satans neer.
Regeer ons door Uw Geest en Woord
Zo wordt Uw lof alom gehoord.
En d' aarde met Uw vrees vervuld,
Totdat G' Uw rijk volmaken zult.

Nu, dat is de heerlijke verwachting die wij ook vinden in het woord van onze tekst, Romeinen 11 vers 25 en 26a. Wij lezen daar Gods Woord als volgt:

"Want ik wil niet, broeders, dat u deze verborgenheid onbekend zij (opdat gij niet wijs zij bij uzelven), dat de verharding voor een deel over Israël gekomen is, totdat de volheid der heidenen zal ingegaan zijn. En alzo zal geheel Israël zalig worden."

Wij vinden hier **de verborgenheid van Israëls toekomst.** We staan stil bij:

1. **Het verband van onze tekst**
2. **De inhoud van onze tekst**

Gemeente,

Het is een goede zaak wanneer we bij de uitleg van een Schriftwoord eerst letten op het verband van een tekst. Dat willen we nu ook doen, en zelfs wat uitvoeriger dan normaal.
Onze tekst staat in het verband van Romeinen 9 tot en met 11. We zouden dat kunnen noemen het *vierde* stuk van de Romeinenbrief. Onze Heidelbergse Catechismus spreekt over *drie* stukken: ellende, verlossing en dankbaarheid. Dat is volkomen Bijbels. We vinden deze stukken ook terug in de Romeinenbrief. Eerst spreekt Paulus over de diepe ellende van de gevallen mens. Hij tekent die ellende met inktzwarte kleuren. Daarna spreekt hij van de heerlijke verlossing in Christus Jezus. En tenslotte roept hij Gods kinderen op tot een leven der dankbaarheid. Dan gaat het dus over de heiligmaking. We vergeten echter weleens dat er nog een vierde stuk is in dit Bijbelboek. In hoofdstuk 9 tot en met 11 gaat het over Gods weg met Israël. Dat stuk is niet los verkrijgbaar. Het is verweven met heel deze brief.

Aan het begin van hoofdstuk 9 ontmoeten wij een apostel die er bedroefd uitziet en pijn in zijn hart heeft. Hij spreekt van een grote droefheid en een gedurige smart. "Paulus", zo vragen wij, "wat is toch je droefheid? Waarom ben je zo neergedrukt?" "Wel", zegt hij, "*ik zou wel wensen verbannen te zijn van Christus voor mijn broederen, die mijn maagschap zijn naar het vlees*". Dat is wat! Verbannen! "Anathema", staat er in het Grieks. Vervloekt! Afgesneden van de gemeenschap met Christus! Hoe kan de apostel dat nu zeggen? Hij kan toch niet leven en sterven zonder Christus? Heeft hij Hem niet hartelijk lief gekregen? Gaat Paulus hier niet te ver? Moet hij niet tot orde worden geroepen, net zoals de profeet Samuël toen deze leed droeg over koning Saul?
Nee, Paulus wordt niet tot de orde geroepen. Het hoeft ook niet. Hij spreekt hier door Gods Geest. Hij zegt de waarheid "*in Christus*", zijn consciëntie hem "*mede getuigenis gevende door de Heilige Geest*". De kanttekenaar noemt dit "een zeer overvloeiende liefde". Het is vrucht van de liefde van Christus Die Zichzelf ten offer gaf om anderen te behouden. En tegelijk ligt hier ook het verschil. Paulus kan zichzelf in dat opzicht niet ten offer geven. Met lede ogen ziet hij aan dat zovelen van zijn volksgenoten Christus verwerpen. Zijn hart breekt eronder. Hij treurt omdat de grote meerderheid van het volk dat naar Gods Naam genoemd is de knie voor Christus niet buigt. Het is hem een raadsel. Hij komt er niet uit. De Joden zijn immers het verbondsvolk. Ze hebben zulke bijzondere voorrechten ontvangen. Hoe kan dat toch? Nu Christus gekomen is in de volheid des tijds, nu de beloften heerlijk worden vervuld, juist nu komt Israël als volk er buiten te staan en gaat het Woord naar de heidenwereld. Dat is de grote droefheid van Gods knecht.
Kennen wij ook iets van die droefheid? Stel je eens voor dat een jongen wegloopt van huis. Hij is van zeven kinderen de oudste zoon. Hij breekt met God en Zijn dienst. Hij slaat de deur met een harde klap achter zich dicht en hij is er niet meer. Wat een druk

legt dat op het gezin. Wat een stil verdriet leeft er dan in het hart van die ouders! Elke dag dragen ze dat mee. Het gaat toch om hun kind? Moeder wordt grijs en vader wordt zwijgzaam. En de andere kinderen? Zij hebben ook hun verdriet. Ze voelen het wanneer ze kijken naar die lege stoel. Hebt u zo ook weleens naar die lege stoel gekeken? Mist u de oudste broeder, het Joodse volk? Wat zijn we toch lauw en zelfgenoegzaam. Israël van de oude dag heeft met verlangen uitgezien naar de roeping van de heidenen. Het volk heeft hartstochtelijk gebeden om de vervulling van de beloften. En wij? Zien wij er naar uit dat de Heere ditmaal Zijn beloften vervult aan die oudste broeder? Is de bekering der Joden, zoals dominee Fraanje het weleens heeft uitgedrukt, een "artikel" geworden in ons gebed?
Paulus is met zijn bange vragen en noden bij de Heere terechtgekomen. En dan gaat de Heere hem onderwijs geven. Dat onderwijs vinden we in Romeinen 9 tot 11. Maar let erop: het onderwijs in hoofdstuk 9 is weer anders dan dat in hoofdstuk 10. En het onderwijs in hoofdstuk 11 is weer anders dan dat in de voorafgaande hoofdstukken. De apostel heeft hemels onderwijs gekregen. En dat onderwijs mag hij doorgeven, geïnspireerd door de Heilige Geest. Wat is dat voor onderwijs? Welke antwoord heeft hij van de Heere gekregen?
Het eerste antwoord vinden we in hoofdstuk 9. Er staat in vers 6: *"Doch ik zeg niet alsof het woord Gods was uitgevallen. Want die zijn niet allen Israël, die uit Israël zijn. Nog omdat zij Abrahams zaad zijn, zijn ze allen kinderen, maar: in Izak zal u het zaad genoemd worden. Dat is, niet de kinderen des vleses, die zijn kinderen Gods, maar de kinderen der beloftenis worden voor het zaad gerekend."* Paulus ziet op Gods vrijmachtig welbehagen. De scheidslijn loopt dwars door Israël heen. Er is een verkiezing. Er is ook een verwerping. Om dat te onderstrepen wijst de apostel op Abraham. De vader aller gelovigen had twee zoons: Izak en Ismaël. Ze waren niet van dezelfde moeder, maar ze hadden wel dezelfde vader. Wie was nu het kind der belofte? Izak, de jongste zoon. En wie was het kind des vleses? Ismaël. God maakte onderscheid waar het niet is.
Dat wordt nog duidelijker als Paulus wijst op het voorbeeld van Izak. Izak werd vader van een tweeling: Jakob en Ezau. Die jongens hadden dus niet alleen dezelfde vader maar ook dezelfde moeder. En toch zegt de Heere: "*Jakob heb Ik liefgehad, en Ezau heb Ik gehaat*". Dan had Ezau zeker iets ergs gedaan? Of Ezau *zou* iets heel ergs gaan doen, iets dat de Heere van tevoren al wist? Nee, absoluut niet. Nog voordat die twee broers goed of kwaad hadden gedaan, had God Zijn hand op Jakob gelegd en was Hij Ezau voorbijgegaan.
Nu komen er allerlei vragen bij ons op, nietwaar? Als je jong bent spreek je die vragen misschien eerder uit. Als je oud bent en rechtzinnig hebt leren praten, doe je dat minder gauw. Maar toch, is dat nu wel eerlijk wat de Heere doet? Het is dezelfde vraag die ook al gesteld werd in de tijd van Paulus. "*Is er dan onrechtvaardigheid bij God*?" Nee, zegt de apostel. "*Maar wie zijt gij o mens, dat gij tegen God antwoordt*?" Kom, schepseltje van God met je beperkte verstand en je verdorven hart, hoe durf je tegen God te spreken? Hoe waag je het Hem ter verantwoording te roepen? Heeft Hij niet de macht om uit hetzelfde leem een vat ter ere te maken en een vat ter onere? De Heere doet geen onrecht. Hij is nog lankmoedig als Hij de vaten des toorns met veel geduld verdraagt.

Heilig zijn o God, Uw wegen.
Niemand spreek' Uw hoogheid tegen.

Kijk, dat is het onderwijs dat Paulus voor zijn ziel heeft ontvangen. Hij heeft Gode leren zwijgen onder de vrijmacht van Gods wil. Wij praten maar. Wij gaan maar door met tegenspreken. Het is een zegen als we eens uitgepraat zijn. Als we de hand op de mond leren leggen. Als onze mond gestopt wordt en we met heel de wereld verdoemelijk liggen voor God. Want dat zijn we: verdoemelijk voor God. Wij allemaal. Van dezelfde lap gescheurd en op één hoop geworpen met de wereld. Maar – en dat is het eeuwige genadewonder – nu vraagt de Heere naar mensen die nooit naar Hem gevraagd hebben. Nu zoekt Hij gevallen schepselen op en maakt Hij dode zondaren levend. Als dat niet waar was zou de hemel leeg blijven. Nu wordt de hemel vol met een grote schare uit Jood en heiden.
Dat is het eerste antwoord op die bange vraag van Paulus. Dat eerste antwoord is heel belangrijk. Onze tekst is genomen uit hoofdstuk 11. Maar hoofdstuk 9 mogen wij niet overslaan. Net zomin als hoofdstuk 10.

Wat is dan het onderwijs in hoofdstuk 10? De apostel wijst daar op de verantwoordelijkheid van de mens. Lag in hoofdstuk 9 de nadruk op de soevereiniteit van God, in hoofdstuk 10 valt het licht op de verantwoordelijkheid van de mens. Die is er ook. Zullen we dat goed vasthouden? We moeten nooit eenzijdig worden. Er zijn twee kanten aan de waarheid.
Het is net als met een trein die over een spoorbaan rijdt. Die spoorbaan bestaat uit twee rails. Als je een van die rails zou weghalen, ontspoort de trein. Als je de rails naar elkaar toe zou buigen, ontspoort die trein ook. Begrijp je wel, jongens en meisjes? In de Bijbel worden twee sporen getrokken: het spoor van Gods verkiezing en het spoor van onze verantwoordelijkheid. Het spoor van de vrije gunst die eeuwig Hem bewoog en het spoor van het vrije aanbod van Gods genade in Christus. “Jawel, dominee, maar dat krijg ik niet bij elkaar.” Dat moet je ook niet proberen, want dan gaat het mis. Die twee lijnen vind je allebei in de Schrift. Ze lopen parallel, evenwijdig aan elkaar. En dan zouden we het maar aan de Heere moeten overlaten hoe dat nu samengaat. Eén ding is zeker: die lijnen komen bij elkaar voor Gods troon in de heerlijkheid. En daar zal de Kerk het mogen bewonderen. “'k Zal eeuwig zingen van Gods goedertierenheên!”
Er is dus niet alleen een goddelijke vrijmacht maar ook een menselijke verantwoordelijkheid. Paulus wijst daar nadrukkelijk op in het tiende hoofdstuk. Hij spreekt daar allereerst over Gods wet. Die wet is zeer nabij gebracht. Nee, niet als een ladder om Israël ertoe aan te zetten langs de sporten daarvan naar boven te klimmen. De wet heeft een ander doel, een beter doel. Het einde van de wet is Christus. Met andere woorden, Hij is einddoel van de wet. De wet van God is een kenbron van ellende en een tuchtmeester tot Christus. Die wet wil wetsovertreders uitdrijven tot de Zaligmaker.
Helaas, Israël heeft dat niet verstaan. Wat hebben zij met die wet gedaan? Ze hebben die wet in eigen hand genomen en daarmee hun eigen gerechtigheid opgericht. Ze hebben wel een *ijver tot God*, zegt Paulus, maar het is een ijver *zonder verstand*. Jazeker, ze hebben een ijver tot God. Dat moeten we goed beseffen. We moeten maar niet te gauw over de Joden spreken als Farizeeërs, huichelaars en mensen met een vleselijke ijver. Wie zijn we trouwens zelf? Paulus noemt de ijver van de Joden “*een ijver tot God*”. Hij zegt: *“Ik geef hen getuigenis”.* Hij geeft ze dus een aanbeveling.
Hebt u weleens een sabbat in Israël meegemaakt? Die dag wordt door de Joden begroet als de koningin der dagen. Het is een dag die met blijdschap wordt gevierd en die een weldadige rust meebrengt voor het land en zijn bevolking. Hoe is dat bij ons?

Ervaren wij de christelijke rustdag als een zwaar juk? Dan zijn de Joden ons nog tot een voorbeeld. Een beschamend voorbeeld!
Paulus zegt: "*zij hebben een ijver tot God*". Daarin zijn ze te prijzen. Maar helaas, die ijver is *"niet met verstand*". Zij komt niet voort uit een verstand "met goddelijk licht bestraald". Het is een ijver zonder kennis, zonder bevindelijke kennis. En daar komt het nu juist op aan. Dat is het punt waarmee alles staat of valt. Door de wet niet recht te gebruiken, doet de wet de Joden geen nut.
En zo is het ook met het evangelie. Het doet geen kracht in hun midden. Het evangelie is hun wel verkondigd. Nooit kunnen ze zeggen dat ze het niet gehoord hebben. "*Want het geloof is uit het gehoor en het gehoor is door het Woord van God.*" Geroepen en gezonden predikers zijn gekomen tot het Joodse volk in het land der vaderen. Het geluid van het evangelie is zelfs uitgegaan tot het einde der aarde. Het is gekomen tot de Joden in de diaspora. Kortom, de Heere is de Joden zeer nabijgekomen met Zijn wet en ook met Zijn evangelie. Dat evangelie zegt het luid en duidelijk: "*Indien gij met uw mond zult belijden den Heere Jezus en met uw hart zult geloven dat Hem God uit de doden opgewekt heeft, zo zult gij zalig worden*". De Heere is zeer nabijgekomen.
Hij komt ook ons nabij. Wat spreekt Hij ernstig door Zijn bedreigingen. Wat daalt Hij laag af met Zijn beloften. Wat komt Hij nabij met Zijn vriendelijke roepstem. Er wordt niemand uitgesloten. Gods Woord betuigt het: "*Want een iegelijk die den Naam des Heeren zal aanroepen, zal zalig worden*". Dat is het evangelie. Het is een goede boodschap, eerst voor de Jood en dan ook voor de Griek. De Heere laat een liefelijke nodiging horen. Hij roept om te komen tot de wateren des levens en te kopen "om niet". Wat een voorrecht en wat een verantwoordelijkheid! Laat niemand van het Joodse volk, maar ook niemand van óns zeggen: "De Heere heeft mij niet bedoeld. Ik wilde wel zalig worden, maar Hij had mij niet op het oog." O nee, Hij heeft uw dodelijke dag niet begeerd. Dan blijft er alleen maar schuld over. Want God is wel vrijmachtig, maar de mens is verantwoordelijk. De Heere maakt Zich vrij van ons bloed. Ziedaar het onderwijs van hoofdstuk 10.

En dan komen we bij hoofdstuk 11. Paulus begint daar met een indringende vraag: "*Heeft dan God Zijn volk verstoten*?" Het antwoord is niet onduidelijk: "*Dat zij verre*!" Geenszins! Met kracht werpt de apostel die gedachte van zich. God heeft Zijn volk niet verstoten. Integendeel, De Heere is zo getrouw als sterk.
Hoe bewijst Paulus dat in de verzen 1 t/m 10? Hij spreekt allereerst van zichzelf. Hij wijst op Gods trouw in zijn eigen leven. Hij zegt als het ware: "Was ik ook niet zo'n ijveraar zonder verstand? Was ik ook niet zo'n Farizeeër die zijn eigen gerechtigheid wilde oprichten? Was ik geen hater van God en van Christus? Brieste ik niet tegen de leer van vrije, soevereine genade? Was ik niet een vervolger van de gemeente? Gode zij dank, de Heere heeft mij klein gekregen. Is dat nu geen bewijs dat de Heere doorgaat met Zijn werk onder Israël? Dan heeft God Zijn volk toch niet verstoten? Want dan zou het voor mij ook niet meer gekund hebben." Zo mag Paulus getuigen van Gods trouw voor een ontrouw mensenkind.
Hij wijst ook terug naar de tijd van het Oude Testament. Hij roemt Gods trouw in het leven van die zevenduizend in de dagen van Izébel en Achab; in die vreselijke tijd toen de kerk ondergronds ging en Elia dacht dat hij alleen was overgebleven.
Misschien hebt u het ook weleens gedacht. U voelde zich als een eenzame mus op het dak. U zei: "Ach Heere, het getal der vromen wordt steeds minder in het menselijk geslacht". Elia zei het ook. Hij klaagde het uit. "Heere, ik ben alleen overgebleven. Ik heb gehoopt op een herleving toen het vuur van de hemel was nedergedaald. Maar de

reformatie is uitgebleven. En nu is het voorbij. Het is afgelopen met de zaak des Heeren op aarde."
En wat zegt dan de Heere? "Nee, Elia, je vergist je. Zal Ik je eens wat openbaren? Er zijn er toch nog zeven duizend die de knie voor Baäl niet gebogen hebben. Zeven duizend: dat is 7 × 10 × 10 × 10. Een vol getal! "Die heb Ik Mij doen overblijven. En die *zal* Ik Mij doen overblijven. Ik ga door met Mijn werk." Daar heb je Gods trouw in het leven van die zevenduizend.
En dan, in de derde plaats, spreekt Paulus ook over Gods trouw in het leven van het overblijfsel van zijn tijd. Ook nu is er nog een overblijfsel naar de verkiezing van Gods genade. "Ja maar", zegt iemand, "de meeste Joden zijn toch gevallen? De meesten hebben Christus toch verworpen?

Op die vraag gaat Paulus in wanneer hij komt bij vers 11. Luister maar! "*Hebben zij gestruikeld, opdat ze vallen zouden?*" Met andere woorden, is dat het laatste woord? Al zijn ze gestruikeld, zijn ze nu ook gevallen? Is dat nu definitief? Zullen ze nooit meer worden opgeraapt? En dan klinkt het opnieuw heel beslist: "*Dat zij verre!*" Die struikeling van Israël is niet het laatste woord. De Heere had er een doeldoel mee. Een drievoudig doel.
In de eerste plaats, "*door hun val is de zaligheid den heidenen geworden*". De stroom van het evangelie is gestuit op het harde rotsblok van het Joodse volk. Maar die stroom kon niet worden gestopt. Aan weerszijden van dat rotsblok heeft zij zich een weg gebaand naar de heidenwereld. Het is nu de dag der zaligheid voor de volkeren. De val van Israël is de heidenen ten goede gekomen. Zij is ons ten goede gekomen. Dat in de eerste plaats. Onthoudt dat maar, kerk uit het heidendom!
In de tweede plaats, God doet dat om de Joden "*tot jaloersheid te verwekken*". Niet tot een onheilige, maar tot een heilige jaloersheid. Het eerste is een oordeel; het tweede is genade. Paulus doelt hier op een heilige jaloersheid. De Heere is als een man die weggaat bij zijn ontrouwe vrouw. Hij neemt een bruid aan uit het heidendom. Waarom? Waartoe? Opdat Israël zal gaan verstaan wat ze kwijt is. Als het volk ziet wat de kerk uit de volkeren mag bezitten, zal ze hopelijk tot inkeer komen en uitroepen: "O God, keer toch tot ons weder! Wij hebben U de scheidbrief gegeven, maar keer toch weder." Tot jaloersheid verwekken: dat is dus het doel. En dat was ook het doel van de bediening van Paulus. Zeker, hij was de grote heidenapostel. Maar ook zo hoopte hij nog enige Joden te behouden. Hij wist wel dat de tijd van de aanneming van het Joodse volk nog niet was gekomen. En toch: *enigen*. Hij was blij met die enkelingen. En hij zag uit naar de dag van overvloediger genade.
En dan het derde doel: ootmoed bij de heiden-christenen. Als vele Joden struikelen is er geen reden tot zelfverheffing. "*Zijt niet hooggevoelende.*" Blaas maar niet zo hoog van de toren. Kijk maar naar Israël. Als God de natuurlijke takken niet heeft gespaard, zal Hij u dan wel sparen indien gij niet blijft in de genade? Wees maar niet hoogmoedig. Want dan ben je net als een tak die roemt tegen de wortel. En dat is ongerijmd. U draagt de wortel niet, maar de wortel draagt u. En bedenk het: de Joden zijn de natuurlijke takken. Enkele van hen zijn afgebroken, maar de boom staat er nog. De Heere heeft die boom niet omgehouwen. Hij heeft er ook geen tweede boom naast gezet. Hoort u dat, heidenen-christenen in Rome? U bent in de olijfboom van Israël ingeënt. Van een wilde boom heeft Hij takken genomen om die in te planten in de edele olijfboom, de gemeente van het Oude Testament. Zing dus maar een toontje lager!
"Jawel", zegt iemand misschien, "God is machtig om de Joden weer in te planten; maar *zal* dat ook gebeuren? Is dat echt waar?"

2. De inhoud van de tekst

Dan komen we bij de tekst waar Paulus de verborgenheid van Israëls toekomst gaat bekendmaken. Jawel, een *verborgenheid*. De apostel openbaart een geheimenis. Want wat zegt hij dan? "*Ik wil niet broeders, dat u deze verborgenheid onbekend zij, opdat gij niet wijs zijt bij uzelf, dat de verharding voor een deel over Israël is gekomen, totdat de volheid der heidenen zal ingegaan zijn.*"
Het is dus waar dat een verharding over Israël is gekomen. Het is echter maar een gedeeltelijke verharding. Ze is niet gekomen over *heel* het volk. Ze is ook niet definitief. Ze zal niet altijd duren. Er komt een einde aan. Want die verharding is gekomen "*totdat de volheid der heidenen zal ingegaan zijn*". Er is een "*totdat*".
Wat is nu die "*volheid der heidenen*"? Als u let op vers 12 en 15, zult u het zien. Die volheid betekent niet het volle getal van de uitverkorenen uit de heidenwereld, maar de grote stroom, de brede stroom uit die wereld. Die volheid is er nu niet bij Israël. Maar het volk zal weer op sterkte komen. Dat zal zijn wanneer de brede stroom der uitverkorenen uit de wereld is toegebracht. Thans gaat de Heere rond onder de volkeren van deze aarde. Maar als Israël tot bekering komt, dan wordt het anders. Nee, dan is het niet zó dat er dan geen heidenen, geen Nederlanders of anderen meer tot bekering kunnen komen. Als dat waar was, zouden we eigenlijk niet eens durven bidden voor het herstel van Israël. Dan zouden we in verzoeking komen om te doen wat dat jongetje deed op een grote zendingsbijeenkomst. Hij had van zijn moeder geld gekregen voor de collecte. Maar toen het zakje voorbijkwam gaf hij niets. Waarom? Omdat een van de sprekers gezegd had dat Jezus zal wederkomen zodra de einden der aarde bereikt zijn door middel van het zendingswerk. Dat vervulde hem met grote schrik. Want hij had nog geen nieuw hart. Het drong ineens tot hem door: door te geven aan het zendingswerk, werk je eigenlijk mee aan je eigen ondergang. Daarom hield hij dat geld in zijn zak. Dat is erg, nietwaar? Dat laat wel zien hoe liefdeloos en goddeloos wij zijn. Maar je kunt die jongen misschien wel begrijpen.
Als het gaat over de bekering van Israël is het echter net andersom. Die bekering is nog niet het einde. Paulus zegt in vers 12 en 15: "*Indien de verwerping* – dat is de verwerping van Israël door God – *is de verzoening der wereld*, dus als deze verwerping geleid heeft tot het wonder dat mensen uit de volkerenwereld verzoening met God in Christus hebben gevonden – *wat zal dan de aanneming* – dat is de aanneming van het Joodse volk door God – *anders zijn dan het leven uit de doden?*"
Kortom, er staat nog een heilrijke toekomst te wachten. Een tijd van ontferming voor het Joodse volk en een bloeitijd voor de kerk. Juist als het volk Israël tot bekering komt zal dat tot grote zegen zijn van het overblijfsel onder de volkeren. Er zal op dat moment nog maar weinig overgebleven zijn van Gods kerk. De Heere zegt: "*Zie, wat Ik gebouwd heb, breek Ik af, en wat Ik geplant heb, ruk Ik uit, zelfs dit ganse land*". En toch, de Kerk gaat niet als een nachtkaarsje uit. Lees maar eens de boeken van J. van Dam, *Komt luistert toe*. Achterin deel 5 staat een brief van Belia Harst, een van drie Joodse zusters die tot God bekeerd zijn in het midden van de 19e eeuw. Toen ze werden gedoopt, was dr. Abraham Capadose in de kerk. Belia heeft een brief geschreven aan Dirk Verheij, een kind des Heeren uit de Alblasserwaard. Die brief is zo zuiver als glas. Ze is een bewijs van wat Van Dan als inleiding daarop schrijft: Wanneer Joden tot Christus komen, maken zij vaak in korte tijd grote vorderingen. En het is ook geen wonder. Ze worden immers terug geplant in hun eigen olijfboom.
Je kon dat ook zien in de onlangs overleden predikant/evangelist Tony Simon, voorganger van de gemeente "De Stem in de Woestijn" te Jeruzalem. Deze Joodse

christen, afkomstig uit Engeland, kon niet zwijgen van de enige Naam tot zaligheid, of hij nu te maken had met een Jood of met een niet-Jood, met een bewoner van Israël of met een inwoner van Irak, met een toerist of met een zogenaamde pelgrim die meende dat Joden Jezus niet nodig hebben. Hij bracht een eerlijke boodschap: hemel of hel! Als hij niet in Jeruzalem was, dan reisde hij rond in Jordanië, in Turkije en zelfs in Irak. Je zou denken: wat doet een Jood daar? Als ze hem grijpen wordt hij levend verbrand. Maar hij ging erheen, telkens opnieuw, en hij sprak iedereen aan. En waar hij maar kon verspreidde hij Bijbels, boeken en andere lectuur. Onbekeerde Joden hebben een ijver zonder verstand, zei Paulus. Maar als zij in de weg van waarachtige bekering mogen komen tot een ijver mét verstand, wat een zegen wordt er dan verspreid. Een zegen onder de Joden zelf, een zegen voor de kerk uit de heidenen, ja, een zegen waar ook de wereld nog in zal delen!

Het waren in het bijzonder de Puriteinen die ernaar uitzagen. Hun verwachting wordt soms aangeduid als de *Puritan Hope*. Je vindt diezelfde verwachting bij vele van onze oudvaders. En je vindt haar helemaal terug bij de kanttekenaar op de Romeinenbrief. Lees maar eens de kanttekeningen op vers 12 en vers 15. Daar leeft de verwachting dat de Joden eenmaal "met grote hopen en menigte het Evangelie zullen aannemen". Dat is nu die heerlijke toekomst. Dat is de verborgenheid die Paulus hier mag bekendmaken. Het ongeloof onder Israël heeft niet het laatste woord. Hun ontrouw zal Gods trouw niet teniet doen. "*En alzo zal geheel Israël zalig worden.*"

"Ja maar", zegt iemand, "wordt daarmee niet de kerk bedoeld? De kerk uit de heidenen, of in ieder geval de kerk uit Jood en heiden?" Pas op! U moet Paulus niet in de rede vallen. Tot elf keer toe spreekt hij in deze hoofdstukken over Israël. En elke keer bedoelt hij het volk Israël. Zou dan dat woord in vers 25 ineens een andere betekenis hebben? Als je dat beweert, ben je met de Bijbel aan het goochelen. Nee, het gaat hier echt over Israël. "*En alzo*" – in die weg, dus in de weg van verharding, maar vervolgens in de weg van afsnijding uit Adam en van inplanting in Christus – in die weg zal het gaan. Hoort u wel? Het gaat niet buiten het Woord om of buiten Christus om. Maar in die weg "*zal geheel Israël zalig worden.*"

Slaat dat op alle Joodse mensen die dan leven? Zullen alle Joden zalig worden, hoofd voor hoofd? Ik geloof niet dat Paulus dat bedoelt. De apostel laat hier een contrast zien. Hij wijst op de huidige tijd. Nu zijn er slechts weinige Joden die in Christus geloven. Het zijn er zo weinig dat het lijkt alsof heel Israël ongelovig is. Het volk als zodanig ligt onder het oordeel der verharding. Maar dan wijst Paulus op de tijd die aanstaande is. Dan zullen de bekeerde Joden zo talrijk zijn dat je bijna moet zoeken naar een onbekeerd mens. Het zullen er zoveel zijn dat het lijkt alsof heel Israël gelovig is geworden. Het volk als zodanig is dan een christelijk volk geworden. Alzo zal geheel Israël zalig worden en zal God aan Zijn eer komen. En daar gaat het toch om, nietwaar?

De Schotse prediker Samuel Rutherford heeft eens gezegd dat hij wel honderd jaar uit de hemel zou willen blijven als hij die tijd zou mogen meemaken. Was hij dan ook een "Israël-fanaat"? Welnee. Het ging hem allermeest over de eer van Christus. Hij verlangde ernaar dat Christus heerlijk zou zijn onder Zijn broeders naar het vlees. Dat was het wat Rutherford en zoveel anderen dreef. Hij smeekte vurig dat Christus bemind zou worden en God aan Zijn eer zou komen. Is dat ook zo bij ons? Als God een mens bekeert wordt dat onze levensvraag. Dan is het niet alleen: Kan ik nog in de hemel komen? Kan ik nog zalig worden? Nee, dan gaat de Heere Zijn eer op het hart binden; die eer die wij zo geschonden hebben; die deugden die wij zo vertrapt hebben. Dan wordt dát juist onze pijn.

Ik heb gedaan wat kwaad was in Uw oog.
Dies ben ik Heer' Uw gramschap dubbel waardig.
'k Erken mijn schuld die U tot straf bewoog.
Uw doen is rein; Uw vonnis gans rechtvaardig.

Dan zou je – met eerbied gezegd – God wel willen vrijspreken. Als je dan naar de hel moet is het niet onrechtvaardig. Dan krijg je wat je verdiend hebt. Dan zou je in de hel willen vertellen dat God recht is in al Zijn weg en werk. Verstaat u dat? Dan ga je God rechtvaardigen. En nu het wonder. Hij die God mag rechtvaardigen, die *wordt* door God gerechtvaardigd. Die wordt vrijgesproken van schuld en straf, als een goddeloze zondaar, alleen om het bloed van Christus. O, dat wonder dat God Zijn eer heeft verbonden aan de zaligheid van Zijn Kerk! Het komt goed, eeuwig goed, door de vrije gunst die eeuwig Hem bewoog!
En kijk, als dan die eer van God op je hart gebonden ligt, dan ga je ook verlangen naar de thuiskomst van die oudste broeder, het Joodse volk, opdat de Vader ook in hen weer aan Zijn eer zal komen. De Heere Zelf staat ervoor in. Ja, Hij zal het waar maken wat we zingen uit Psalm 98 vers 2.

Hij heeft gedacht aan Zijn genade,
Zijn trouw aan Isrel nooit gekrenkt.
Dit slaan al 's aardrijks einden gade,
Nu onze God Zijn heil om schenkt.
Juich dan den HEER' met blijde galmen,
Gij ganse wereld, juich van vreugd.
Zing vrolijk in verheven psalmen
Het heil, dat d' aard' in 't rond verheugt,

De apostel mag spreken vanuit een heerlijke verwachting. Heeft hij ook *grond* voor deze verwachting? Jazeker, die grond is er. Het is een vijfvoudige grond!
In vers 26b noemt Paulus allereerst de profetie. Hij grijpt terug op het Oude Testament. Hij haalt Jesaja 59 vers 20 aan. Hij zegt: "*gelijk geschreven is: de Verlosser zal uit Sion komen en zal de goddeloosheden afwenden van Jakob.*" De heerlijke verwachting voor Israël is dus geen nieuwigheid. De profeten hebben er ook al van gesproken. Jesaja, de evangelist van het Oude Verbond, is een van hen. Opmerkelijk is de wijze waarop Paulus hem citeert. Hij doet dat uit de Septuaginta, de Griekse vertaling van het Oude Testament. In de Hebreeuwse Bijbel staat: "*de Verlosser zal komen tot Sion.*" Paulus zegt: Hij komt *uit* Sion. Hij is immers reeds *tot* Israël gekomen. Naar Zijn menselijke natuur is Hij al *uit* Israël geboren, maar in geestelijke zin moet Hij nog *in* Israël worden geboren. Er is nóg een verschil in het citaat. Jesaja zegt dat de Verlosser zal komen voor degenen die zich bekeren. Paulus zegt: "*Hij zal komen en de goddeloosheden afwenden van Jakob*." Het is dus geen misschientje. Hij *zal* dat doen! Hij is het Die de goddeloosheden zal afwenden. Daar heb je het eenzijdige Godswerk. Pas op dat we geen halve of hele remonstranten worden! Er zijn mensen die geen enkele verwachting voor Israël hebben, want – zo zeggen zij – het volk heeft geroepen: "*Zijn bloed kome over ons en over onze kinderen.*" Hebben *wij* dat dan niet geroepen? En was het niet Pilatus die de Heere Jezus overgaf? Elke zondag komt zijn naam weer terug in de Twaalf Artikelen; de naam van Pilatus, de vertegenwoordiger van de heidenwereld, dus ook van ons. Hebt u daarin uw eigen naam weleens horen noemen? Dan gaat je hand op de mond. Dan is er méér verwachting voor een Jood dan voor een heiden. Paulus wijst de grond aan

voor die heerlijke verwachting. De Heere gaat de profetieën vervullen. Dat is de eerste grond.

De tweede grond is het verbond. De Heere zegt: "*En dit is hun een verbond van Mij, als ik hun zonden zal wegnemen.*" Dat verbond is het genadeverbond; geen werkverbond, geen derde verbond, geen voorwaardelijk verbond, maar het trouwverbond dat van geen wankelen weet. Dat verbond is zo vast dat Brakel in de *Redelijke Godsdienst* schrijft: "Ziet daarin aandachtig de onveranderlijkheid van het verbond Gods met Abraham en zijn zaad opgericht, dat God, niettegenstaande al hun zonden en hardnekkigheid in dezelve Zijn belofte niet breekt en niet één van al die goede woorden tot hun gesproken, op de aarde zal laten vallen. Verheerlijk God daarin en word daardoor versterkt in de onveranderlijkheid van het verbond der Genade en beloften die God zeker aan u, gelovigen zal vervullen; en verwacht ze in het geloof met lijdzaamheid." Horen we dat? Als er voor Israël niets meer te verwachten is, dan is er ook voor de kerk niets meer te verwachten. Ook niet meer voor ons. Gode zij dank, er is nog doen. Gods volk mag delen in de verwachting die er is voor Israël. De HEERE is de Verbonds-Jehovah. Hij zal niet feilen in Zijn trouw noch Zijn verbond ooit schenden.

In vers 28 komt Paulus bij een derde grond voor zijn verwachting. Het is de eeuwige verkiezing. Hoor maar! "*Zo zijn zij wel vijanden aangaande het Evangelie om uwentwil; maar aangaande de verkiezing zijn zij beminden om der vaderen wil.*" Isaac da Costa zegt: "Het is net een muntstuk. Op de ene kant staat *vijanden*; op de andere kant staat *beminden*". Dat lijkt tegenstrijdig, en dat is het ook. Dat kan zo niet blijven. Dat moet tot een oplossing komen. En het *zal* ook tot een oplossing komen. Daar zorgt de Heere voor naar Zijn verkiezend welbehagen. Dat welbehagen is de derde grond.

In de vierde plaats is er de roeping Gods. Er staat in vers 29: "*Want de genadegiften en de roeping Gods zijn onberouwelijk.*" De Heere is geen God die mee-verandert met Zijn schepping of met Zijn schepsel, zoals de moderne theologie dat wil. Gelukkig niet! God is geen man dat Hij liegen zou. Daarom is er hoop voor Israël. Zijn genadegiften zijn onberouwelijk. We lezen wél in de Bijbel dat de Heere berouw had over het kwade dat Hij Ninevé zou doen. Maar we lezen nergens dat Hij ooit berouw krijgt omdat Hij Zijn volk goed heeft gedaan. Wanneer Hij een zondaar geroepen heeft met Zijn krachtdadige roeping en hem in Christus genade heeft bewezen, dan komt Hij daar nooit meer op terug.

Paulus noemt nog een laatste grond. Laat ik dat met alle eerbied noemen het plan van God. Zie maar in de verzen 30 tot en met 32. "*Want alzo ook gijlieden* – gij die heidenen zijt – *eertijds Gode ongehoorzaam geweest zijt, maar nu barmhartigheid verkregen hebt door de ongehoorzaamheid van dezen* – van de Joden – *alzo zijn ook dezen nu ongehoorzaam geweest, opdat ook zij door uw barmhartigheid* – de barmhartigheid die u betoond is en de barmhartigheid die u aan hen betonen moet – *opdat ook zij door uw barmhartigheid zouden barmhartigheid verkrijgen. Want God heeft hen allen onder de ongehoorzaamheid besloten, opdat Hij hen allen zou barmhartig zijn.*" Natuurlijk preekt Paulus hier geen algemene verzoening. Hij bedoelt niet: het komt met alle mensen wel goed; uiteindelijk gaat iedereen naar de hemel. De apostel spreekt hier over het Joodse volk en de volkeren. Hij zegt: eerst woonde de Heere onder het Joodse volk en niet onder de heidenen. Slechts enkele heidenen werden toegebracht. De volkeren lagen toen onder de ban. En nu is het net andersom;

nu ligt Israël onder de ban. Het evangelie breekt zich baan over de gehele wereld. Dat is groot, maar er is nog meer te verwachten. Straks zal de ban ook worden opgegeven over het Joodse volk. En dan zal eenparig uit de mond van Joden en heidenen God eer en heerlijkheid worden toegebracht.

Ziet u hoe Paulus eindigt? Niet met een conclusie. Ook niet met een veronderstelling. Paulus zinkt weg in aanbidding. Hij mag God verheerlijken.

De hoofdstukken Romeinen 9 tot 11 beginnen zo anders dan ze begonnen zijn. Ze eindigen in het loflied der aanbidding waar God drie-enig wordt grootgemaakt. In verwondering klinkt het: "*O diepte des rijkdoms, beide der wijsheid en der kennis Gods! Hoe ondoorzoekelijk zijn Zijn oordelen en onnaspeurlijk Zijn wegen!*"
De apostel is begonnen met het raadsel van Israëls verwerping. Hij heeft gesproken van zijn hartzeer. Maar nu mag het anders zijn. Hij heeft zalf ontvangen op zijn wond. Het is vertroostend onderwijs dat hij mag doorgeven. Hij wijst op de vrijmacht van Gods wil en de verantwoordelijkheid van de mens. Maar mag ook een heerlijke verborgenheid openbaren.
Sprekend over de toekomst van Israël, zegt hij: "*Wie heeft de zin des Heeren gekend? Of wie is Zijn raadsman geweest?*" Dat staat in Jesaja 40. "*Of, wie heeft Hem eerst gegeven en het zal Hem wedervergolden worden?*" Dat staat in Job 41. Wie heeft de Heere iets toegebracht? Dat kan niet; dat mag niet; dat hoeft ook niet!
"*Want uit Hem en door Hem en tot Hem zijn alle dingen.*" *Uit* Hem Die de Schepper is. *Door* Hem Die alles bestuurt in Zijn voorzienigheid. En *tot* Hem Die alles naar de voleinding voert. *Uit Hem*: dat wijst op verkiezende liefde van God de Vader. *Door Hem:* dat wijst op de verzoenende arbeid van God de Zoon. En *tot Hem*: dat wijst op de vernieuwende werking van God de Heilige Geest. Van deze God zijn *alle dingen*!

"*Hem zij de heerlijkheid in der eeuwigheid.*" Ja, zo eindigt het. En hoe eindigt het nu bij ons? Is er al een begin van God in ons leven? Gemeente, dat is voor ons allen zo nodig. Een begin uit God. Als dat begin er niet is, dan is het niet uit *Hem* en door Hem en tot Hem. Dan is het uit *mij* en door mij en tot mij. Dan is het: ik, ik en nog eens ik. Ik is de eerste persoon, leerden we al op de basisschool. Jij is de tweede persoon. En hij is de derde persoon. Ik eet, jij eet en dan ook nog: hij eet. Dat ik staat altijd voorop. Ik is de eerste persoon. Als God een mens bekeert wordt het precies andersom. Dan wordt Hij de eerste Persoon. *Hij.* Dan wordt onze naaste de tweede persoon. En dan word ik de derde persoon. "*Hij moet wassen, en ik minder worden*." Daar heb je het wezen van de bekering. Dat is nodig voor Joden en heidenen, nodig in Jeruzalem en in ons vaderland. Nodig voor u en mij. En waar dat gevonden wordt, dan zal het ook uitlopen op de lofverheffing: "*Hem zij de heerlijkheid, in der eeuwigheid. Amen.*"

We eindigen met dankgebed.

Dankwoord: Namens het comité Herleving Gebed voor Israël – en dan spreek ik ook namens broeder Westerbeke – wil ik u heel hartelijk dankzeggen voor uw komst naar deze plaats. Er is veel gezegd in kort bestek. We stonden stil bij drie hoofdstukken uit de Romeinenbrief. In feite was het een samenvatting van mijn boek *Gods weg met Israël*. Als er zijn die het nog eens willen nalezen of er wat dieper op willen ingaan, dan verwijs ik graag naar dat boek. Nogmaals heel hartelijk dank en ik hoop dat de vrucht van deze avond mag zijn: *gebed*; gebed voor de beminden om der vaderen wil.

Slotzang: Psalm 69 vers 14.

Slotzegen

Gaat nu heen in vrede dragende de zegen des Heeren.

De Heere zegene u en behoede u. De Heere doe zijn aangezicht over u lichten en zij u genadig. De Heere verheffe zijn aangezicht over u en geve u vrede. Amen.

GERAADEPLEEGDE LITERATUUR

Een aantal geraadpleegde boeken worden bij de tekst vermeld en staan hier niet bij.

M. Smallegange. *Kroniek van Zeeland*. Uitgave Johannes Meertens, Middelburg 1696

WESTKAPELLE, HAAR BEVOLKING, GESCHIEDKUNDIG EN KARAKTER-ISEREND BESCHREVEN. DOOR K. BAART.
Oorspronkelijk uitgegeven bij J. C. & W. Altorffer te Middelburg, 1889.

ZEELAND IN BEWOGEN TIJDEN. 1940-1945. *Westkapelle in vuur en water.* Door Jhr. Mr. A.F.C. de Casembroot. Burgemeester van Westkapelle

Westkapelle in vroeger tijden. Door P. Davidse

Westkapelle voor en na 3 October 1944. Door J. Lighthart-Schenk.

Tussen dijk en toren. Herinneringen aan Westkapelle. Door K. Faase.

TER HERINNERING. BEVINDINGSWEG EN GEVANGENSCHAP van Cornelis de Korte Landman onder Mariekerke In het eiland Walcheren. Gevangen gezet 1778 en 1779 naar aanleiding van de invoering van de nieuwe Psalmen te Westkapelle.

Merkwaardige Bekeringsgeschiedenis VAN LOURENS INGELSE. in leven Landbouwer op de Hofstede, in de Oranjepolder, eiland Walcheren.
Tengevolge van de zware vervolging en verbanning, hem en zijn lotgenoten aangedaan, wegens hun gehechtheid aan de Oude Psalmberijming, tijdens de invoering der Nieuwe Berijming te Westkapelle, Anno 1774-1776. Door hemzelf te boek gesteld. Geboren 7 oktober 1742 te Aagtekerke

DOOR WATER EN VUUR. Korte geschiedenis van Westkapelle.
Brieven van Ds. L. Boone aan Katharina Flipse. Door Joh. Westerbeke

Gods hand over de burg. Gereformeerde Gemeente te Middelburg. W. M. Sturm. Middelburg 2008

DOCUMENTEN:
Onderstaande brochures zijn samengesteld door Willem Westerbeke.
Deze zijn alle gepubliceerd op www.theologienet.nl

VERVOLGD, MAAR NIET VERLATEN.
SCHETS OVER DE ONRUST OP WALCHEREN DOOR DE INVOERING VAN DE NIEUWE PSALMBERIJMING OP 'NIEUWE ZANGWIJZE', TUSSEN 1773 EN 1779.
Schets over de onrust onder de bevolking door de invoering van de nieuwe Psalmberijming op 'verkorte' melodie, de zgn. Nieuwe zangwijze te Westkapelle
Burggraaf verbannen; Izaäk Verstraate gegeseld. De omwenteling van 1787. Terugkeer en herstel. Het einde van K. de Korte. Personalia

Uit het leven van ds. Adrianus Verhagen. 1878-1959.

VIER VROEGRIJPE VRUCHTEN VERZAMELD. Levensbeschrijvingen, gelegenheidspreken en toespraken van KANDIDAAT J. VAN DIJKE. DS. W. DE WIT. DS. F. J. DIELEMAN. DS. J. HAGESTEIN.

Beschrijving over het leven van **Willem Houmes en de kerkstichting Gereformeerde Gemeente te Westkapelle. 2021**

BEKERINGSGESCHIEDENISSEN VAN VROUWEN IN 18 DELEN.
DEEL 1:
TWAALF DISCIPELINNEN VAN CHRISTUS. 12 VROUWEN BESCHRIJVEN HUN BEKERINGSWEG EN BEVINDING.
Hierin wordt beschreven: Katharina FLIPSE, Westkapelle. 1873 – 1941, en haar vriendenkring.

KINDEREN GODS OP WALCHEREN in de 19e en 20e eeuw, bestaande uit 10 delen..

- 1. DOOR GOD GEROEPEN. Uit het leven van ds. David Janse en facetten uit de historie van de Ledeboeriaanse gemeente te Middelburg. Nagelaten in zijn brieven en in kerkelijke notulen;
- 2. BIJ DE MENSEN VERACHT MAAR BIJ GOD UITVERKOREN. Uit het leven van Jan Vader, oefenaar te Meliskerke;
- 2a. Brieven aan Jan Vader van oefenaars van de Gereformeerde Gemeenten (Kruisgemeenten);
- 3. IK HEB GELOOFD; DAAROM HEB IK GESPROKEN. Levensbeschrijving van Zacharias Verhage, molenaar te Meliskerke; Door hemzelf beschreven;
- 4. DE BEKERING VAN WILLEM PLEIJTE te Zoutelande en een eenvoudige oefening. Met historische gegevens Gereformeerde Gemeente Zoutelande. De bekering en sterven van Florus de Wolf en anderen;
- 5. DOOR LIJDEN GEHEILIGD. Levensschets van oefenaar Pieter Ingelse; twee oefeningen; drie brieven van zijn vrouw en drie brieven van zijn schoondochter;
- 6. EEN NIEUW VADERLAND GEKREGEN. Bijzonderheden uit het leven en de bekering van Adriaan Dingemanse, diaken in de Ledeboeriaanse gemeente te Middelburg;
- 7. GENADE EN EER ONTVANGEN. Geschiedenis van de Ledeboeriaanse gemeente te St. Jan ten Heere. Met levensschets van ouderling Pieter de Voogd, Jacob Corré, Hubrecht Bimmel en brieven van Maatje en Christina Bimmel;
- 8. DOOR GOD GELIEFD. Verhaal uit het leven van Cornelia de Visser-Moens te Aagtekerke, door haarzelf beschreven. En korte mededelingen uit haar vriendenkring;
- 9. DOOR DE TROUWE VERBONDSGOD GELEID. Mededelingen uit het leven en brieven van Cornelia de Visser-de Visser te Middelburg;
- 10. DOOR DE HEERE AFGEZONDERD. Korte levensschets van: Catharina Barbera Roose-Bollinger; Sara Louisa Hollebrands; Evangelist Jac. Ball, ds. A. Janse, ds. L. Hubregtse, ds. Chr. Van de Woestijne, ds. M. van de Ketterij. Levensschets en brieven van Mevr. A. A. Vermerris-Geuze;